

RIKSINTRESSET BERGKVARA [G26]

Kumulativa effekter på kulturmiljön

Upprättad: 2020-08-25

Reviderad: 2020-08-26

SWECO ARCHITECTS

Johanna Hadmyr (underkonsult)

Vicki Wenander (underkonsult)

Ida Westergren

UPPDRAGSNUMMER: 11006212

SWECO

Restaurera
rådgivning inom bygg och kulturvård

WENANDERS

BESTÄLLARE Växjö kommun

UPPDRAG Riksintresset Bergkvara, Kumulativa effekter på kulturmiljön

KONSULT Ida Westergren, Sweco Architects

UNDERKONSULT Johanna Hadmyr, Restaurera
Vicki Wenander, Wenanders

RIKSINTRESSET BERGKVARA

Kumulativa effekter på kulturmiljön

Innehållsförteckning

	Sammanfattning	s 4
1.	Inledning	s 5-7
	Bakgrund	
	Beskrivning av uppdraget	
	Syfte och användningsområde	
	Avgränsningar	
	Metod och processbeskrivning	
	Bedömningsgrundande källmaterial	
	Källkritik	
2.	Kortfattad historik Bergkvara	s 8-9
3.	Beskrivning av Riksintresset	s 10-12
	Bergkvara G 26	
	Fördjupad beskrivning av en kulturmiljö av Riksintresse	
4.	Analysmetod	s 13
	RAÄ:s metod för analys av påverkan på riksintresse	
5.	Analys av projekt	s 14-86
6.	Sammanställning av projektanalys	s 87-89
7.	Bedömning av den kumulativa effekten	s 90-91
8.	Förslag på åtgärder för hållbar utveckling av riksintresset	s 92-95
	Resonemang och råd i Riksantikvarieämbetets handbok	
	Hållbar utveckling av riksintresset Bergkvara	
9.	Källförteckning	s 96-97
	Tryckta källor	
	Otryckta källor	
	Internet	

SAMMANFATTNING

Följande rapport behandlar området Bergkvara [G26] i Växjö kommun, som är riksintresse för kulturmiljövården. Växjö stad har de senaste åren expanderat västerut och enligt det förslag till ny översiktsplan som varit på samråd under vintern 2020 planeras för att den utvecklingen ska fortsätta under de kommande åren. På grund av den mängd av större och mindre projekt i och i anslutning till riksintresset, som genomförts de senaste åren, som just nu genomförs och som utreds inför framtiden, har Länsstyrelsen i Kronoberg efterfrågat en utredning, där den kumulativa effekten på riksintresset beskrivs och analyseras. Denna utredning, som är genomförd på uppdrag av Växjö kommun, svarar upp mot länsstyrelsens efterfrågan. I rapporten analyseras och bedöms 19 projekt och deras respektive påverkan på riksintresset. Projekten ligger inom eller strax utanför gränsen för riksintresset och projekturvalet har gjorts av kommunen. Utredningen utmynnar i en sammanvägd bedömning av hur projekten tillsammans påverkar det kulturhistoriska värdet hos riksintresset Bergkvara.

Följande frågeställningar har utretts:

- Kan de kumulativa effekterna av pågående och planerade projekt samt projekt på lång sikt anses innebära påtaglig skada för riksintresset Bergkvara gård?
- Vilka av de planerade projekten kan anses innebära störst skada på riksintresset?
- Vilka av de planerade projekten anses inte skada riksintresset?
- Vilka skadeförebyggande åtgärder skulle kunna mildra en eventuell skada på riksintresset och kanske till och med leda till påtaglig förbättring?

Bedömningarna av påverkan på riksintresset har utförts i enlighet med den metod som presenteras i Riksantikvarieämbetets handbok Kulturmiljövårdens riksintressen enligt 3 kap. 6 § miljöbalken. Bedömningarna baseras dels på de underlag som tillhandahållits av Växjö kommun, dels på kompletterande information om respektive objekt som i huvudsak hämtats från sidor på internet och projektspecifika handlingar från kommunen.

Vid en sammanvägd bedömning av de 19 projekten framkommer tydligt kumulativa effekter som är påtagligt negativa för riksintresset. Redan vid analysen av de enskilda projekten bedömdes att ett tiotal av dem har lett till eller riskerar att leda till påtaglig skada på riksintresset och att ytterligare några projekt bedömdes kunna leda till en försvagning av detsamma. Den sammanvägda effekten av samtliga bedömda projekt leder, trots att ett flertal projekt bedömts kunna bli konsekvensneutrala eller positiva för riksintresset, till en mycket hög negativ påverkan på riksintresset, med risk för att de värdebärande uttrycken för delar av riksintresset helt försvinner. Det gäller framför allt för riksintressets östra sida.

För att minska negativ påverkan i framtida projekt ges i rapportens avslutande kapitel ett flertal förslag på åtgärder för en hållbar utveckling av riksintresset. Råden tar sin utgångspunkt i de råd och resonemang som redovisas i Riksantikvarieämbetets handbok. Åtgärderna är uppdelade i strukturella respektive projektspecifika åtgärder, där de första är en förutsättning för att de senare ska kunna bli riktigt fruktbara. Slutligen ges även förslag på några generella förbättringsåtgärder som även skulle kunna fungera som diskussionsunderlag för möjliga kompensationsåtgärder, att diskutera med länsstyrelsen som är tillsynsmyndighet.

1. INLEDNING

BAKGRUND

Växjö stad har de senaste åren expanderat västerut och enligt det förslag till ny översiktsplan som varit på samråd under vintern 2020 planeras för att den utvecklingen ska fortsätta under de kommande åren. Expansionen består av såväl bostadsbebyggelse och rekreationsområden, som infrastrukturell utveckling och verksamhetsområden. Flera av projekten tangerar eller ligger inom området Bergkvara [G26], som är riksintresse för kulturmiljövården. Ett riksintresse är ett utpekat statligt anspråk som regleras av miljöbalken.

På grund av den mängd av större och mindre projekt i och i anslutning till riksintresset, som genomförts de senaste åren, som just nu genomförs och som utreds inför framtiden, har Länsstyrelsen i Kronoberg efterfrågat en utredning, där den kumulativa effekten på riksintresset beskrivs och analyseras.

BESKRIVNING AV UPPDRAGET

Denna utredning, som är genomförd på uppdrag av Växjö kommun, svarar upp mot länsstyrelsens efterfrågan om den kumulativa effekten på riksintresset. I handlingen analyseras och bedöms 19 projekt och deras respektive påverkan på riksintresset. Projekten ligger inom eller strax utanför gränsen för riksintresset. Projekturvalet har gjorts av kommunen. Utredningen utmynnar i en sammanvägd bedömning av hur projekten tillsammans påverkar det kulturhistoriska värdet hos riksintresset Bergkvara [G26]. De frågor som bevaras är:

- Kan de kumulativa effekterna av pågående och planerade projekt samt projekt på lång sikt anses innebära påtaglig skada för riksintresset Bergkvara gård?
- Vilka av de planerade projekten kan anses innebära störst skada på riksintresset?
- Vilka av de planerade projekten anses inte skada riksintresset?
- Vilka skadeförebyggande åtgärder skulle kunna mildra en eventuell skada på riksintresset och kanske till och med leda till påtaglig förbättring?

SYFTE OCH ANVÄNDNINGSSOMRÅDE

Utredningen är dels avsedd att fungera som underlag för Växjö kommuns nya översiktsplan, som beräknas antas under första halvan av 2021, dels fungera som kunskapsstöd för några av de projekt som just nu är i utredningsfasen.

AVGRÄNSNINGAR

Bedömningarna som redovisas i denna handling omfattar endast påverkan på riksintresset utifrån kända förutsättningar under våren 2020. Annan påverkan på kulturmiljön, det vill säga utifrån plan- och bygglagens kriterier om anpassningskrav, varsamhetskrav och förvanskningförbud, har inte vägts in i bedömningarna. Det innebär att genomförda bedömningar kan användas som ett ingångsvärde i mycket tidiga utredningsskeden, men inte fungera som besluts- eller kunskapsunderlag i samband med detaljplanearbete eller vid handläggning av ärenden enligt plan- och bygglagen. När de ännu icke genomföra projekt som bedömts i denna handling startar, rekommenderas därför att objektsspecifika kulturmiljöförutsättningarna utreds och att påverkan på kulturmiljön bedöms utifrån respektive projekts förutsättningar. Projekt 8 Ny korsning riksväg 23 / St.Räppevägen har bedömts i Augusti 2020 mot en uppdaterad version av förslag till ny översiktsplan, övriga projekt är inte bedömda mot den uppdateringen.

METOD- OCH PROCESSBESKRIVNING

Påverkansbedömningarna har utförts genom en agil och iterativ process, det vill säga att bedömningarna prövats och diskuterats, för att därefter justeras och kalibreras över en tvåmånadersperiod. Uppdraget har utförts av en konsultgrupp bestående av två bebyggelseantikvarier och en arkitekt SAR/MSA, där alla tre är certifierade sakkunniga kulturvärden - K. Alla tre har flera års erfarenhet av att göra kulturmiljöbedömningar, men i olika delar av landet: Skåne, Örebrotrakten och Stockholmsregionen. Genom denna process har bedömningarna observatörstrianglerats och därmed kvalitetssäkrats.

Analys och påverkansbedömning på riksintresset baseras på platsbesök och avstämning mot källmaterialet. Efter en inledande genomläsning av det från kommunen tillhandahållna källmaterialet har ett gemensamt platsbesök genomförts av konsultgruppen. Under delar av platsbesöket medverkade även tjänstepersoner från Växjö kommun. Därefter har bedömningarna av påverkan på riksintresset utförts genom avstämning mot relevant källmaterial för respektive projekt, vid behov uppföljande platsbesök för kontroll av specifika frågeställningar och gemensamma bedömningsmöten i konsultgruppen. Under den två månader långa arbetsprocessen har ett avstämningsmöte och ett redovisningsmöte hållits mellan konsultgruppen och kommunens representanter. Vid dessa möten har även representanter från länsstyrelsen medverkat.

Bedömningarna av påverkan på riksintresset har utförts i enlighet med den metod som presenteras i myndigheten Riksantikvarieämbetets handbok Kulturmiljövårdens riksintressen enligt 3 kap. 6 § miljöbalken. Handboken bygger på två grundläggande förhållningssätt: Dels att kulturmiljövårdens riksintressen ger ramar för, men inte utgör hinder för samhällsutvecklingen, dels att riksintressenas utvecklingspotential kan identifieras och att långsiktigt hållbara lösningar nås genom dialog och samverkan mellan berörda aktörer. Bedömningarna har applicerats på den matris i handboken som illustrerar handlingsutrymmet vid tillämpning av miljöbalkens hushållningsbestämmelser. (Matrisen finns på handbokens sida 47.) Enligt handboken kan handlingsutrymmet vid planering och tillståndsprövning sägas bestå av utrymmet mellan samhällets och lagstiftningens övergripande mål och miljöbalkens stoppregel (om förbud mot påtaglig skada), vilken definierar den borte gränsen för det acceptabla.

Av de projekt som redovisas och bedöms i denna handling är några nyligen genomförda och andra är under produktion just nu, men de flesta ligger på utrednings- eller planeringsstadiet. På grund av det begränsade underlagen för de sistnämnda projekten, har bedömningsgrunderna här blivit mer generella och förslagen på skadeförebyggande åtgärder mer svepande/generella. I dessa projekt är dock möjligheten att minska den negativ påverkan och istället öka förbättringsåtgärderna större, än för de projekt som ligger färdiga för byggproduktion.

BEDÖMNINGSGRUNDANDE KÄLLMATERIAL

Bedömningen av påverkan på respektive projekt i denna handling, baseras dels på de underlag som tillhandahållits av Växjö kommun, dels på kompletterande information om respektive objekt som i huvudsak hämtats från sidor på internet. Den förstnämnda kategorien består av:

- Gällande översiktsplan från 2012 med tillhörande bilaga om riksintressena,
- Samrådsförslaget till ny översiktsplan från vintern 2020
- Fördjupad översiktsplan för Bergkvara gård från 2007
- Ortofoton och äldre flygfoton över riksintresset
- detaljplaner för respektive utredningsområde (i förekommande fall)
- Riksantikvarieämbetets beslutstext för riksintresset Bergkvara [G26], senast reviderad 2019-10-01
- Kulturmiljöutredning om Bergkvara, upprättad av Smålands museum 2005,
- Fördjupad riksintressebeskrivning för Bergkvara, upprättad av KMV Forum och WSP på uppdrag av länsstyrelsen 2016
- Länsstyrelsens informationsskrift om riksintresset Bergkvara
- Växjö kommuns kulturmiljöprogram för landsbygden från 1989
- Länsstyrelsens regionala kulturmiljöprogram.

För bedömningarna har kommunen även tillhandahållit projektspecifika handlingar och information om respektive projekt.

Till den andra kategorien ovan, hör framför allt material från:

- Lantmäteriets digitala karttjänst,
- Bergunda hembygdsförenings hemsida,
- Smålands-Postens webbsida
- Respektive projektägares hemsidor.

Källorna redovisas utförligt i handlingens källförteckning.

Den allmängiltig informationen om riksintresset, som historik, utbredning, karaktär och egenart, har legat till grund för samtliga bedömningar. Dessa källor anges därför inte under respektive projektbedömning, till skillnad från de objekts- och projektspecifika källor som varit direkt bedömningsgrundande. De sistnämnda redovisas och diskuteras under respektive projekt.

KÄLLKRITIK

Den uppdelning av riksintresset i olika karaktärsområden, benämnda zoner, presenterades för första gången i den kulturmiljöutredning om Bergkvara som 2005 upprättades av Smålands museum. Zonindelningen hjälper till att förtydliga och förklara de olika karaktärsområdena inom riksintresset, utan att gradera dem inbördes. I rapporten beskrivs hur karaktärsområdena ibland överlappar varandra och att de ofta sträcker sig utanför det utpekade riksintresset. Zonernas avgränsningar är i illustrationerna diffusa, vilket skulle kunna bero på de illustrationsmöjligheter som fanns att tillgå vid rapportskrivande, men mer troligt är att rapportförfattaren medvetet velat undvika alltför distinkta gränser. Den pedagogiska zonindelning har kommit anammats i senare upprättade dokument upprättade av såväl länsstyrelsen, kommunen som anlidade konsulter, men här har zonernas placeringar och inbördes avgränsningar ofta förskjutits och i viss mån förändrats. Det har även tillkommit nya områden och till och med nya zonfunktioner i en del kart- och illustrationsmaterial. Vissa dokument innehåller även en värdering av zonerna som gör att de graderas inbördes, vilket är olyckligt eftersom de tillsammans konstituerar riksintresset. Dessa glidningar och icke-förankrade förändringar av zonindelningsinstrumentet, kan leda till missförstånd om zonindelningens innebörd och innehåll. För att undvika dylika missförstånd och glidningar i tolkningen, har 2005 års zonindelning och geografiska avgränsning varit vägledande i denna utredning. Värt att notera är dock att gränsen för riksintresset i 2005 års kulturmiljöutredning är felaktig i förhållande till idag, detta eftersom riksintressets yta utökats vid ett senare tillfälle.

Denna utredning har upprättats i gränslandet mellan två översiktsplaner, den gällande från 2012 och dess nyligen framtagna ersättare, som varit utställd på samråd, men som ännu inte är antagen. Den första är den som rent juridisk gäller, men kommunen siktar redan idag i sitt planarbete mot den senare. Det har lett till att bedömningarna i denna handling stämts av mot båda dessa styrdokument.

2. KORTFATTAD HISTORIK BERGKVARA

Historiken är ett utdrag ur rapporten Bergkvara [G26]: fördjupad beskrivning av en kulturmiljö av riksintresse, Länsstyrelsen i Kronobergs län, Växjö, 2016

1300-TALET

En adlig anknytning till Bergkvara omtalas första gången under 1300-talet. År 1328 förvärvar riddaren Håkan Karlsson av den sk Bergkvarasläkten en del i Örsleds kvarn. Vid 1300-talets mitt bor hans son, väpnaren Magnus Håkansson i sätesgården Bergkvara. Sätessgården var belägen till den udde där borgruinen idag finns, ett typiskt läge för de medeltida befästa gårdarna, och samexisterade med Bergkvara by vars geografiska läge är okänt. Storleken på Bergkvara by är inte känd, men bör i likhet med övriga byar i denna del av Varend ha omfattat 4-5 gårdar. Under denna period börjar Magnus Håkansson successivt köpa upp övriga gårdar i byn, och senast på 1430-talet har hela byn inkorporerats i godsets drift och bebyggelsen avhysts.

1400-TALET

Från 1400-talets början till 1500-talets mitt blir Bergkvara huvudgård i ett starkt växande godskomplex. Genom arv hade sätesgården hamnat i släkten Trolles ägo som kontrollerade en mängd gårdar i stora delar av Småland och som under hela 1400-talet tillskanskade sig ett mycket stort antal gårdar i Skåne och Blekinge. Vid 1400-talets slut omfattade godset närmare 1000 gårdar, kvarnar och fisken i södra Sverige och dåvarande Danmark, och Bergkvara utgjorde därmed ett av de största godskomplexen i hela Skandinavien. Under denna tid utvecklades också sätesgården och godsdriften lokalt genom att all jord samlades under en brukare och genom att ett nytt fast hus i sten uppfördes på udden kring 1470. Stenhuset, dagens borgruin, var med sina sex våningar och murade väggar ett stort och representativt boende som går att jämföra med samtida fasta hus såsom t.ex. Glimmingehus.

1500 & 1600-TALET

Släkten Trolles stora godskomplex bröts upp under första hälften av 1500-talet och Bergkvara miste därmed sin roll som huvudgård i ett av Skandinaviens största komplex. Under slutet av 1500-talet och hela 1600-talet ingick Bergkvara i godskomplex med andra huvudgårdar, och godsägaren var sällan närvarande på plats. Samtidigt innebar 1600-talet generellt ett starkt århundrande för adeln som utökade sin makt både ekonomiskt och politiskt. Godsherren på Bergkvara fick en lokalt starkt utökad makt genom att patronatsrätten över kyrkorna i Öja och Bergunda bekräftades, vilket innebar rätten att själv tillsätta präst.

1700 & 1800-TALET

Under början av 1700-talet blir Bergkvara på nytt residens för en på platsen boende godsherre, och från tidigt 1700-tal till 1920-tal utgör godset den helt dominerande markägaren i ffa Bergunda socken men även Öja socken. Under hela 1700- och 1800-talen växer stora delar av den godsmiljö som idag präglar landskapet fram. Efter en eldsvåda som förstörde den sätesgård som uppförts under tidigt 1700-tal byggdes dagens flyglar och huvudbyggnad år 1777 respektive 1794. Det nya gårdskomplexet lades något inskjutet från strandkanten med en anslutande park. Förflyttningen av gårdscentrum från ett sjönära läge på en udde eller ö till ett iögonfallande läge i anslutning till odlingsmarken är typisk för sätesgårdarnas utveckling under 1600- och 1700-talen. Till skillnad mot de medeltida sätesgårdarna som ofta lagts i enskilda och försvarsstrategiska lägen vid vatten så etablerades senare tiders säterier och herrgårdar längre in mot land, gärna med vida utblickar över odlingslandskapet eller en sjö eller vattendrag. Under 1700- och 1800-talen utvecklades också godset till ett modernt och rationellt drivet jordbruk. Utvecklingen präglades i generella drag av jordbruksrationaliseringar av olika slag samt av att antalet torp ökade kraftigt medan underliggande gårdar minskade. Under samma period byggdes industrin längs med Helige å ut och blev mer inriktad på avsalu. Kvarnarna i Örsled och Råppe utgjorde stommen i den industriella verksamheten men kompletterades med annan vattenkraftsanknuten småindustri, som bland annat ett oljeslageri och en hammare vid Otterströmmen strax norr om Örsleds kvarn och såg i Råppe. Under 1800-talets andra hälft förlades industrin allt mer till Råppe, och när Växjö-Alvesta järnväg öppnades 1865 blev transportmöjligheterna starkt förbättrade. Under denna tid moderniserades sågen i Råppe, ett ölbryggeri anlades och Råppe stärkelsefabrik byggdes i direkt anslutning till järnvägen.

1900-TALET

Det tidiga 1900-talet innebar på flera sätt slutet för Bergkvaras feodala inflytande i socknen. Patronatsrätten upphörde 1921 och under loppet av 1920-talet avstyckades och såldes flera av godsets torp och gårdar, bland annat Långstorp, Öjaby och Marklanda.

För ytterligare historik är Bergkvaras historia väldokumenterad i ett antal skrifter:

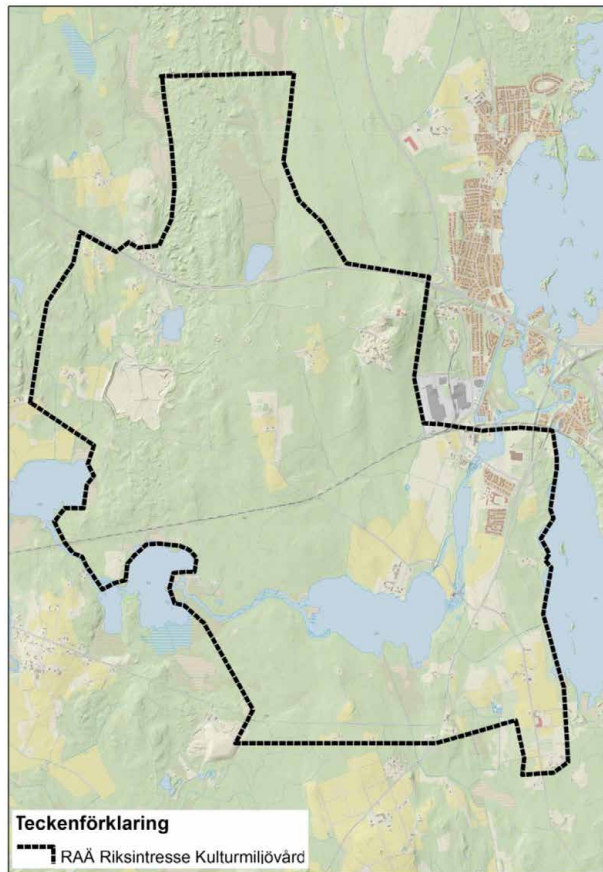
- Bergkvara: ett godslandskap med historia : [kulturmiljö av riksintresse, Länsstyrelsen i Kronobergs län, Växjö, 2012
- Godset, människorna och landskapet: Bergkvara under 700 år, Växjö museum, Växjö, 2005

3. BESKRIVNING AV RIKSINTRESSET

BERGKVARA [G 26] (BERGUNDA SN)

Bergkvara är en av Växjö kommuns åtta riksintressen för kulturmiljövården. Riksintresset Bergkvara ligger strax väster om Växjö och godset utgör en av de största markegendomarna i länet. Riksintresset omfattar endast en del av godsets totala areal men är ändå geografiskt omfattande. Miljön omfattar såväl den godspräglade miljön runt huvudgården som torplandskap, underliggande gårdar, kyrkbyn Bergunda och industrimiljöer längs med Helige å. Landskapets karaktär inom riksintresset varierar därför stort mellan huvudgårdens egna förvaltade storskaliga jordbruksmarker, de underlydande gårdarnas jordbruksmarker och torpmiljöernas småskaliga och inte sällan delvis igenväxta odlingslandskap.

(Sammanfattning från: Bergkvara – Fördjupad beskrivning av en kulturmiljö av riksintresse, Länsstyrelsen i Kronobergs län, 2016).

BERGKVARA BLEV RIKSINTRESSE ÅR 1981. DÄREFTER HAR VÄRDETETEN REVIDERATS ÅR 1996 OCH 2007. LÄNSSTYRELSEN UTREDER FÖR TILLFÄLLET OM RIKSINTRESSET SKA UTÖKAS OCH OMFATTA ÄVEN LÅNGSTORP OCH MARKLANDA.

Motivering: Bergkvara är en herrgårdsmiljö som sedan 1300-talet kontinuerligt fungerat som storgods. Godset var under senmedeltid ett av Nordens största gods, men blev från 1600-talet och framåt förankrat i lokalsamhället. Landskapet runt Bergkvara är fyllt med lämningar från jordbruk och industriell verksamhet som minner om människors levnadsvillkor under godset och hur dessa förändrats under århundradens lopp.

Uttryck för riksintresset: Ett godscentrum med medeltida ruin från 1470-talet, herrgårdsanläggning från 1700-talets slut, monumentala ladugårdsbyggnader från omkring 1900, alléer, trädgård och ett storskaligt odlings- och betespräglat landskap. På behörigt avstånd från centrum finns f.d. byar och småskalig torpbebyggelse med tillhörande odlingslandskap samt den medeltida kyrkan i Bergunda. Längs Helige å minner exempelvis Örsleds kvarn om godsets industriella verksamhet.

FÖRDJUPAD BESKRIVNING AV RIKSINTRESSET

Smålands museum tog år 2005 fram en rapport om Bergkvara "Godset, människorna och landskapet, Bergkvara under 700 år" (Martin Hansson), som syftade till att tydliggöra de kulturhistoriska värden som konstituerar riksintresset genom en fördjupad analys. Utredningen resulterade bl.a. i att området presenterades i fyra olika zoner (centrum-, industri-, torp- samt by och gårdszon) för vilka olika karaktärsdrag och olika känsligheter identifierades. Denna zonindelning har därefter antagits av kommunfullmäktige och redovisas i kommunens FÖP och ÖP.

Länsstyrelsen tog år 2016 fram en fördjupad beskrivning av riksintresset Bergkvara. Bakgrunden var behovet av att tydliggöra riksintressets värden utifrån det förändringstryck som delar av riksintressets genomgick men även stod inför. Den fördjupade riksintressebeskrivningen syftade även till att tydliggöra riksintressets tålighet och känslighet för olika typer av åtgärder. I sin fördjupning gjordes även en sammanställning av zonindelningen utifrån Smålands museums rapport:

Riktlinjer centrumzonen:

Det öppna, bebyggelsefria landskapet är grundläggande för upplevelsen av Bergkvaras historia och karaktär det är därför mycket angeläget att bevara denna miljö. Den öppna vyn från godset får inte störas vid en eventuell exploatering norr om järnvägen. Den centrala gårdsbebyggelsen har ett stort kulturhistoriskt värde. Man bör bevara byggnader som inte längre behövs för jordbruket och använda dem för verksamhet som naturligt kan inordnas i den historiska miljön och är förenliga med jordbruket. Om- och tillbyggnader ska ske med stor varsamhet.

Riktlinjer by- och gårdzonerna:

Nuvarande jord- och skogsbruk fortgår och måste kunna utvecklas som areella näringar. Kompletteringar i form av enstaka hus för byns utveckling ska anpassas till landskapet och hålla god arkitektonisk kvalitet. Att uppföra grupper av bostadshus för stadens behov är inte i linje med riksintresset.

Riktlinjer torpzonerna:

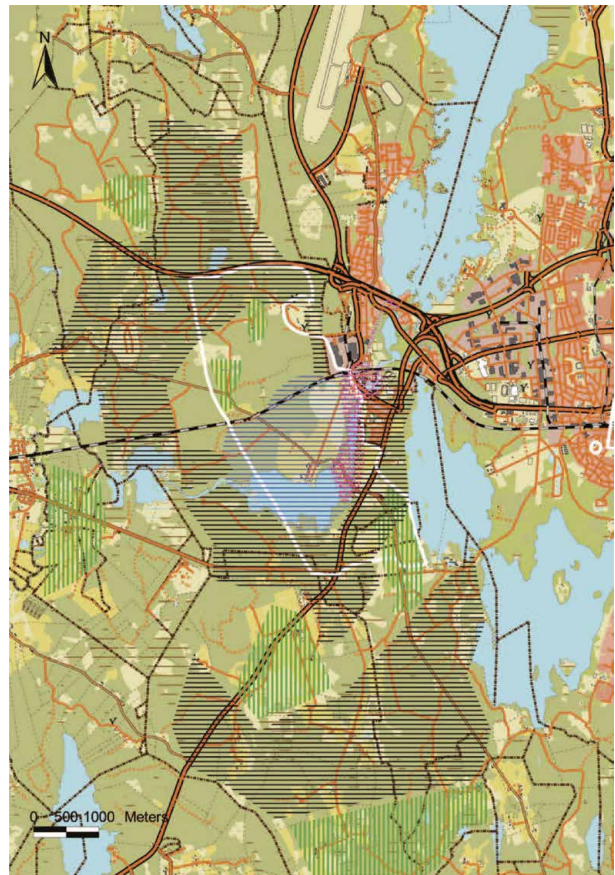
Enstaka, ny bebyggelse, som återbefolkar och öppnar landskapet är positivt. Avstyckningar motsvarande de gamla torpens arealer kan prövas. Ny bebyggelse bör anpassas till äldre mönster med tanke på läge, storlek och antal. Även material, färg och takform bör anpassas till svensk tradition och hålla god arkitektonisk kvalitet. Det är angeläget att de torp som inte rivits och ingår i relativt välbevarade miljöer, till exempel vid Bäckafälle, vårdas.

Riktlinjer industrizonen:

Det är viktigt att industrizonen rymmer aktiva verksamheter. Verksamheterna kan komma att kräva om-, till- och nybyggnad. Det är angeläget att man placerar och utformar ny bebyggelse så att den berikar miljön. Vi bör upprätta en detaljplan för området runt den gamla stationen och hamnbassängen för att reglera byggrätter och ge ett formellt skydd för värdefulla byggnader och miljöer. Man bör bevara industriminnen i form av kvarnar, dammar, broar m.m. men byggnaderna kan ges nya funktioner.

I länsstyrelsens beskrivning redovisas ett antal riktlinjer, utifrån känslighets- och tålighetsanalysen, på hur skada kan undvikas och miljön vårdas, stärkas och utvecklas:

- Stärk områdets funktion som tätortsnära friluftsområde i ett kulturlandskap genom att anlägga leder för vandring och cykling (längs med befintliga och historiska vägsträckningar) som kopplas samman med friluftsområdet kring Norra Bergundasjön och som leder igenom godslandskapets alla delar.

DE OLIKA KULTURHISTORISKA ZONERNA SOM KARAKTÄRISERAR RIKSINTRESSET BERGKVARA. BLÅTT - CENTRUMZONEN, GRÖNT - BY-/GÅRDSZONER, SVART - TORPZONER, RÖTT - INDUSTRIZONEN. (SMÅLANDS MUSEUM RAPPORT 2005:23)

- Huvudgårdens dominans i det övrigt tomta och öppna odlingslandskapet ska inte utmanas av annan bebyggelse. Öppna siktlinjer som indikerar ett godslandskap är viktiga att bibehålla, liksom de öppna siktlinjerna från huvudgården och ut över de öppna ägora
- Torplandskapet norr om väg 25 har låg läsbarhet och begränsad tillgänglighet samt är avskilt från övriga riksintresset genom väg 25. Området har en hög tålighet, men vid utveckling av området bör områdets potential i form av ädellöv, småskalig vägstruktur och områden med torplämningar och fossil åkermark utnyttjas. En potentiell port in till Växjö.
- Den norra industrizonen karaktäriseras av en blandad och icke planlagd bebyggelse av olika karaktär och skala. Denna del är tålig för nya etableringar av såväl verksamheter som bostadsbebyggelse. Nya kompletteringar bör dock följa områdets brokiga skala och utformning. Befintliga industrier och deras koppling till vattnet respektive järnvägen ska inte påverkas negativt. Den södra delen kring Örsleds kvarn är känslig för förändring.
- Området kring Räfte industriområde, asfaltverket och Kvällebergs skidspår utgör ett stort område med befintlig negativ inverkan på riksintresset. Uttrycken inom området är få men utvecklingen inom detta avgränsade område kan ytterligare påverka övriga delar av riksintresset, visuellt och genom ytterligare barriäreffekter. Befintliga negativa effekter kan minskas genom återöppnande av vägar samt ev. plantering av trädridå söder om verksamhetsbebyggelsen. Stärk områdets friluftsliv genom att lyfta fram de vägrester, gårds- och torplämningar som ligger inom Kvällebergs skidspårsområde.
- Viss utökning av verksamheterna i Räfte industriområde bör kunna ske utan påtaglig skada. En förutsättning är dock att detta inte inverkar visuellt på centrumzonen, samt att inte ytterligare vägar stängs av. En förutsättning är även att verksamheten inte påverkar gårdsmiljöerna Askummetorp och Ask.
- Torplandskapet är känsligt för avstängda eller omledda vägar som minskar torplandskapets konnektivitet med huvudgården. Torplandskapet har historiskt varit ett föränderligt landskap, och punktvisa kompletteringar av ny bebyggelse som i skala och struktur håller sig till torplandskapet kan göras. Samlad bebyggelse bryter mot torplandskapets struktur, om sådan föreslås ska lokalisering och utformning utredas ingående.
- Den historiska landsvägen mellan Växjö och Alvesta/Aringsås löper genom landskapet och utgör en viktig länk för att sammanbinda riksintressets olika delar. Den korsande väg 23 är hårt trafikerad och utgör en barriär på passagen mellan Bergkvara gård och Bergunda by. Ombyggnationer och breddningar av väg 23 som ytterligare förstärker den visuella och rörelsemässiga barriäreffekten bör undvikas.
- Bergunda kyrkby, liksom utgårdarna Långtorp och Marklanda, präglas av ett sammanslaget och rationaliserat jordbruk med öppna utblickar. Det öppna odlingslandskapet kan tåla punktvis bebyggelse i traditionsenliga lägen. Samlad bebyggelse eller bebyggelse på åkermark bör undvikas.
- Långtorp och Marklanda föreslås införlivas i riksintresset.

4. ANALYSMETOD

RAÄ:S METOD FÖR ANALYS AV PÅVERKAN PÅ RIKSINTRESSET

Bedömning av påverkan på riksintresset har gjorts enligt den modell som tagits fram av Riksantikvarieämbetet och redovisas i handbok för riksintressen (Kulturmiljövårdens riksintressen enligt 3 kap. 6 § miljöbalken. Handbok 2014-06-23). Kulturmiljön läsbarhet lyfts särskilt fram i handboken. Det vill säga hur väl miljöns förutsättningar kommer att karakteriseras av eller återspegla det riksintressanta sammanhang som ligger till grund för utpekandet.

	Förändring						
Områdets värden kommer att	förädlas	förökas	förstärkas	förbli oförändrade	försvagas	förvanskas	försvinna
Innebörd	förbättring			neutral påverkan	skada	påtaglig skada	
Förhållnings-sätt	Inspirera - stärka Berika			Hänsyn Bruka varsamt	Hindra - lindra Minimera skadan	Ej tillåtligt Undvika skadan	

RAÄ:S MODELL FÖR ANALYS AV PÅVERKAN PÅ RIKSINTRESSET

Följande frågeställningar har legat till grund för bedömning av påverkan på riksintresset:

Vad försvinner och vad tillkommer?

- Försvinner enskilda objekt, strukturer eller visuella och funktionellsamband som har betydelse för läsbarheten av den riksintressanta miljön?
- Tillkommer nytillskott som påverkar kulturmiljöns skalor, former eller karaktärsdrag på ett sådant vis som negativt inverkar på läsbarheten – d.v.s. möjligheterna att förstå och uppleva av den riksintressanta kulturhistoriska utvecklingen i landskapet?

Är påverkan visuell eller funktionell?

- Påverkas siktlinjer, skala, sammanhang, rumsligheter, orientering eller andra aspekter av den visuella upplevelsen av miljön på ett sådant vis som inverkar negativt på möjligheterna att förstå och uppleva den riksintressanta miljön?
- Påverkas rörelsestråk, kommunikationsleder eller andra funktioner och förutsättningar med betydelse för möjligheten att bruka, förvalta och röra sig inom miljön.
- Kan åtgärden innebära att tillgängligheten till miljön minskar, att området fragmenteras, barriärer skapas eller att möjligheterna att besöka miljön på annat sätt försvåras?

Är påverkan direkt eller indirekt?

- Är det troligt att åtgärden kan komma att följas av andra åtgärder eller särskilda anläggningar vilka i sig kan medföra negativa konsekvenser?
- Finns det risk för att åtgärden på sikt minskar möjligheterna att bruka och förvalta miljön, eller leder till en sådan ändrad användning av miljön att läsbarheten av det riksintressanta kulturhistoriska sammanhanget påverkas negativt?

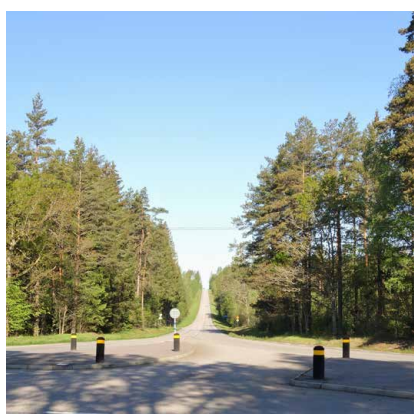
Är påverkan tillfällig eller bestående?

- Innebär åtgärden att möjligheterna att förstå och uppleva eller bruka den riksintressanta miljön kraftigt försämras under en begränsad tid?
- Försvinner riksintressanta egenskaper och uttryck eller tillkommer nytillskott som påverkar den riksintressanta miljön negativt på ett varaktigt, irreversibelt vis?

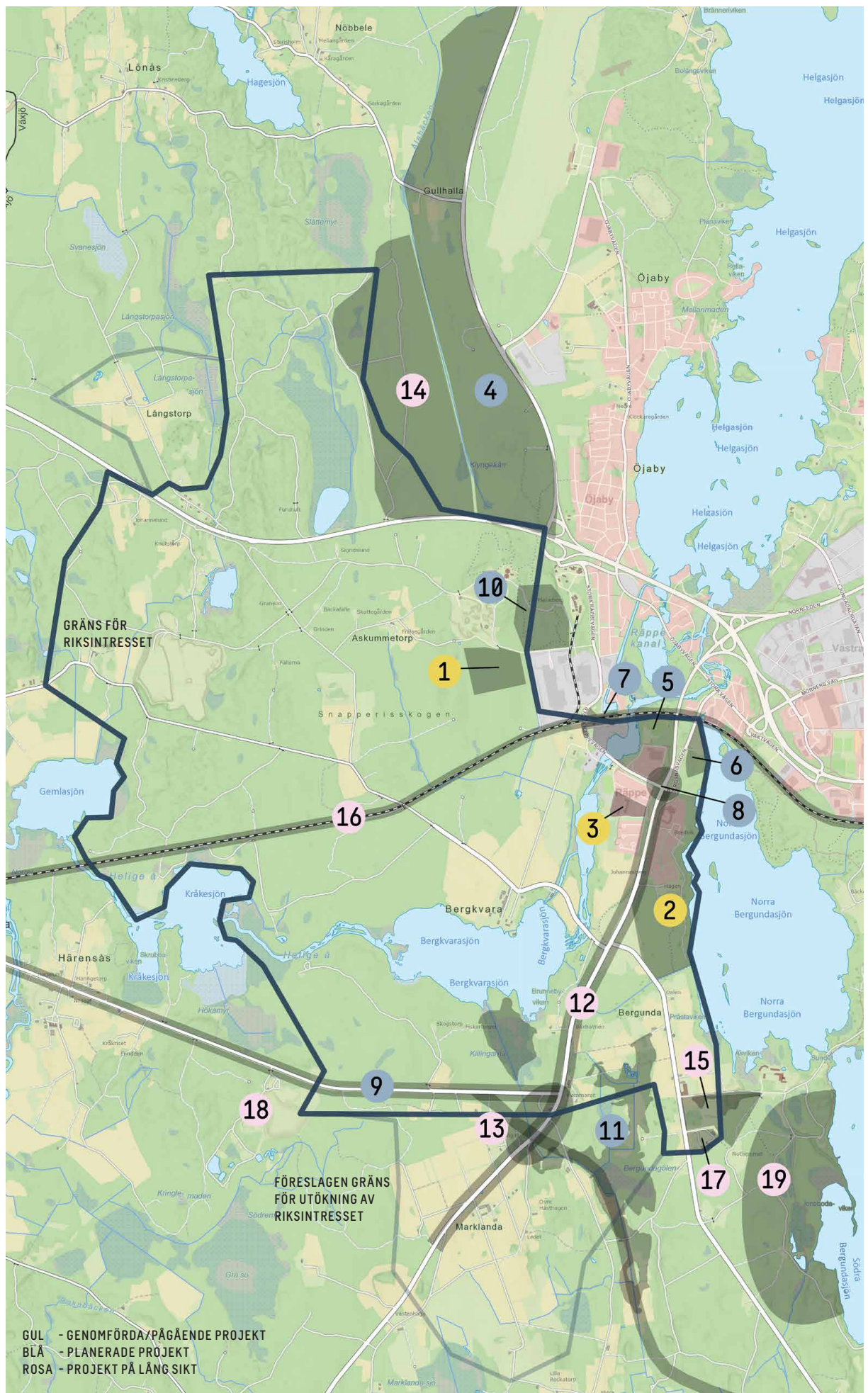
5. ANALYS AV PROJEKT

De analyserade projekten är indelade i tre kategorier:

- Pågående/genomförda projekt (1-3)
- Planerade projekt (4-11)
- Planerade projekt på lång sikt (12-19)

1. SNAPPERISSKOGEN
2. BREDVIK
3. KV SNÖFLINGAN
4. NYLANDA
VERKSAMHETSOMRÅDE 1
5. NYTT AKUTSJUKHUS
6. NY IDROTTSPLATS
RÄPPE GOIF
7. NY STATION RÄPPE
8. NY KORSNING RIKSVÄG 23
/ ST RÄPPEVÄGEN
9. CYKELVÄG LÄNSVÄG 707
MOT GEMLA
10. NY SKIDSTADION VID
KVÄLLEBERG
11. NY VÅTMARK I BERGUNDA
12. RIKSVÄG 23, 2+1
13. TRAFIKPLASTS RIKSVÄG 23
/ SÖDRA LÄNKEN
14. NYLANDA
VERKSAMHETSOMRÅDE 2
15. NYTT RIDSPORTCENTER I
BERGUNDA
16. DUBBELSPÅR KUST TILL
KUSTBANAN
17. NY RÄDDNINGSSTATION FÖR
VÄRENDIS RÄDDNINGSTJÄNST
18. FJÄRRVÄRME VÄXJÖ -
ALVESTA
19. JONSBODA

5.1 Snapperisskogen

PROJEKTBEKRIVNING

Direkt väster om Kvälleberg och Råppe industriområde, i riksintressets östra del, ligger Snapperisskogen 1.

Detaljplanen vann laga kraft 2018 och möjliggör för industriverksamhet på delar av fastigheten. Övriga delar möjliggör upplagsverksamhet. Detaljplanen initierades av Bergkvara gård och marken såldes sedan till en privat exploatör. Området ligger inom riksintressets så kallade torpzon.

NULÄGESBESKRIVNING

Inom fastigheten har under 2019 uppförts en kombinerad lager- och kontorsbyggnad. Fastigheten ligger i en slänt och marken kring byggnaden har höjts upp, planats ut och hårdgjorts med schaktmassor som tagits till platsen. Den rektangulära byggnaden ligger ovanpå den hårdgjorda ytan. Runt fastigheten är skyddsvallar och/eller insynskyddande växtlighet planerad att uppföras, något som i dagsläget ännu inte är utfört. I norr gränsar tomten till ett asfaltverk, med tillhörande byggnader och upplag. Mot öster, på fastigheterna Fröträdet och Lådan, ligger ett verksamhetsområde med lagerbyggnader. Mot väster och söder är marken obebyggd och utgörs i huvudsak av skog. Längre västerut ligger gården Ask, norrut ligger byn Askummetorp. Längre söderut, nedanför den släntande terrängen och låglandet ligger Bergkvara gods.

UTSIKT FRÅN KVÄLLEBERG ÖVER SNAPPERISSKOGEN

LAGER OCH KONTORSBYGGNAD FRÅN 2019

HISTORISK KONTEXT

Området har historiskt varit en del av Bergkvara gårds utmarker, vilket framkommer av den geometriska uppmätning som genomfördes 1683. Marken var i huvudsak skogbevuxen med inslag av torpbebyggelse mot norr, söder och väster, vilket är synligt även på Generalstabskartan från 1873. Området bibehöll denna karaktär av historisk utmark fram till 1970-talet, då exploateringen av området nordväst om järnvägsövergången succesivt tog fart i samband med att industrizonen i Räppe utökades. På flygfoto från 1959–63 syns fortfarande några av de äldre torp och vägsträckningarna som tidigare karakteriserade området. Idag återstår endast delar av det äldre vägnätet västerut från området.

GEOMETRISK KARTA 1683

FLYGFOTO 1959-63

UNDERLAG FÖR BEDÖMNING

- Bergkvara [G26]. Fördjupad beskrivning av en kulturmiljö av riksintresse. Länsstyrelsen 2016.

I den fördjupade riksintressebeskrivningen anges att "Området kring Råppe industriområde, asfaltverket och Kvällebergs skidspår utgör ett stort område med befintlig negativ inverkan på riksintresset. Uttrycken inom området är få men utvecklingen inom detta avgränsade område kan ytterligare påverka övriga delar av riksintresset, visuellt och genom ytterligare barriäreffekter. Befintliga negativa effekter kan minskas genom återöppnande av vägar samt ev. plantering av trädridå söder om verksamhetsbebyggelsen. Stärk områdets friluftsliv genom att lyfta fram de vägresten, gårds- och torplämningar som ligger inom Kvällebergs skidspårsområde. Viss utökning av verksamheterna i Råppe industriområde bör kunna ske utan påtaglig skada. En förutsättning är dock att detta inte inverkar visuellt på centrumzonen, samt att inte ytterligare vägar stängs av. En förutsättning är även att verksamheten inte påverkar gårdsmiljöerna Askummetorp och Ask."

- Planprogram för Växjö Västra Verksamhetsområde – ett verksamhetsområde med stor mångfald. Godkänd av Kommunstyrelsen 2017-09-05

Möjligheterna att planera verksamhetsområden delvis inom riksintresseområdet undersöks av Växjö kommun. Avsikten är att skapa ett verksamhetsområde med bland annat service och handel, verksamheter och kontor. För området söder om riksväg 25, där Snapperisskogen 1 är belägen, föreslås komplettering av befintlig verksamhetsmark. Det fastslås att området är känsligt för påverkan med anledning av riksintresse för kulturmiljö och åtgärder ska vidtas för att minimera en negativ påverkan. Storskaliga verksamheter som blir synliga från riksintressets centrumzon ska undvikas och därmed ska byggnadshöjden begränsas för att undvika negativ påverkan på riksintressets värden. Samtidigt bedöms störande verksamhet i anslutning till asfaltverket kunna prövas då området idag redan är bullerstört. Byggnadshöjd upp till 15 meter föreslås.

- Kulturlandskapsanalys. Övergripande struktur Västra Växjö och riksintresset för kulturmiljö: Bergkvara. Wallin, rapport 2017:3.

I sin rapport konstaterar Wallin att en viss utbyggnad söder om väg 25 kan vara möjlig utan stor negativ påverkan på riksintresset, om byggnadshöjderna begränsas. Ytterligare visuella störningar på centrumzonen, så som bebyggelsen inom kv. Fröträdet och Lådan, kan däremot inte accepteras. I analys av påverkan på riksintresset utifrån RAÄ:s modell bedöms en utbyggnad innebära en viss skada på riksintresset, främst genom den yta som tas i anspråk. Skadan bedöms dock som liten eftersom inga kärnvärden påverkas. Skadan lindras av att man föreskriver begränsade byggnadshöjder och insynsskyddade naturpartier mot söder och väster.

- Växjö kommuns översiktsplan, del Växjö stad. 2012-02-28

I den gällande översiktsplanen för Växjö stad (antagen i februari 2012), ingår området i "Verksamhetsområden" där den föreslagna användningen av marken i huvudsak är verksamheter som kan vara störande, miljöpåverkande, ytkrävande eller som genererar tung eller stor mängd trafik. Bostäder bedöms som olämplig användning i dessa områden. Inom de utpekade verksamhetsområdena bör utformning ske med omsorg, grönstråk och naturområden ska tas hänsyn till och tas med i planeringen samt att det är viktigt att beakta dagvattenhantering i planeringen och vid byggnation.

- Växjö kommuns förslag till ny översiktsplan, som varit ute på samråd 2020

I den nya översiktsplanen har verksamhetsområdet minskats något, i jämförelse med gällande översiktsplan. Textmässigt har ett tillägg gjorts som berör kulturmiljön "Värna och framhäv särskilt tydliga fornlämningar och andra kulturhistoriska spår i gestaltningen av verksamhetsområden".

- **Detaljplan. Del av BERGKVARA 6:1, Råppe, Växjö kommun. Antagen 2018-06-25.**

Utdrag från detaljplanen med Länsstyrelsens yttrande gällande riksintresset för Bergkvara gård:

Syftet med detaljplanen är "att möjliggöra för verksamheter i området. Sökanden, som är markentreprenör, vill flytta sin verksamhet till Råppe och där uppföra enstaka byggnader innehållande kontor och personalutrymmen, samt iordningsställa ytor för upplag för sandlager, körytor och liknande".

I Länsstyrelsens yttrande gällande detaljplanen och riksintresset Bergkvara gods (enligt 11 kap 10 § PBL) anges följande:

Området kring Råppe industriområde, asfaltverket och Kvällebergs skidspår utgör ett stort område med befintligt negativ inverkan på riksintresset. Enligt den fördjupade riksintressebeskrivningen för Bergkvara (2016) bör en viss utökning av verksamheterna kunna ske utan påtaglig skada. En förutsättning för en utökning av verksamheterna i detta område är att den så kallade centrumzonen i riksintresset inte påverkas visuellt samt att inte ytterligare vägar stängs av. Verksamheterna ska inte heller påverka gårdsmiljöerna Askummetorp och Ask. Kommunens bedömning är att planerad byggnation i den nordöstra delen av planområdet i kombination med skogbevuxna partier innebär låg risk för visuell påverkan på riksintresset. I planbeskrivningen nämns också att massor som uppstår även kan användas för insyns- och bullerskyddande vallar. Länsstyrelsen saknar fortsatt insynsskyddade partier mot söder och väster inom planområdet. De skogbevuxna partier som Växjö kommun hänvisar till i planbeskrivningen finns utanför planområdet och ingår i modernt skogsbruk. Försvinner dessa skogsområden, så blir den visuella påverkan påtaglig."

Kommunens kommentar gällande Länsstyrelsens yttrande ovan:

För att ytterligare skydda riksintresset Bergkvara från påtaglig visuell påverkan läggs det in en egenskapsbestämmelse (m) i plankartan om att insynsskydd ska finnas längs med den södra och västra plangränsen. Exploatören kan inom det markerade området välja att bevara befintliga träd som insynsskydd och/eller anlägga exempelvis vallar eller plank.

BEDÖMNING AV PÅVERKAN PÅ RIKSINTRESSET

Wallin konstaterar i sin kulturlandskapsanalys att utbyggnaden inom berört område söder om väg 25 har en viss negativ inverkan på riksintresset, men att detta kan regleras genom byggnadshöjd och insynsskyddade partier mot söder och väster. Vikten av insynsskydd poängteras även av Länsstyrelsen samt att ny bebyggelse visuellt inte får påverka centrumzonen eller gårdsmiljöerna Askummetorp och Ask. Trots farhågor om påverkan på centrumzonen och de skadebyggande åtgärder som läggs fram, kan i efterhand konstateras att den nyuppförda byggnaden genom sin byggnadshöjd och utformning, trots allt får en negativ visuell påverkan på centrumzonen i likhet med intilliggande bebyggelse i kv. Fröträdet och kv. Lådan. Byggnadens dominanta skala, som ytterligare förstärkt av dess läge på en upphöjd platå, gestaltning och fasaduttryck gör byggnaden till ett påtagligt inslag i närmiljön och visuellt synlig vida omkring inom riksintresset. Byggnaden är bland annat synlig från entrén till Bergkvara gods och den bildar tillsammans med bebyggelsen inom kvarteret Fröträdet och Lådan en barriär mot öster. Bebyggelsen inom Snapperisskogen 1 är också synlig från Kvälleberget och den kraftledningsgata som leder från berget ner mot söder. Denna vy in över riksintresset har historiskt varit betydande och omnämns bland annat av Carl von Linné.

Byggnaden får ingen visuell negativ påverkan på gårdsmiljöerna Askummetorp och Ask. Något insynsskydd är ännu inte uppfört mot söder och väster. Detta måste ges en anseelig höjd och det kommer då att tillföra ytterligare en barriär i landskapet, vilket skulle försvåra den konnektivitet med huvudgården och avläsbarhet i landskapet som är värdebärande för riksintresset. Länsstyrelsen valde att inte överpröva detaljplanen.

	Förändring						
Områdets värden kommer att	förädlas	förökas	förstärkas	förbli oförändrade	försvagas	förvanskas	försvinna
Innebörd	förbättring			neutral påverkan	skada	påtaglig skada	
Förhållnings-sätt	Inspirera - stärka Berika			Hänsyn Bruka varsamt	Hindra - lindra Minimera skadan	Ej tillåtligt Undvika skadan	

FÖRSLAG PÅ SKADEFÖREBYGGANDE ÅTGÄRDER

- Kulturmiljökompetens borde ha anlitats genom hela plan- och bygglovsprocessen för att säkerställa att de kulturhistoriska värdena på platsen tas om hand och vidareutvecklas på bästa sätt genom hela projektet.
- Konsekvensbedömningar av påverkan på kulturmiljön och riksintresset borde ha upprättats i bygglovsskedet av antikvariskt sakkunnig, för att bedöma exempelvis skala, fasadmaterial, gestaltning, grönstruktur etc, som underlag för kommunens handläggning.

5.2 Bredvik

PROJEKTBSKRIVNING

Öster om riksväg 23 ligger Bredvik, ett större markområde som Bergkvara gård sålde till en privat byggherre från vilken Växjö kommun förvärvade området 2015. Före områdets planläggning och exploatering bestod området av en tät granskog samt torpen Bredvik, Hagen, och Johannesberg. Detaljplanen säkerställer bevarandet av torpet Hagen och är anpassad efter de fornlämningar som finns inom området. Detaljplanen vann laga kraft 2014 och en utbyggnad av området påbörjades 2015. Bredvik innehåller kvartersmark för en ny grundskola och bostadsbebyggelse (2-4 våningar) samt ett verksamhetsområde i den norra delen. Området ligger inom riksintressets torpzon.

NULÄGESBESKRIVNING

Det kilformade området är beläget mellan riksväg 23 och Norra Bergundasjön. Mot norr ansluter ett idag i huvudsak obebyggt skogsområde, men som kommer att anläggas som idrottsplats. Mot väster angränsar området till villabebyggelsen i Räfte, idag avskilt av den nya bullervall som för ett par år sedan uppförts längs med riksväg 23. Den skogbevuxna strandlinjen mot Norra Bergundasjön avgränsar området mot öster. Områdets norra del, planlagt för skolverksamhet och bostadsbebyggelse, är i princip färdigbyggt. Längst mot norr har kommunens största grundskola, Per Lagerkvistskolan, uppförts och söder därom breder sig tätt planerad radhusbebyggelse, i två våningar, ut sig. Områdets äldsta torp Bredvik, som låg i områdets nordvästra del, revs i samband med att radhusbebyggelsen uppfördes. Detsamma gällde för torpet Johannesberg, som låg strax söder om Bredvik. Torpet Hagen, med tillhörande ekonomibyggnad, är bevarat strax sydväst om nuvarande bostadsbebyggelse, men kraftigt ombyggt. Mot söder är planområdet ännu inte bebyggt, men avverkat och förberett för exploatering. Området ligger i riksintressets torpzon, i direkt anslutning till centrumzonen mot öster på andra sidan riksväg 23. Mot söder kommer området när det är färdigbyggt att ligga i direkt anslutning till kulturmiljön kring Bergunda kyrka.

HISTORISK KONTEXT

På den geometriska kartan från 1683 är området i Bredvik angett som "Bergkvara skog" och illustrerat med ett flertal lövträd. Området ligger i direkt anslutning till godset i väster. I områdets västra del löper en äldre väg som i princip följer nuvarande riksväg 23:s sträckning. På Generalstabskartan från år 1873 finns två torp redovisade, Bredvik och Hagen

BREDVIK

BULLERVALL OCH NY BEBYGGELSE I BREDVIK

GEOMETRISK KARTA 1683

med tillhörande äldre vägnät, och delar av den tidigare skogsmarken har tagits i anspråk för åker- och betesmark. På flygfoton från perioden 1959-63 har torpet Johannesberg tillkommit. I övrigt är områdets karaktär med torp, åker- och betesmark omgivet av skog fortfarande intakt på flygfotot, och kom att vara så fram till områdets planläggning och exploatering som påbörjades 2014.

FLYGFOTO 1959-63

TORPET JOHANNESBERG 1983 (ÖVRE BILD) OCH TORPED BREDVIK 2013

UNDERLAG FÖR BEDÖMNING

- Bergkvara [G26]. Fördjupad beskrivning av en kulturmiljö av riksintresse. Länsstyrelsen 2016.

I den fördjupade riksintressebeskrivningen anges följande riktlinjer för torpzoner:

”Enstaka, ny bebyggelse, som återbefolkar och öppnar landskapet är positivt. Avstyckningar motsvarande de gamla torpens arealer kan prövas. Ny bebyggelse bör anpassas till äldre mönster med tanke på läge, storlek och antal. Även material, färg och takform bör anpassas till svensk tradition och hålla god arkitektonisk kvalitet. Det är angeläget att de torp som inte rivits och ingår i relativt välbevarade miljöer, till exempel vid Bäckafälle, vårdas.”

Vidare anges: ”Torplandskapet är känsligt för avstängda eller omledda vägar som minskar torplandskapets konnektivitet med huvudgården. Torplandskapet har historiskt varit ett föränderligt landskap, och punktvisa kompletteringar av ny bebyggelse som i skala och struktur håller sig till torplandskapet kan göras. Samlad bebyggelse bryter mot torplandskapets struktur, om sådan föreslås ska lokalisering och utformning utredas ingående”.

- Växjö kommuns översiktsplan, del Växjö stad. 2012-02-28

Planområdet är i stadens ÖP utpekad som ”Den blandade stadsbygden”. I beskrivningen av den blandade stadsbygden anges bland annat stadsbebyggelse som i huvudsak används för bostäder, handel, kontor eller annan verksamhet som är förenlig med bostäder i närheten. Trafik- och parkeringsytor, fritidsanläggningar, stadsdelsparker och andra grönytor ingår.

I ÖP:n anges även generella riktlinjer för alla nya utbyggnadsområden: Ett mer avancerat planprogram, eller motsvarande, ska tas fram för alla utbyggnadsområden innan detaljplanearbetet startar. Planprogrammet ska bl.a. beskriva markens lämplighet för byggnation och idéer om utformning av området samt konsekvenser. Områdena skall utformas på ett sådant sätt att de blir en del i sammanhängande bebyggelsestråk med tät och

snabb kollektivtrafik "Den moderna trädgårdsstaden" ska gälla som allmän modell för utbyggnaden. Med det menas den gröna småskaliga blandstaden med villor, radhus och mindre flerfamiljshus där många har en liten täppa och gatorna kantas av träd. Samtidigt ska variation mellan och inom stadsdelarna eftersträvas samt anpassning till platsen.

- Fördjupad översiktsplan för Bergkvara gård, 2007-04-17.

Växjö kommun upprättade 2007 en fördjupad översiktsplan för Bergkvara Gård. I översiktsplanen för staden anges att den fördjupade översiktsplanen upphävs och ersätts av "Översiktsplan för Växjö stad". Dock skall FÖP för Bergkvara Gård ses som ett kunskapsunderlag som beskriver och betonar hur de riksintressen som finns inom planområdet skall skyddas och hur skyddet skall tolkas i kommande planering och kommunala beslut.

- Växjö kommuns förslag till ny översiktsplan, som varit ute på samråd 2020

I den nya översiktsplanen finns ett flertal generella riktlinjer för Bredvik som redovisas under rubrikerna: tätortsbebyggelse, varierad naturmark och parker, att skapa mötesplatser, hållbart byggande och att värna värdefulla miljöer. Under den sistnämnda rubriken "Att värna värdefulla miljöer" anges:

- Kulturmiljövärden ska alltid beaktas. I samband med förändring och förnyelse ska en plats kulturmiljövärden identifieras och analyseras. Historiska strukturer, planeringsideal, områdets befintliga bebyggelsekaraktär ska fortsatt kunna utläsas.
- Värna och framhäv särskilt tydliga fornlämningar och andra kulturhistoriska spår i gestaltningen av nya utbyggnadsområden.

- DP Bergkvara 6:26 mfl (Bredvik) Räppe i Växjö kommun, med tillhörande MKB. Antagen 2013-11-19
Syftet med detaljplanen är "att möjliggöra en utbyggnad av en stadsdel med blandad bebyggelse av såväl bostäder som lokaler för vård och undervisning samt arbetsplatser. Eftersom det inte kan uteslutas att planens genomförande medför betydande miljöpåverkan har en miljökonsekvensbeskrivning, MKB och ett tillägg till denna, upprättats."

I den tillhörande MKB utreds bland annat kulturmiljön, där planförslaget inte bedöms få några konsekvenser för kulturmiljön, då befintliga kulturminnen bevaras inom området. I sammanfattningen noteras att "Områdets är starkt påverkat av kulturmiljö och detta kommer att bevaras också när planen genomförs." Det konstateras även att "det är angeläget att de torp som inte rivits och ingår i relativt välbevarade miljöer vårdas" samt att "detaljplanen anger att inga befintliga kända kulturvärden inom området kommer att flyttas eller att tas bort eller på annat sätt skadas".

I planbeskrivningen följer kommunen dock inte rekommendationerna från MKB utan fastslår att "Centralt i området föreslås torpmiljön kring torpet Hagen att bevaras. Detta har i utställningsförslaget av planen förslagits som friluftsområde/odling. Övriga torp bedöms inte vara möjliga att bevara pga deras placering. Planen hindrar inte en flytt av torpen. Dock krävs i sedvanlig ordning lov för att riva eller flytta torpen."

I Länsstyrelsen yttrande gällande detaljplanen och riksintresset Bergkvara gods anges följande:

"Riksintresset för Bergkvara herrgård är till största del beläget väster om väg 23. Här ligger riksintressets centrumzon. Omgivet centrumzonen finns ett stort antal torp (både moderniserade och övergivna) som ingår i riksintressets torpzon. Förutom en mindre del av områdets södra del som berörs av riksintressets byzon ligger planområdet inom den utpekade torpzonen. Länsstyrelsen vill betona att det är viktigt att herrgårdens torpmiljöer inte helt uttraderas. Torpen utgjorde en viktig beståndsdel för godsets uppbyggnad och drift och är väsentliga för att man ska kunna förstå sammanhangen bakom godsets framväxt och dess ekonomi. Länsstyrelsen är oroad över Växjö kommuns planering av områden som sammanfaller med torpzonen och kommer framöver att särskilt bevaka den kumulativa effekten av kommunens planering inom och invid riksintresset, och då särskilt torpzonen". Detaljplanen bör innehålla planbestämmelser som reglerar bebyggelsen så att inte riksintresset förvanskas."

Förutom länsstyrelsen, kulturnämnden, Kulturparken Småland, Tekniska nämnden och framtagna MKB är det även en privatperson som påtalar vikten av att värna befintliga torp och de omistliga värden som dessa representerar.

BEDÖMNING AV PÅVERKAN PÅ RIKSINTRESSET

Under detaljplanearbetet togs ett flertal utredningar fram för bl.a. geologi, arkeologi, landskap och trafikbuller inom området. Någon utredning som behandlade befintlig kulturmiljö och riksintresset Bergkvara upprättades dock inte. När kulturmiljön påtalas ligger det huvudsakliga fokuset i detaljplaneprocessen på arkeologin och detaljplanen har också till stor del anpassats efter fornlämningarna.

De rekommendationer som ges i den inledande MKB:n gällande kulturmiljön följs inte i den fortsatta planprocessen. Inte heller de synpunkter som framförs i samrådsskedet av länsstyrelsen, Kulturnämnden, Kulturparken Småland, Tekniska nämnden med flera tas i beaktande, vilka alla påtalar vikten av att bevara befintliga kulturvärden.

Kommunen följer inte heller de framtagna riktlinjerna för de s.k. torpzonerna i översiktsplanen från 2012 gällande befintliga torp, det vill säga att det är angeläget att de torp som inte rivits vårdas. Inte heller riktlinjerna i den nya översiktsplanen beaktas, dvs att "historiska strukturer, planeringsideal, områdets befintliga bebyggelsekaraktär ska fortsatt kunna utläsas". Ny bebyggelse har förvisso utretts och behandlats i ett gestaltungsprogram, men det är oklart om riktlinjerna i programmet har följts.

Den vall som uppförts längs med väg 23 i områdets västra del, som en förberedelse inför exploateringen av Bredvik, är problematisk då den påtagligt försvårar den visuella kontakten mellan centrumzonen och Bredvik, liksom allmänna utblickar genom det tidigare odlings- och skogslandskapet inom godset.

Detaljplanen medger att hela den befintliga kulturmiljön i princip uttraderas. Av områdets värdebärande element och karaktärsdrag har två av tre torp med tillhörande trädgårdar, omgivande odlings- och betesmarker, äldre vägsträckningar rivits, vilket medfört påtaglig skada på riksintresset. Torpen med omgivande markanvändning utgör de viktigaste fysiska spåren och uttrycken inom s.k. torpzonerna, centrala för förståelsen av godsets uppbyggnad, drift, framväxt och ekonomi. När torpen revs och tillhörande mark exploaterades, uttraderas också de värden och uttryck som konstituerar riksintresset. Hotet mot torpzonerna och dess bebyggelse uppmärksammas redan i Hanssons utredning från år 2005, varför frågan var uppmärksammas sedan länge när planarbetet inleddes, och på grund av Bredviksprojektet är hotet idag ännu mer påtagligt. Länsstyrelsen valde att inte överpröva detaljplanen.

	Förändring						
Områdets värden kommer att	förädlas	förökas	förstärkas	förbli oförändrade	försvagas	förvanskas	försvinna
Innebörd	förbättring			neutral påverkan	skada	påtaglig skada	
Förhållnings-sätt	Inspirera - stärka Berika			Hänsyn Bruka varsamt	Hindra - lindra Minimera skadan	Ej tillåtligt Undvika skadan	

FÖRSLAG PÅ SKADEFÖREBYGGANDE ÅTGÄRDER

- Kulturmiljökompetens bör anlitas genom hela plan- och bygglovsprocessen för att säkerställa att de kulturhistoriska värdena på platsen tas om hand och vidareutvecklas på bästa sätt genom hela projektet.
- En kulturmiljöutredning som beskriver och analyserar befintlig kulturmiljö (inklusive riksintresset för Bergkvara) ska alltid tas fram som ett underlag inför ny detaljplan. Här ska även redovisas hur kulturmiljön på bästa sätt integreras och utgör en resurs i det fortsatta detaljplanearbetet.
- Konsekvensbedömningar av påverkan på kulturmiljön och riksintresset bör göras i bygglovsskedet av antikvariskt sakkunnig för att bedöma påverkan på kulturmiljön.

5.3 Kv Snöflingan

PROJEKTBESKRIVNING

Växjö kommunfullmäktige fattade 2014 beslut om att investera i en ny skolbyggnad i Bredvik, Per Lagerkvists skola, bland annat som delvis ersättning för Bergundaskolan i Räppe. På den före detta högstadieskolan Bergundaskolans gamla tomt har en ny detaljplan tagits fram som möjliggör bostäder i 2-4 våningar. Detaljplanen vann laga kraft 2017 och området är nu under uppförande av en privat aktör. Området ligger inom riksintressets torpzon.

NULÄGESBESKRIVNING

Området ligger centralt beläget i Rappes villakvarter, med villabebyggelse i direkt anslutning mot norr och söder. Mot väster angränsar tomten till den äldre skolmiljön Räppe gamla skola, som är utpekad som kulturhistoriskt värdefull miljö av kommunen. Strax intill den gamla skolan mot norr ligger torpet Örbäck bevarat, i utkanten av villakvarteret. Mot väster vetter området ut mot riksväg 23, med nedfart för en gång- och cykelväg under vägen. Övrig villabebyggelse omsluts mot vägen av ett skyddande skogsparti. Mot sydväst angränsar området till det öppna landskapet runt Bergkvara gods med den historiska betesmarken i området "Oxhagen" i direkt anslutning mot söder.

Efter att Bergundaskolan rivits har flerbostadshus i fyra våningar med inredd vind börjat uppföras på tomten. Marken inom planområdet har planats ut och av den tidigare, för skolgården så karaktäristiska "gröna kullen", finns idag inga spår. Flerbostadshusen med sina putsfasade höjer sig över omgivande villabebyggelse och den nya skalan förstärks ytterligare av de branta sadeltaken.

NY BEBYGGELSE I KV SNÖFLINGAN

HISTORISK KONTEXT

Området har historiskt varit en del av Bergkvara gårds utmarker, vilket framkommer av den geometriska uppmätning som genomfördes 1683. På kartan är schematiskt utmarkerat en gård eller möjligen ett torp, med namnet Stora Räfte. På Generalstabskartan från år 1873 har bebyggelsen utökats med ytterligare hus, troligtvis torp, vilket ligger i linje med den kraftiga expansion av torpbebyggelse som skedde under 1800-talet. Strax norr om bebyggelsen syns järnvägen mellan Växjö – Alvesta (1865) som kom att få stor betydelse för ortens utveckling och expansion. På Ekonomiska kartan från 1950 har villaområdet norr om den blivande gymnasieskolan börjat byggas. På ett flygfoto från åren 1959-63 har marken söder därom, med namnet Torvhagen, tagits i anspråk för utbyggnad, men det skulle dröja ytterligare några år innan Bergundaskolan (1967) och villabebyggelsen mot söder stod färdig. När skolanläggningen uppfördes bevarades en tallbevuxen kulle på skolgården, liksom ett flertal barr- och lövträd i den övriga omgivningen. Inom området finns spår efter äldre, men idag avklippta vägsträckningar, bland annat längs med riksväg 23 mot söder samt i form av den befintliga Storegårdsvägen, väster om planområdet, som tidigare utgjorde huvudväg fram till Räfte Storgård (Storagården) och vidare ner mot Bergkvara gods.

FLYGFOTO 1975

GEOMETRISK KARTA 1683

RÄPPE GAMLA SKOLA

TORPET ÖRBÄCK

"FRÖNA KULLEN"

UNDERLAG FÖR BEDÖMNING

- Bergkvara [G26]. Fördjupad beskrivning av en kulturmiljö av riksintresse. Länsstyrelsen 2016.

I den fördjupade riksintressebeskrivningen anges följande riktlinjer för torpzonerna:

”Enstaka, ny bebyggelse, som återbefolkar och öppnar landskapet är positivt. Avstyckningar motsvarande de gamla torpens arealer kan prövas. Ny bebyggelse bör anpassas till äldre mönster med tanke på läge, storlek och antal. Även material, färg och takform bör anpassas till svensk tradition och hålla god arkitektonisk kvalitet. Det är angeläget att de torp som inte rivits och ingår i relativt välbevarade miljöer, till exempel vid Bäckafälle, vårdas.”

Vidare anges: ”Torplandskapet är känsligt för avstängda eller omledda vägar som minskar torplandskapets konnektivitet med huvudgården. Torplandskapet har historiskt varit ett föränderligt landskap, och punktvisa kompletteringar av ny bebyggelse som i skala och struktur håller sig till torplandskapet kan göras. Samlad bebyggelse bryter mot torplandskapets struktur, om sådan föreslås ska lokalisering och utformning utredas ingående”.

- Växjö kommuns översiktsplan, del Växjö stad. 2012-02-28

Området ingår i översiktsplanen i den blandade stadsbygden, och är markerat som område för förtätning.

För den blandade stadsbygden anges: ”stadsbebyggelse som i huvudsak används för bostäder, handel, kontor eller annan verksamhet som är förenlig med bostäder i närheten. Trafik- och parkeringsytor, fritidsanläggningar, stadsdelsparker och andra grönytor ingår”.

- Kulturhistorisk dokumentation av Bergundaskolan samt kulturhistorisk utredning av Räppe gamla skola. Smålands museum, rapport 2016:13

Under kapitlet Kulturhistoriskt värde beskrivs ”En skola som i nästan 55 år huserat tiotusentals elever bär naturligtvis på ett kulturhistoriskt värde. Här finns höga identitets- och socialhistoriska värden kopplade till verksamhet, pedagogiska aspekter, minnen och igenkänningsfaktorer. Rent byggnadsmässigt är skolmiljön av begränsat intresse. Lokalerna uppfördes i en rasande takt utan större arkitektonisk finesse. Modulmått styrde utformningen där enplanlösningen var högst praktiskt i sammanhanget men skapade avlånga, monotona längor. Bergundaskolan kan sägas utgöra ett utmärkt exempel på 1960-talet produktionsanpassade projektering där färdiga element från Hultsfreds-Industrierna möjliggöra den höga byggtakten. En miljöskapande värde som flera anställda omnämner är den s.k. grönakullen på innergårdens mitt. Idag består den kuperade ytan av gräs, några imponerande tallar och rester av ett gångsystem. Platsen har delvis bevarat sin ursprungliga utformning som trädgårdsarkitekten skapade och under hela projekt- och byggfasen lades en skyddande hand över kullen. Kullen är en viktig och självklar del av skolans historia och verksamhet varvid platsen ska betraktas så värdefull av kultur- som naturhistoriska skäl att den bör bevaras och integreras i ett nytt sammanhang.

- Detaljplan för KV. Snöflingan i Räppe, Växjö kommun. Antagen 2017-02-22.

Utdrag från detaljplanen med bl.a. yttranden.

Syftet med detaljplanen är att skapa förutsättningar för fler bostäder inom fastigheten Snöflingan 10 och med service (förskola/vård/centrum) inom fastigheten Snöflingan 14. Planens syfte och intentioner är också att ge förutsättningar för en varierad typ av bebyggelse med skiftande våningshöjd och olika upplåtelseformer.

I Länsstyrelsens yttrande gällande detaljplanen och riksintresset Bergkvara gods (enligt 11 kap 10 § PBL) anges följande:

”Länsstyrelsen anser att kommunen i planbeskrivningen har tagit fram en mycket bra dokumentation för såväl den äldre skolbyggnaden samt för skolbyggnaderna från 1960-talet samt skolmiljön”.

”Länsstyrelsen bedömer fortsatt att planerade åtgärder inte påtagligt påverkar kulturmiljön av riksintresset Bergkvara”.

I ett samrådsyttrande från år 2016 anger Länsstyrelsen följande gällande påverkan på riksintresset:

”Då det inom det aktuella planområdet redan finns inanspråktagen mark, samt ligger i anslutning till redan befintligt bebyggelseområde, bedömer Länsstyrelsen att planerade åtgärder inte påtagligt påverkar kulturmiljön av riksintresset Bergkvara.”

Kommunen gör i planbeskrivningen bedömningen att ”Då planområdet är i anspråkstaget och idag omfattas av främst skolbyggnader samt asfalterad markyta bedöms planförslaget inte påverka riksintresset för

Bergkvaragård negativt". Gällande bevarandet av den gröna kullen konstaterar kommunen att nuvarande plan ej reglerar allmänna/offentliga platser, och därmed inte heller bevarandet av den gröna kullen.

BEDÖMNING AV PÅVERKAN PÅ RIKSINTRESSET

Påverkan på riksintresset Bergkvara handlar framförallt om en större skala och en eventuell visuell påverkan från riksintressets centrumzon. Den nya bebyggelsen innebär en skalförskjutning inom torpzonerna, men även runt centrumzonen. Den nya bebyggelsen blir ett dominant inslag i den i övrigt låga bebyggelsen som karaktäriserar torpzonerna, och blir ytterligare en barriär som försvårar kulturlandskapets avläsbarhet. Den visuella påverkan från centrumzonen är troligtvis ringa, men har inte studerats i detalj. Den nya bebyggelsen följer således inte riktlinjerna för uppförandet av ny bebyggelse i torpzonerna, vad gäller anpassning till äldre mönster med tanke på läge, storlek och antal och material, färg och takform. Det hade ur kulturmiljösynpunkt varit önskvärt att ny bebyggelse inom riksintresset bättre anpassats till tomtens förutsättningar, vad gäller terräng och vegetation, och de framtagna riktlinjerna för torpzonerna. I planförslaget görs Storegårdsvägen om till GC-väg, förutom den norra delen av gatan som blir förbli intakt men förses med vändzon, vilket försvårar förståelsen av att gatan utgör en tidigare huvudväg till Storagården och Bergkvara gods. Det är oklart om gatunamnet bibehålls. Länsstyrelsen valde att inte överpröva detaljplanen.

	Förändring						
Områdets värden kommer att	förädlas	förökas	förstärkas	förbli oförändrade	försvagas	förvanskas	försvinna
Innebörd	förbättring			neutral påverkan	skada	påtaglig skada	
Förhållnings-sätt	Inspirera - stärka Berika			Hänsyn Bruka varsamt	Hindra - lindra Minimera skadan	Ej tillåtligt Undvika skadan	

FÖRSLAG PÅ SKADEFÖREBYGGANDE ÅTGÄRDER

- Bebyggelsen är snart färdigställd, men det är värdefullt för den historiska kontinuiteten om Storegårdsvägens nuvarande utbredning bibehålls intakt, även om delar av vägen endast används som GC-väg. Gatunamnet bevaras.
- Med tanke på detta projekt och den omfattande exploatering som görs i Bredvik, är det än viktigare att intilliggande området Oxhagen förblir obebyggt, som en buffertzon mot Bergkvaras centrumzon.

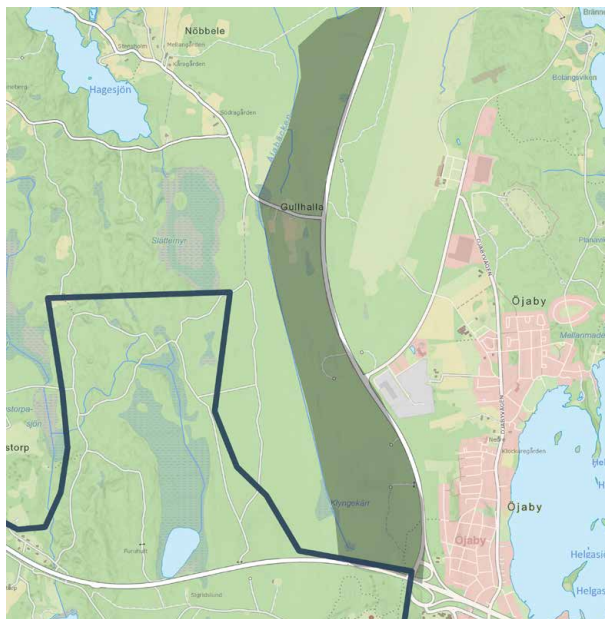
5.4 Nylanda verksamhetsområde 1

KOMMUNENS PROJEKT

Planprocessen för ett nytt verksamhetsområde i Nylanda verksamhetsområde 1 har pågått under flera år. Detaljplanen för den södra delen antogs år 2017 och detaljplanen för den norra delen antogs i maj 2020. Området för etapp 1 ligger strax utanför riksintressets sk torpzon.

NULÄGESBESKRIVNING

Området utgörs av ett större, långsträckt markområde som sträcker sig i höjd med Öjaby upp mot Nöbbåle. Det tilltänkta verksamhetsområdet ligger strax utanför riksintresset i dess nordvästra del. Området består huvudsakligen av skog. Området gränsar mot öster till Växjö flygplats och bebyggelsen i Öjaby. Mot riksintresset i väster och mot norr gränsar området i huvudsak till skogsområden. Planområdet avgränsas mot söder av riksväg 25.

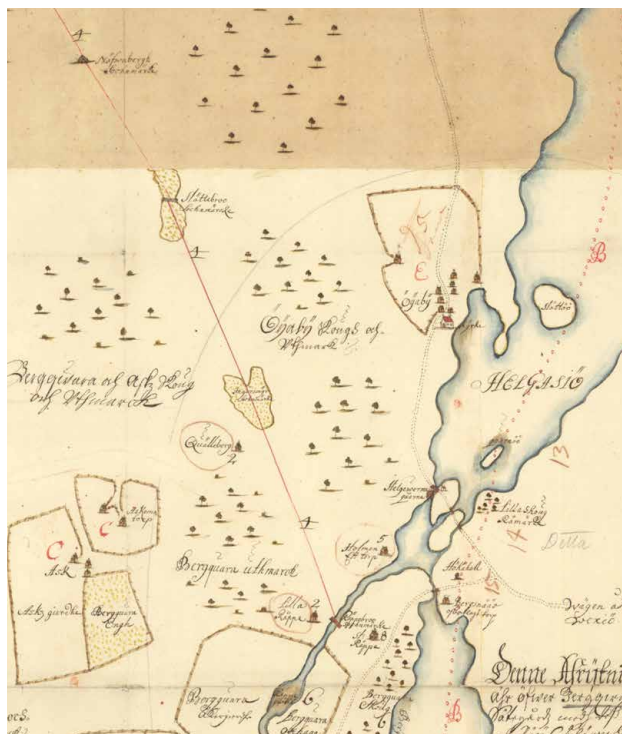
NYLANDA ETAPP 1

FOTON NYLANDA ETAPP 1

HISTORISK KONTEXT

Området har historiskt tillhört Öjaby och på den geometriska kartan från 1683 är området utmärkt som Öjaby kungs- och utmark och gränsar i väster till Bergkvaras utmarker. På Generalstabskartan från slutet av 1800-talet utgörs området fortfarande i huvudsak av skog, med endast ett fåtal torp- och gårdsetableringar. På den Ekonomiska kartan från 1950 syns ett antal torp/gårdar med omgivande åker- och betesmark, främst i områdets norra delar. Först år 1975 etablerades flygplatsen vid Öjaby och vid denna tid började verksamheterna i anslutning till flygplatsen att succesivt växa fram. Områdets karaktär har fram till idag dock varit som skogsmark, med inslag av enstaka torp- och gårdsbebyggelse motsvarande den som finns i riksintresset.

GEOMETRISK KARTA 1683

FLYGFOTO 1975

UNDERLAG FÖR BEDÖMNING

- Bergkvara [G26]. Fördjupad beskrivning av en kulturmiljö av riksintresse. Länsstyrelsen 2016.

Trots att Nylanda verksamhetsområde ligger strax utanför riksintressets gränser, motsvarar området till sin karaktär riksintressets torpzon, varför dess riktlinjer är tillämpliga även för Nylanda:

"Enstaka, ny bebyggelse, som återbefolkar och öppnar landskapet är positivt. Avstyckningar motsvarande de gamla torpens arealer kan prövas. Ny bebyggelse bör anpassas till äldre mönster med tanke på läge, storlek och antal. Även material, färg och takform bör anpassas till svensk tradition och hålla god arkitektonisk kvalitet. Det är angeläget att de torp som inte rivits och ingår i relativt välbevarade miljöer, till exempel vid Bäckafälle, vårdas".

Vidare anges: "Torplandskapet är känsligt för avstängda eller omledda vägar som minskar torplandskapets konnektivitet med huvudgården. Torplandskapet har historiskt varit ett föränderligt landskap, och punktvisa kompletteringar av ny bebyggelse som i skala och struktur håller sig till torplandskapet kan göras. Samlad bebyggelse bryter mot torplandskapets struktur, om sådan föreslås ska lokalisering och utformning utredas ingående".

- Växjö kommuns översiktsplan, del Växjö stad. 2012-02-28

I översiktsplanen för Växjö kommun finns aktuellt område utpekad som verksamhetsområde. Det poängteras att området inte är lämpligt för miljöfarlig verksamhet.

- Växjö kommuns förslag till ny översiktsplan, som varit ute på samråd 2020

I den nya översiktsplanen finns ett flertal generella riktlinjer för området som benämns Norra Öjaby verksamhetsområde. Under generella riktlinjer för verksamheter finns en punkt som berör befintlig kulturmiljö:

- Värna och framhäva särskilt tydliga fornlämningar och andra kulturhistoriska spår i gestaltningen av verksamhetsområdena.

- Kulturlandskapsanalys. Övergripande struktur Västra Växjö och riksintresset för kulturmiljö: Bergkvara. Wallin, rapport 2017:3.

Rapporten behandlar hur en utbyggnad av Verksamhetsområde Västra Växjö skulle påverka riksintresset Bergkvara. I rapporten menar författaren att sådan utbyggnad bedöms kunna stärka riksintressets värde i berört område, norr om väg 25, framförallt genom ökad tillgänglighet och synlighet.

Ett nyttjande av marken norr om väg 25 i enlighet med Planprogram för Växjö Västra Verksamhetsområde skulle enligt Wallin "förstärka riksintressets värde och förbättra de betydelsebärande komponenternas synlighet, tillgänglighet och möjligheterna att förstå dem. Detta skulle ge en berikning och stärkning av riksintressets värde. Anledningen är den ökade tillgängligheten och att de ingående kulturlandskapsmiljöerna skulle vårdas".

Wallin konstaterar att området norr om väg 25 karaktäriseras som ett kulturlandskap med låg läsbarhet och dålig tillgänglighet idag, som även avskiljs av den moderna dragningen av väg 25 som är en mycket påtaglig barriär.

- Detaljplan ÖJABYMOTET, Öjaby, Växjö kommun. Antagande handling 2020-03-02, Växjö kommun.

Detaljplanens syfte är att skapa ett grönt attraktivt verksamhetsområde med en utformning som främjar mänskliga möten och möjliggör för en bred variation av verksamheter som har god tillgänglighet och flexibla tomter för framtiden. Växjö kommun har brist på attraktiv verksamhetsmark och för att kunna fortsätta utveckla näringslivet krävs det att mer verksamhetsmark skapas. Enligt nuvarande målsättningar ska kommunen ha minst 150 hektar planlagd verksamhetsmark i beredskap. En övergripande struktur har tagits fram i form av ett planprogram som bär namnet Växjö Västra Verksamhetsområde, daterat 2017-04-11.

BEDÖMNING AV PÅVERKAN PÅ RIKSINTRESSET

Nylanda verksamhetsområde ligger strax utanför riksintressets gränser, men dessa ska inte ses som definitiva. Godsets totala areal är och har varit betydligt större. Även förändringar utanför riksintresset kan påverka riksintressets uttryck och värden, främst visuellt. Torpzonerna ligger till stora delar utanför riksintresseområdet, men torpens betydelse för Bergkvaras drift och utveckling under främst 1700- och 1800-talen är odiskutabel. Särskilt känslig är den visuella påverkan från riksintressets centrumzon. I riktlinjerna för centrumzonen konstateras att "den öppna vyn från godset får inte störas vid en eventuell exploatering norr om järnvägen". Men den visuella påverkan berör inte bara centrumzonen utan hela riksintresset, och i synnerhet intilliggande torpzon mot väster. Den nya bebyggelse som planeras i etapp 1 innebär framförallt en skalförskjutning i direkt anslutning till riksintresset, med tillåten byggnadshöjd upp till 20 meter i dess norra delar. Det är troligt att bebyggelsen kommer att bli ett påtagligt inslag i landskapets "skyline", både på relativt nära håll och på avstånd, till exempel från Marklandas höjder. Även storleken på verksamhetsområdet och summan av antal byggnader utgör en avsevärd förändring i förhållande till områdets karaktär.

Enligt Wallins resonemang skulle en utbyggnad av området "förstärka riksintressets värde och förbättra de betydelsebärande komponenternas synlighet, tillgänglighet och möjligheterna att förstå dem". Förbättrad tillgänglighet inom området, som idag är ytterst begränsad, och synliggörandet av de äldre spår (torplämningar) som finns kvar är visserligen positiv. Det måste dock ställas mot att stora delar av området kommer att omvandlas till hårdgjorda ytor och bebyggas med verksamheter, troligtvis föga anpassade till torpzonens riktlinjer, upp till 20 meter i byggnadshöjd. De spår som bevaras kommer att hamna i en helt annan kontext och frågan är om läsbarheten av riksintressets uttryck verkligen ökar. Den visuella påverkan av den nya bebyggelsen kommer däremot troligtvis bli påtaglig och måste utredas vidare. Eventuell negativ påverkan hör även ihop med den tilltänkta utvecklingen mot väster inom Nylanda verksamhetsområde 2.

VY MOT ETAPP 2

	Förändring						
Områdets värden kommer att	förädlas	förökas	förstärkas	förbli oförändrade	försvagas	förvanskas	försvinna
Innebörd	förbättring			neutral påverkan	skada	påtaglig skada	
Förhållnings-sätt	Inspirera - stärka Berika			Hänsyn Bruka varsamt	Hindra - lindra Minimera skadan	Ej tillåtligt Undvika skadan	

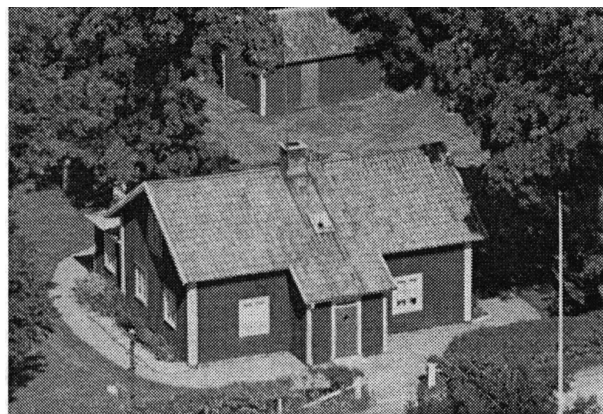
FÖRSLAG PÅ SKADEFÖREBYGGANDE ÅTGÄRDER

- Den nya bebyggelsens visuella påverkan inifrån riksintresset måste studeras vidare.
- Kulturmiljökompetens bör anlitas genom samtliga bygglovsprocesser som kommer, för att säkerställa att de kulturhistoriska värdena på platsen tas om hand och vidareutvecklas på bästa sätt, trots att detaljplanen antagits. Det gäller att applicera torpzonen karaktärsdrag på markbehandling och gestaltning av den kommande bebyggelsen.
- Konsekvensbedömningar av påverkan på kulturmiljön och riksintresset bör göras i bygglovsskedet av en certifierad sakkunnig kulturvärden, för att bedöma hur kulturvärdena tas omhand i förslagen, som stöd för kommunens handläggning.

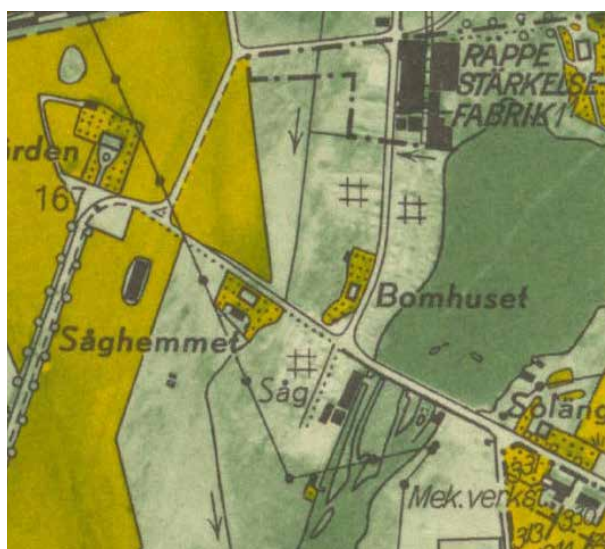
HISTORISK KONTEXT

Den geometriska kartan från 1683 visar att området historiskt varit en del av Bergkvara gods utmarker med skog och torpbebyggelse. Stora Råppe gård har enligt kartan legat i eller i anslutning till området. Råppe kvarn var tillsammans med Örsleds kvarn tidigt en viktig del av godsets industri. Under 1800-talet började den industriella verksamheten koncentreras till Råppe. Sedan tidigare fanns kvarnen och en såg strax utanför det nu aktuella området. På 1850-talet byggdes ett bryggeri, som finns bevarat idag och ligger väster om planområdet. 1876 anlades stärkelsefabriken i Råppe och var under lång tid av stor vikt för godsets ekonomi. Fabriken stängdes 2018 och i en byggnadshistorisk dokumentation från 2019 bedömdes majoriteten av byggnaderna vara kulturhistoriskt värdefulla. Trots detta revs på våren 2019 alla byggnader utom disponentvillan, den är nu den enda bevarade byggnaden från områdets långa industriepok.

Den östra delens torpbebyggelse, åkermark och skog fanns kvar ända fram till 50-talet. I början av 50-talet etablerades en speedwaybana i nordöstra delen av området, där idrottsplatsen ligger idag. På den översedda generalstabskartan från 1959 syns motorstadion och de södra delarna av området är fortfarande åkermark. I väster mot vattnet låg Kvarnhemmet, ett torp från slutet av 1800-talet. Enligt Hanssons rapport från 2005 har det funnit ett torp på platsen redan tidigt 1700-tal. På ekonomiska kartan från 1950 har platsen namnet Solång, vilket finns kvar på kartor även idag. Torpet revs vid bygget av stormarknaden Wessels som öppnade 1972. Övriga större förändringar i området har skett med nya vägdragningar.

KVARNHEMMET

EKONOMISKA KARTAN FRÅN 1950

FLYGFOTO 1950

UNDERLAG FÖR BEDÖMNING

- Nytt akutsjukhus Växjö, Arbetsmaterial – Förstudie delrapport 1, Sweco 2020-01-29.

Underlaget är en förstudie med volymstudier för ny sjukhusbyggnad, tre alternativ presenteras med olika lösningar på byggnadsvolym och logistik. Byggnadernas höjd varierar i förslagen från max 6 till max 8 våningar. För västra delen av området presenteras inget förslag på byggnation. En ny bro för gång och cykeltrafik förslås, med olika placering i de tre förslagen.

- Bergkvara [G26]. Fördjupad beskrivning av en kulturmiljö av riksintresse. Länsstyrelsen 2016.

I den fördjupade riksintressebeskrivningen anges följande riktlinjer för torpzonen:

"Enstaka, ny bebyggelse, som återbefolkar och öppnar landskapet är positivt. Avstyckningar motsvarande de gamla torpens arealer kan prövas. Ny bebyggelse bör anpassas till äldre mönster med tanke på läge, storlek och antal. Även material, färg och takform bör anpassas till svensk tradition och hålla god arkitektonisk kvalitet. Det är angeläget att de torp som inte rivits och ingår i relativt välbevarade miljöer, till exempel vid Bäckafälle, vårdas.

Följande riktlinjer anges för industrizonen:

"Det är viktigt att industrizonen rymmer aktiva verksamheter. Verksamheterna kan komma att kräva om-, till- och nybyggnad. Det är angeläget att man placerar och utformar ny bebyggelse så att den berikar miljön. Vi bör upprätta en detaljplan för området runt den gamla stationen och hamnbassängen för att reglera byggrätter och ge ett formellt skydd för värdefulla byggnader och miljöer. Man bör bevara industriminnen i form av kvarnar, dammar, broar m.m. men byggnaderna kan ges nya funktioner."

Övriga riktlinjer i den fördjupade riksintressebeskrivningen som är relevanta för projektet är följande:

"Huvudgårdens dominans i det övrigt tomma öppna odlingslandskapet ska inte utmanas av annan bebyggelse. Öppna siktlinjer som indikerar ett godslandskap är viktiga att bibehålla, liksom de öppna siktlinjerna från huvudgården och ut över de öppna ägorna."

"Den norra industrizonen karaktäriseras av en blandad och icke planlagd bebyggelse av olika karaktär och skala. Denna del är tålig för nya etableringar av såväl verksamheter som bostadsbebyggelse. Nya kompletteringar bör dock följa områdets brokiga skala och utformning. Befintliga industrier och deras koppling till vattnet respektive järnvägen ska inte påverkas negativt."

"Viss utökning av verksamheterna i Räppe industriområde bör kunna ske utan påtaglig skada. En förutsättning är dock att detta inte inverkar visuellt på centrumzonen..."

"Torplandskapet har historiskt varit ett föränderligt landskap, och punktvisa kompletteringar av ny bebyggelse som i skala och struktur håller sig till torplandskapet kan göras. Samlad bebyggelse bryter mot torplandskapets struktur, om sådan föreslås ska lokalisering och utformning utredas ingående."

- Växjö kommuns översiktsplan, del Växjö stad. 2012-02-28

I den gällande översiktsplanen för Växjö stad (antagen i februari 2012), under Användning av mark och vattenområden, ingår området i "Stadsbebyggelse förtätning och omvandling/utredning", men nämns inte närmare i riktlinjerna.

I översiktsplanen är möjligheter och risker för kulturmiljön utpekade och gällande Bergkvara anges

"Bergkvaras kulturmiljövärden kan värnas om hänsyn tas till zonindelningen och dess riktlinjer." och "Stadens utveckling ställer krav på verksamhetsmark väster om Växjö stad. Bergkvara gods kan påverkas i och med de föreslagna verksamhetsområdena Räppe och Jonsboda."

- Växjö kommuns förslag till ny översiktsplan, som varit ute på samråd till jan 2020

I den nya översiktsplanen under Mark och vattenanvändning har användningen för området ändrats till

"område för nytt sjukhus", i de generella riktlinjerna för tätortsbebyggelse anges följande:

"Kulturmiljövärden ska alltid beaktas. I samband med förändring och förnyelse ska en plats kulturmiljövärden identifieras och analyseras. Historiska strukturer, planeringsideal, områdets befintliga bebyggelsekaraktär ska fortsatt kunna utläsas."

”Värna och framhäv särskilt tydliga fornlämningar och andra kulturhistoriska spår i gestaltningen av nya utbyggnadsområden.”

Under Hänsyn och Natur- och kulturmiljövärden anges följande för Riksintresset Bergkvara:

- Värna och framhäv områdets kulturhistoriska värden.
- Eftersträva att bebyggelsemiljöns och landskapets karaktär bibehålls. Byggnader bör placeras och utformas efter rådande bebyggelsestruktur och lokal byggnadstradition.
- Kulturhistoriskt värdefulla byggnader bör vårdas och bevaras.
- Tillämpa riktlinjerna i länsstyrelsens fördjupade beskrivning av riksintresseområdet.
- Undvik vindkraftverk och andra anläggningar som påtagligt stör landskapsbilden.

- Detaljplan. Rimfrosten 1, Växjö kommun.

I den gällande detaljplanen är marken planlagd för handel med en högsta byggnadshöjd på 7m.

- En söt historia. Råpestärkelsefabrik. En byggnadshistorisk dokumentation. Smålands museums rapport 2019:1.

BEDÖMNING AV PÅVERKAN PÅ RIKSINTRESSET

Då området ligger i direkt anslutning till centrumzonen och i närheten av huvudgården, är sjukhusets påverkan på centrumzonen central i bedömningen av påverkan på riksintresset. De för centrumzonen viktiga siktlinjerna och öppna landskapet kommer påverkas av föreslagen bebyggelse gällande byggnadshöjd och volymernas utformning. Omfattningen av påverkan behöver studeras närmare i planprocessen för att undvika påtaglig skada på riksintresset. Fotomontage från viktiga siktlinjer behöver tas fram som underlag för bedömning.

I östra delen av området, som ligger i torpzonen, föreslås den nya sjukhusbyggnaden placeras centralt på tomten. Med förslagen placering och volym kommer sjukhuset bryta starkt mot områdets befintliga bebyggelse, och följer inte riktlinjerna för torpzonen. Även om områdets befintliga byggnader i skala och utformning saknar koppling till Bergkvara gods, utgör det föreslagna sjukhuset en avsevärd skalförskjutning inom riksintresset och innebär en stor förändring av områdets nuvarande karaktär. De kulturhistoriska spår som finns kvar i området är viktiga att bevara och finns i områdets naturvärden, med träd, växtlighet och stenmurar. Om hänsyn till platsens kulturmiljövärden ej tas i planeringen av sjukhuset riskerar områdets historiska koppling till Bergkvara gods helt försvinna. Området är idag den närmsta entrén till riksintresset från centrala Växjö och utformningen av miljön runt Stora Råppevägen kommer vara viktig i bedömningen av påverkan på riksintresset. Värdefulla träd bör bevaras och byggnadskroppar bör inte inkräkta på vyn över Råppegölen från vägen.

Områdets västra del, på andra sidan gölen, ligger i riksintressets industrizon har det senaste året förändrats radikalt i och med rivningen av bland annat stärkelsefabriken. Stora kulturhistoriska värden har förlorats och industrizonens värden i området har försvunnit, vilket bedöms innebära en påtaglig skada på riksintresset.

	Förändring						
Områdets värden kommer att	förädlas	förökas	förstärkas	förbli oförändrade	försvagas	förvanskas	försvinna
Innebörd	förbättring			neutral påverkan	skada	påtaglig skada	
Förhållnings-sätt	Inspirera - stärka Berika			Hänsyn Bruka varsamt	Hindra - lindra Minimera skadan	Ej tillåtligt Undvika skadan	

FÖRSLAG PÅ SKADEFÖREBYGGANDE ÅTGÄRDER:

- Kulturmiljökompetens bör anlitas genom hela plan- och bygglovprocessen för att säkerställa att de kulturhistoriska värdena på platsen tas om hand och vidareutvecklas på bästa sätt genom hela projektet.
- En kulturmiljöutredning som beskriver och analyserar befintlig kulturmiljö (inklusive riksintresset för Bergkvara) ska alltid tas fram som ett underlag inför ny detaljplan.
- Konsekvensbedömningar av påverkan på kulturmiljön och riksintresset bör göras i bygglovsskedet av antikvariskt sakkunnig för att bedöma föreslagna bebyggelses skala, utformning, fasadmaterial etc.
- Viktiga siktlinjer från centrumzonen behöver studeras för att kunna bedöma byggnadernas visuella påverkan på centrumzonen. Byggnaders volymer och höjd behöver på alla sätt förminskas visuellt.
- Vid planering av ny byggnation i västra delen ska de riktlinjer som finns för industrizonen följas för att undvika ytterligare skada på riksintresset.
- Riksintressets industrizon är hotad i och med rivningen av bland annat stärkelsefabriken. För att undvika ytterligare skada på riksintresset måste kvarvarande bebyggelse i industrizonen, utanför sjukhusområdet, inventeras och skyddas mot rivning och förvanskning,
- Grönområdet runt disponentvillan är viktigt för förståelsen av platsen, ny bebyggelse som inkräktar på området bör ej uppföras.

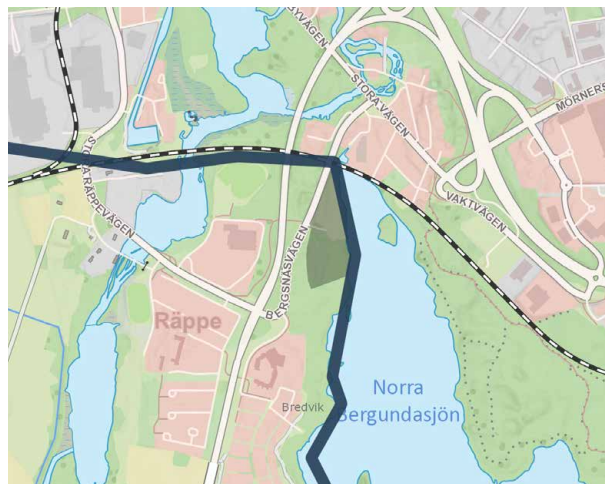

SIKTLINJER FRÅN CENTRUMZONEN

5.6 Ny idrottsplats Råppe GOLF

PROJEKTBEKRIVNING

En byggnation av ett nytt akutsjukhus innebär att dagens Råppevallen, hemmaarena för Råppe GOLF, måste flytta. Ny plats är bestämd till norra delen av detaljplanen för Bredvik, inom de kvarter som anges för verksamhetsmark i detaljplan. Inom området kommer det att anläggas två 11-mannaplaner och en 7-mannaplan, klubbstuga, parkeringsplatser och omklädningsrum. Området ingår i riksintressets industrizon och torpzon.

NULÄGESBEKRIVNING

Området utgör den norra spetsen av detaljplanen för Bredvik. Området är beläget mellan den tilltänkta platsen för det nya akutsjukhuset i Råppe mot öster och Norra Bergundasjön mot väster. Mot norr angränsar området till järnvägen och i söder till bebyggelsen i Bredvik. Det kilformade området är i huvudsak skogsbevuxet i dess södra del, medan marken mot norr använts av trafikverket. Inga byggnader finns inom det aktuella området. I områdets västra del har nyligen anlagts en GC-väg över vattnet in mot Våxjö. Området ligger i överlappningen mellan riksintressets industrizon och torpzon. Området omfattas av detaljplanen för Bredvik, DP Bergkvara 6:26 m.fl. (Bredvik), antagen 2014-02-10.

NY PLATS FÖR RÅPPE GOIFs IDROTTSPLATS

HISTORISK KONTEXT

På den geometriska kartan från 1683 är området omnämnt som Bergkvara skog och illustrerat med ett flertal lövträd. I områdets västra del löper en äldre väg, som i princip följer Bergsnäsvägens sträckning. På Generalstabskartan från år 1873 syns ett markerat torp i områdets västra del, intill strandkanten. På den ekonomiska kartan från år 1950 har området bebyggts med ett fyra större byggnader som beskrivs som RÅPPE Bandel, dvs. verksamhet tillhörande järnvägen. Verksamhet har pågått inom området in på 2000-talet.

FLYGFOTO 1959-63

UNDERLAG FÖR BEDÖMNING

- Bergkvara [G26]. Fördjupad beskrivning av en kulturmiljö av riksintresse. Länsstyrelsen 2016.

I den fördjupade riksintressebeskrivningen anges följande riktlinjer för torpzoner:

"Enstaka, ny bebyggelse, som återbefolkar och öppnar landskapet är positivt. Avstyckningar motsvarande de gamla torpens arealer kan prövas. Ny bebyggelse bör anpassas till äldre mönster med tanke på läge, storlek och antal. Även material, färg och takform bör anpassas till svensk tradition och hålla god arkitektonisk kvalitet. Det är angeläget att de torp som inte rivits och ingår i relativt välbevarade miljöer, till exempel vid Bäckafälle, vårdas".

Vidare anges: "Torplandskapet är känsligt för avstängda eller omledda vägar som minskar torplandskapets konnektivitet med huvudgården. Torplandskapet har historiskt varit ett föränderligt landskap, och punktvisa kompletteringar av ny bebyggelse som i skala och struktur håller sig till torplandskapet kan göras. Samlad bebyggelse bryter mot torplandskapets struktur, om sådan föreslås ska lokalisering och utformning utredas ingående".

Riktlinjer industrizonen: "Det är viktigt att industrizonen rymmer aktiva verksamheter. Verksamheterna kan komma att kräva om-, till- och nybyggnad. Det är angeläget att man placerar och utformar ny bebyggelse så att den berikar miljön. Vi bör upprätta en detaljplan för området runt den gamla stationen och hamnbassängen för att reglera byggrätter och ge ett formellt skydd för värdefulla byggnader och miljöer. Man bör bevara industriminnen i form av kvarnar, dammar, broar m.m. men byggnaderna kan ges nya funktioner".

"Den norra industrizonen karaktäriseras av en blandad och icke planlagd bebyggelse av olika karaktär och skala. Denna del är tålig för nya etableringar av såväl verksamheter som bostadsbebyggelse. Nya kompletteringar bör dock följa områdets brokiga skala och utformning. Befintliga industrier och deras koppling till vattnet respektive järnvägen ska inte påverkas negativt. Den södra delen kring Örsleds kvarn är känslig för förändring".

- Växjö kommuns översiktsplan, del Växjö stad. 2012-02-28

Planområdet är i ÖP för staden utpekad som "Den blandade stadsbygden". I beskrivningen av den blandade stadsbygden anges bland annat stadsbebyggelse som i huvudsak används för bostäder, handel, kontor eller annan verksamhet som är förenlig med bostäder i närheten. Trafik- och parkeringsytor, fritidsanläggningar, stadsdelsparker och andra grönytor ingår.

- Växjö kommuns förslag till ny översiktsplan, som varit ute på samråd 2020

I den nya översiktsplanen finns ett flertal generella riktlinjer för Bredvik som redovisas under rubrikerna: tätortsbebyggelse, varierad naturmark och parker, att skapa mötesplatser, hållbart byggande och att värna värdefulla miljöer. Under den sistnämnda rubriken "Att värna värdefulla miljöer" anges:

- Kulturmiljövärden ska alltid beaktas. I samband med förändring och förnyelse ska en plats kulturmiljövärden identifieras och analyseras. Historiska strukturer, planeringsideal, områdets befintliga bebyggelsekaraktär ska fortsatt kunna utläsas.
- Värna och framhäv särskilt tydliga fornlämningar och andra kulturhistoriska spår i gestaltningen av nya utbyggnadsområden.

- DP Bergkvara 6:26 mfl (Bredvik) Råppe i Växjö kommun. Antagen 2013-11-19 samt tillhörande MKB. Syftet med detaljplanen är "att möjliggöra en utbyggnad av en stadsdel med blandad bebyggelse av såväl bostäder som lokaler för vård och undervisning samt arbetsplatser och verksamheter". Området är i planbeskrivningen utpekat som verksamhetsområde och i detaljplanen markerat med HK (Handel, kontor) i tre våningar medan marken närmast stranden är markerad som Natur.

BEDÖMNING AV PÅVERKAN PÅ RIKSINTRESSET

Föreslagen utbyggnad av planområdet bedöms inte få någon negativ påverkan på kulturmiljön av riksintresset Bergkvara. Anläggandet av fotbollsplaner med tillhörande byggnader, som antas hållas låg till sin höjd, kommer inte märkbart stärka men inte heller försvaga områdets karaktär som torpzon/industrizon, då området redan tidigare varit bebyggt och det ligger i direkt anslutning till redan bebyggd miljö.

	Förändring						
Områdets värden kommer att	förädlas	förökas	förstärkas	förbli oförändrade	försvagas	förvanskas	försvinna
Innebörd	förbättring			neutral påverkan	skada	påtaglig skada	
Förhållnings-sätt	Inspirera - stärka Berika			Hänsyn Bruka varsamt	Hindra - lindra Minimera skadan	Ej tillåtligt Undvika skadan	

FÖRSLAG PÅ SKADEFÖREBYGGANDE ÅTGÄRDER

- Ny bebyggelse anpassas i enlighet med de riktlinjer för ny bebyggelse som anges för torpzonen.
- Konsekvensbedömningar av påverkan på kulturmiljön och riksintresset bör göras i bygglovsskedet av certifierad sakkunnig kulturvärden, för att bedöma exempelvis skala, fasadmateriell, gestaltning, grönsstruktur etc, som stöd för kommunens handläggning.

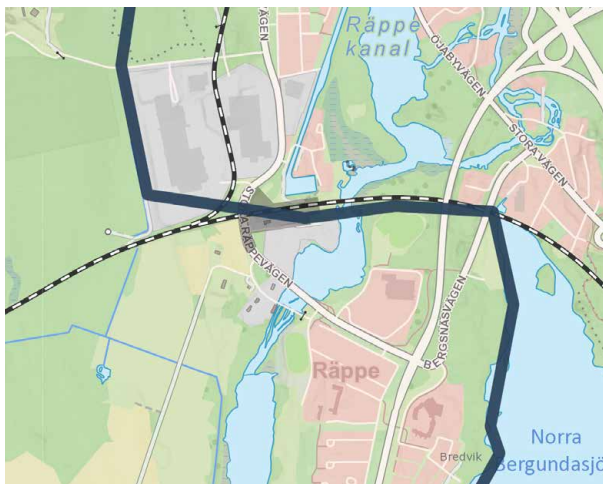
5.7 Ny station Räfte

PROJEKTBESEKRVNING

Det nya akutsjukhuset, där en placering i Räfte nu utreds, kommer att bli en av regionens största arbetsplatser och en viktig målpunkt i staden. Även om olika placeringar av stationen utreds är det mycket som talar för att placeringen blir densamma som för Räfte gamla station samt på den fastighet som idag utgörs av Alwex verksamhet inom Bergkvara 6:14. Det blir då en station i jämförelse med stationerna i Gemla och Lammhult. Stationen kräver att korsningen mellan Kust-till-kustbanan och Stora Räftevägen byggs om och blir planskild. Området ligger inom riksintressets industrizon.

NULÄGESBESEKRVNING

Området utgörs av den plats där Räfte gamla station låg tills för ett par år sedan, med tillhörande bangård, i kombination med det området strax söder härom, som hör till den fastighet där Alwex cementfabrik är lokaliserad. Området är i huvudsak obebyggt, med undantag för enstaka teknikbyggnader tillhörande järnvägen och betongfabriken. Längre söderut ligger den idag avrivna tomten för den historiskt viktiga "Räfte Stärkelsefabrik". I direkt anslutning till området, i norr, ligger Räfte hamn som är utgångspunkt för kanalen mot Asa. Mot väster vetter området mot Stora Räftevägen, som korsar järnvägen. På andra sidan om Stora Räftevägen öppnar landskapet upp sig mot Bergkvara gods i sydväst. Här ligger gården Räfte Storegård. Området i sydost är till största delen bevuxen med lövträdsbuskage och utgörs till delar av den gamla stationsparken och det stora trädgårdsområde som hör till stärkelsefabrikens disponentvilla. Tomten ligger i riksintressets industrizon, men i direkt anslutning till centrumzonen i väster och torpzonen i sydost. Området ligger inom ej planlagt område.

BILDER FRÅN STATIONSOMRÅDET

HISTORISK KONTEXT

Området har historiskt varit en del av Bergkvara gårds utmarker som karakteriserades av skogsbygd med inslag av enstaka torpbebyggelse, vilket framkommer av den geometriska uppmätning som genomfördes år 1683. Området bibehöll troligtvis denna karaktär fram till 1865, då järnvägen mellan Växjö och Alvesta drogs genom området i öst-västlig riktning. En stationsbyggnad med tillhörande magasin uppfördes samma år, strax söder om spårområdet. Järnvägsstationen fick en strategisk placering intill hamnbassängen i Räppe, målpunkten för kanalleden mellan Räppe och Helgasjön, och de omgivande industrierna (bland annat stärkelsefabriken, sågen och lådfabriken). Järnvägen kom att bli en betydelsefull del av Bergkvara gods och den industriella utveckling som tog fart i området under 1800-talet. Järnvägsstationen var i princip en förutsättning för att stärkelsefabriken skulle etablera sig på platsen år 1876, och var fram till dess nedstängning 2018 och rivning år 2019 ett av Kronobergs äldsta industrimiljöer, initierad av dåvarande ägaren till Bergkvara. Sedan lång tid tillbaka dock stannar inte persontågen i Räppe och inga på- eller avlastningar på godståg sker längre från bangården. Järnvägsstationen med tillhörande magasin revs 2016. Dessa byggnader var, tillsammans med stärkelsefabriken var en av hörnstenarna i riksintresset, som förmedlare av områdets och godsets industriella utveckling.

HISTORISKA BILDER FRÅN STATIONSOMRÅDET

FLYGFOTO 1959-64

UNDERLAG FÖR BEDÖMNING

- Bergkvara [G26]. Fördjupad beskrivning av en kulturmiljö av riksintresse. Länsstyrelsen 2016.

För industrizonen ges följande riktlinjer:

”Det är viktigt att industrizonen rymmer aktiva verksamheter. Verksamheterna kan komma att kräva om-, till- och nybyggnad. Det är angeläget att man placerar och utformar ny bebyggelse så att den berikar miljön. Vi bör upprätta en detaljplan för området runt den gamla stationen och hamnbassängen för att reglera byggrätter och ge ett formellt skydd för värdefulla byggnader och miljöer. Man bör bevara industriminnen i form av kvarnar, dammar, broar m.m. men byggnaderna kan ges nya funktioner”.

”Viss utökning av verksamheterna i Råppe industriområde bör kunna ske utan påtaglig skada. En förutsättning är dock att detta inte inverkar visuellt på centrumzonen, samt att inte ytterligare vägar stängs av. En förutsättning är även att verksamheten inte påverkar gårdsmiljöerna Askummetorp och Ask”.

- Växjö kommuns förslag till ny översiktsplan, som varit ute på samråd 2020

Under rubriken Mark- och vattenanvändning anges riktlinjer för kust- till kustbanan enligt följande:

- Säkerställ möjligheten till dubbelspår genom Växjö stad och mellan Växjö och Alvesta.
- Vidareutveckla Växjö station till en viktig knutpunkt för den regionala och lokala trafiken.
- Säkerställ möjligheten till en station vid Råppe, Bäckaslöv/I 11 och Brände udde.
- Eftersträva hög turtäthet på persontrafiken.
- Säkerställ möjligheten att utveckla stationerna och hållplatserna till transportnoder i enlighet med utvecklingsstrategin.

- En söt historia. Råppestärkelsefabrik. En byggnadshistorisk dokumentation. Smålands museums rapport 2019:1.

Dokumentationen utfördes inför nedläggningen av fabriksområdet. I den sammanfattande kulturhistoriska bedömningen konstateras att: ”Viktigt att understryka är att fabriksområdet ingår i en kulturmiljö av riksintresse. Därmed utgör den en viktig pusselbit i landskapets och Bergkvara gods utveckling.” Riksintressemotiveringen lyder: ”Bergkvara är en herrgårdsmiljö som sedan 1300-talet kontinuerligt fungerat som storgods. Godset var sedan senmedeltid ett av Nordens största gods, men blev från 1600-talet och framåt förankrat i lokalsamhället. Landskapet runt Bergkvara är fyllt med lämningar från jordbruk och industriell verksamhet som minner om människors levnadsvillkor under godset och hur dessa förändrats under århundradens lopp. Nedläggning och rivning påverkar i högsta grad riksintresset negativt och ett hävdvunnet blickfång upphör”.

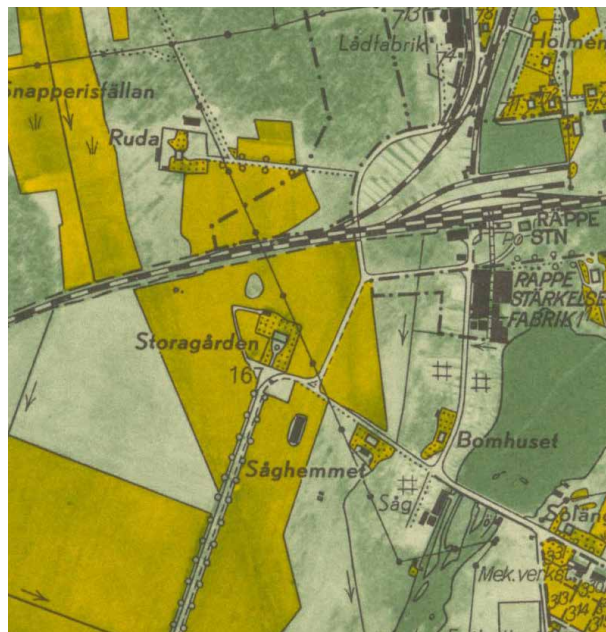
BEDÖMNING AV PÅVERKAN PÅ RIKSINTRESSET

Föreslagen etablering av nya station sker i den historiskt viktiga knutpunkten för den industriella utvecklingen i Råppe. Järnvägen var hjärtat i och förutsättningen för omgivande industriers etablering och expansion från slutet av 1800-talet, nära knutet till Bergkvara gods. Idag är stationsbyggnaden, godsmagasinet, stärkelsefabriken och lådfabriken rivna och industrizonens värdebärande delar därför hotade. Det bedöms således som positivt om föreslagen stationsbyggnad/-kur placeras på platsen för den tidigare stationen, strax söder om spåren. Placeringen bidrar till platsens historiska kontinuitet som järnvägsområde och bedöms inte leda till negativ visuell påverkan på den intilliggande centrumzonen och dess öppna landskap.

Uppförandet av ett akutsjukhus inom området kommer dock att kräva omfattande ny och funktionsstabil infrastruktur, bland annat genom en planskild korsning vid Stora Råppevägen och Kust-till-kustbanan. En planskild korsning i detta läge innebär ytterligare ett infrastrukturprojekt som riskerar att fragmentera och försvåra läsbarheten av riksintresset Bergkvara. I detta fall riskerar den äldre vägsträckningen samt siktlinjerna mellan stationsområdet och Storegård och godsallén att brytas. Det är därför av största vikt att en eventuell planskild korsning i detta läge byggs på ett sådant sätt så att den visuella påverkan på centrumzonen blir minimal. För att detta ska ske, måste vägen grävas ner under järnvägen. Annars riskerar påverkan på riksintresset att bli påtaglig.

GENERALSTABSKARTAN 1873

EKONOMISKA KARTAN 1950

	Förändring						
Områdets värden kommer att	förädlas	förökas	förstärkas	förlämnas oförändrade	försvagas	försvansas	försvinna
Innebörd	förbättring			neutral påverkan	skada	påtaglig skada	
Förhållnings-sätt	Inspirera - stärka Berika			Hänsyn Bruka varsamt	Hindra - lindra Minimera skadan	Ej tillåtligt Undvika skadan	

STATIONSOMRÅDE

PLANSKILD KORSNING

FÖRSLAG PÅ SKADEFÖREBYGGANDE ÅTGÄRDER

- En detaljplan bör tas fram för området då det ligger inom kulturmiljö för riksintresset Bergkvara. Detaljplanen ska förses med relevanta skydd- och varsamhetsbestämmelser.
- Den planskilda korsningens visuella påverkan på riksintressets centrumszon måste utredas närmare. Utgångspunkten ska vara att Stora Råppevägen leds under järnvägen.
- Ny stationsbyggnad placeras på platsen för gamla Råppe station. Även då det troligtvis rör sig om uppförandet av en enklare kur bör utformning och storlek anpassas efter riktlinjerna för ny bebyggelse inom industrizonen.
- Konsekvensbedömningar av påverkan på kulturmiljön och riksintresset bör göras i bygglovsskedet av en certifierat sakkunnig kulturvärden, för att bedömning av påverkan på kulturvärdena, som underlag för kommunens handläggning.
- För att minska påverkan på Råppe hamn och tillhörande kanal bör ingen ny bebyggelse uppföras norr om spåren. Kanalområdet kräver en viss buffertzon för förståelse av miljön.

5.8 Ny korsning riksväg 23 / St. Råppevågen

PROJEKTBEKRIVNING

För att sårerstålla god framkomlighet till det nya sjukhus som utreds att placeras i Råppe, kråvs att korsningen mellan riksvåg 23 och Stora Råppevågen byggs om för att anpassas till de förådrade förutsåttningarna. Ombyggnaden kommer att behåvas oavsett om sjukhuset placeras i Råppe, men sjukhusprojektet tidigarelågger trafikprojektet. Ombyggnaden kråver att en ny vågplan uppråttas. Det aktuella området ligger i riksintressets torpzon, men riksvåg 23 utgår åven riksintresse för kommunikationer.

NULÅGESBEKRIVNING

Dagens trafiklösning består av en fyrvågskorsning, där Stora Råppevågen ansluter till riksvågen från väster och Bergsnåsvågen ansluter från öster. Riksvågen är flerfilig, medan de andra två är enkelfiliga. I den nordvästra kvartalen av korsningen ligger den nedlagda stormarknad som uppfördes i början av 1970-talet. I den sydöstra kvartalen ligger villa- och flerfamiljskvarter från mitten av 1900-talet. I den sydöstra kvartalen ligger den nyuppförda Per Lagerkvistskolan och i den nordöstra kvartalen pågår anläggandet av en ny idrottsplats.

Som ett resultat av dagens trafikapparat och andra genomförda mark- och byggprojekt i korsningens närhet är den anslutande marken i huvudsak bearbetad och förådrad sedan den brukades av torpare, men i den nordvästra kvartalen är marken utmed vågstråckningarna obearbetad och består fortfarande av trådbevuxen betesmark från tiden då området nyttjades av godsets torpare. I nära anslutning till korsningen står här en mycket stor ek och längre norrut finns en relativt stor tall. Åven i den sydvästra kvartalen, mellan Stora Råppevågen och Östra Råppevågen, står en relativt stor tall. I övrigt finns yngre trådbestånd med lówtråd och en del lårk i korsningens närområde.

Merparten av det berörda området är inte planlagt, men förslagen till ny trafikapparat stråcker sig in på detaljplanelagd mark. Området väster om trafikapparatens omfattas av detaljplanen Öjaby-Råppe-Bergsnås och området öster om densamma omfattas av detaljplanen Bergkvara 6:26 m.fl. (Bredvik).

KORSNINGEN, FRÅN STORA RÅPPEVÅGEN MOT VÅSTER

HISTORISK KONTEXT

Riksväg 23 är en del av den landsväg som sedan medeltiden förbundit Skåne med Småland. På 1683 års geometriska karta är sträckningen förbi Råppe densamma som den var fram till mitten av 1900-talet när en första uträtning genomfördes. Ändra fram till slutet av 1960-talet eller i början av 1970-talet var det Östra Råppevägen, som genom en T-korsning, anslöt till riksvägen. Detta framgår av såväl 1873 års topografiska som av 1932 års Generalstabskarta. Stora Råppevägen tillkom alltså först runt decennieskiftet 1960/1970.

Den nuvarande trafiklösningen i den aktuella korsningen härrör från trafikomläggningar under 1900-talets slut, när riksvägen drogs om och Bergsnäsvägen anlades. Vid detta tillfälle blev den tidigare trevägskorsningen en fyrvägskorsning, genom att riksvägens sträckning norrut tillkom och Bergsnäsvägen, som tidigare varit en del av riksvägen, övergick till att bli en form av lokalgata.

Före uppförandet av villor och flerfamiljsbostäder sydväst om korsningen och stormarknaden nordväst om korsningen bestod dess närområde av odlings- och betesmark, som användes av torpen i området. Några av dem var Östra Råppe, som låg direkt väster om korsningen, och Bredvik, som låg direkt höger om korsningen. Östra Råppe tycks ha rivits under 1960-talet, medan Bredvik revs i mitten av 2010-talet.

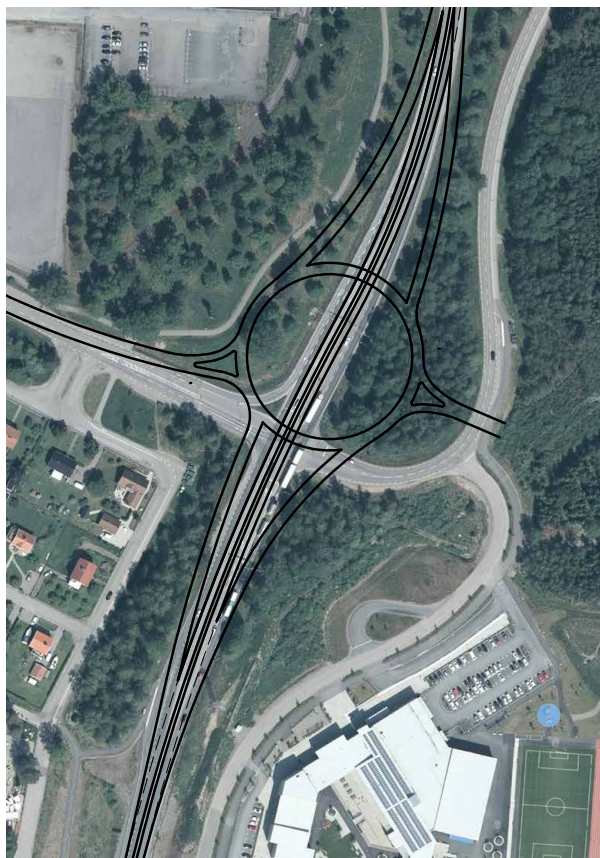
GENERALSTABSKARTAN 1873

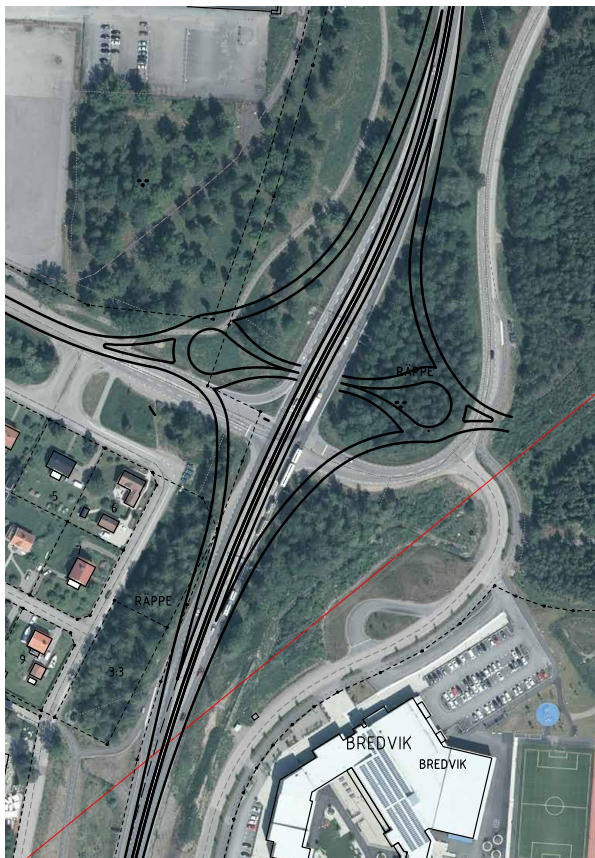
FLYGFOTO 1959-64

UNDERLAG FÖR BEDÖMNING

Underlaget som ligger till bedömning är två alternativa lösningar på en planskild korsning, framtagna av Trafikverket och tillhandahållna av Växjö kommun i augusti 2020. Den första lösningen består av att riksvägen ligger kvar i befintligt läge och att det därovanför, i upphöjt läge, anläggs en rondell med mycket stor radie som fördelar och styr trafiken för av- och påfart i tvärgående riktningar. Den andra lösningen består av att riksvägen höjs upp och förses med av- och påfartsramper på dess västra respektive östra sida. Passage i öst-västligt riktning sker under riksvägen.

ALTERNATIV 1

ALTERNATIV 2

- Bergkvara [G26]. Fördjupad beskrivning av en kulturmiljö av riksintresse. Länsstyrelsen 2016.
I den fördjupade riksintressebeskrivningen anges följande riktlinjer för torpzonerna och vägnätet:
"Torplandskapet är känsligt för avstängda eller omledda vägar som minskar torplandskapets konnektivitet med huvudgården. Torplandskapet har historiskt varit ett föränderligt landskap, och punktvisa kompletteringar av ny bebyggelse som i skala och struktur håller sig till torplandskapet kan göras. Samlad bebyggelse bryter mot torplandskapets struktur, om sådan föreslås ska lokalisering och utformning utredas ingående".
"Den historiska landsvägen mellan Växjö och Alvesta/Aringsås löper genom landskapet och utgör en viktig länk för att sammanbinda riksintressets olika delar. Den korsande väg 25 [felskrivet vägnummer i texten, det ska vara riksväg 23] är hårt trafikerad och utgör en barriär på passagen mellan Bergkvara gård och Bergunda by. Ombyggnationer och breddningar av väg 25 som ytterligare förstärker den visuella och rörelsemässiga barriäreffekten bör undvikas".
- Växjö kommuns översiktsplan, del Växjö stad. 2012-02-28
I den gällande översiktsplanen för Växjö stad (antagen i februari 2012), ligger det aktuella området i gränslandet mellan "stadsbebyggelse, förtätning" och "stadsbebyggelse, utbyggnad", enligt kartan på sidan 30. Det ligger också inom "Bergkvaras torpzon", som kräver särskild hänsyn på grund av bevarandebeståndet för kulturmiljön. Här anges inget specifikt om just vägnätet inom riksintresset, men under rubriken risker anges att "Bergkvara gods kan påverkas i och med de föreslagna verksamhetsområdena Råppe och Jonsboda".

- Växjö kommuns förslag till ny översiktsplan, som varit ute på samråd 2020

I utkastet till översiktsplanen är området markerat som en del av riksintresset. I riktlinjerna för riksintresset står bland annat att läsa "För både stora och små projekt inom riksintresset ska kulturmiljökompetens anlitas genom hela plan- och bygglovprocessen för att säkerställa att de kulturhistoriska värdena tas om hand och vidareutvecklas på bästa sätt genom hela projektet.", "En kulturmiljöutredning som beskriver och analyserar befintlig kulturmiljö ska alltid tas fram som ett underlag inför ny detaljplan. Här ska även redovisas hur kulturmiljön på bästa sätt integreras och utgör en resurs i det fortsatta detaljplanearbetet.", "Konsekvensbedömningar av påverkan på kulturmiljön ska alltid tas fram i detaljplane- och bygglovsskedet av en certifierat sakkunnig kompetens." och "Finns det risk att viktiga siktlinjer från centrumzonen påverkas ska en studie i 3D-modell göras för att klargöra den visuella påverkan." (Observera att den citerade texten har tillkommit under sommaren 2020, varför den inte har beaktats vid bedömningen av övriga projekt i denna utredning.)

BEDÖMNING AV PÅVERKAN PÅ RIKSINTRESSET

Anläggandet av en ny och utökad trafikplats bedöms medföra en viss negativ påverkan på riksintresset Bergkvara gods och de värdebärande karaktärsdragen i torpzonen, framför allt beroende på att trafikplatsen planeras bli planskild med ett av planen i upphöjt läge. Den stora trafikapparaten är väsensfrämmande för torpzonen karaktär, men om den bedöms vara nödvändig när olika samhällsintressen ställts mot varandra och vägts samman, minskas den negativa påverkan om trafikplatsens högsta höjd hålls på en låg nivå, om (en stor del av) befintliga ädellövträd bibehålls och om den nya trafikplatsens markbehandling ges en för torpzonen beteslandskap karaktäristisk gestaltning.

	Förändring						
Områdets värden kommer att	förädlas	förökas	förstärkas	förbli oförändrade	försvagas	förvanskas	försvinna
Innebörd	förbättring			neutral påverkan	skada	påtaglig skada	
Förhållnings-sätt	Inspirera - stärka Berika			Hänsyn Bruka varsamt	Hindra - lindra Minimera skadan	Ej tillåtligt Undvika skadan	

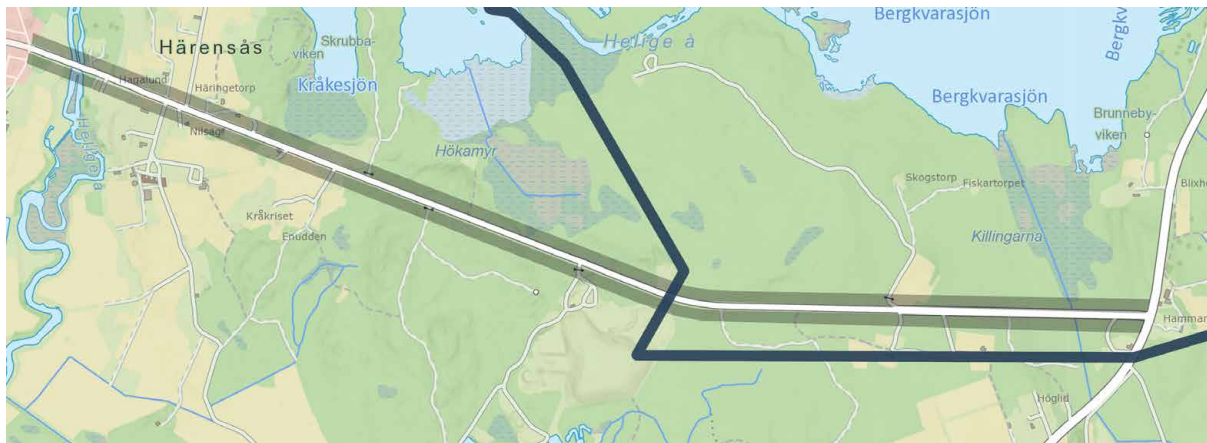
FÖRSLAG PÅ SKADEFÖREBYGGANDE ÅTGÄRDER

- Utred möjligheten att försänka delar av den planskilda trafikapparaten under dagens marknivå, med syfte att minska den total höjden på den del som lyfts upp.
- Bibehåll ädellövträd och större träd inom den nya trafikplatsen, för att vidmakthålla torplandskapets betesmarkskaraktär. Som en förstärkande åtgärd föreslås att trafikplatsens markbehandling utformas så att den får en betesmarkskaraktär och att nya träd, som är karaktäristiska för betesmarken nyplanteras i anslutning till trafikplatsen.
- Tillämpa de riktlinjer för omhändertagande av kulturvärden (som lagts till under sommaren 2020) i kommunens förslag till ny översiktsplan, för att därefter tillse att resultatet inarbetas och följs i det kommande vägplanearbetet samt vid planering och produktion av en ny trafikplats.

5.9 Cykelväg länsväg 707 mot Gemla

PROJEKTBESKRIVNING

Trafikverket planerar att bygga en gång- och cykelväg längs med den södra sidan av länsväg 707 mot Gemla. I dagsläget finns ingen tidplan för projektet. Sträckan ligger inom riksintressets torpzon.

NULÄGESBESKRIVNING

Väg 707 sträcker sig från riksväg 23 i öster, Härensås och Gemla och vidare in mot Alvesta. Den första raksträcken från väg 23 och vidare västerut är belägen inom riksintressets södra del. Denna del ligger mitt emellan gården Marklanda i söder och Bergkvara gods i norr. Mot nordöst ligger Bergunda kyrka.

MÖTET MELLAN VÄG 707 OCH VÄG 23

HISTORISK KONTEXT

Väg 707:s sträckning genom riksintresset har historiskt sett varit en del av byn Marklandas utmarker, vilket framgår av den geometriska uppmätning som genomfördes 1683. Ingen större väg finns vid denna tid utmarkerad på platsen. Dagens Gemlaväg, den osedvanligt raka väg 707, tillkom genom så kallat nödhjälpsarbete på 1920- och 1930-talen. Innan dess slingrade sig vägen från Gemla genom natur- och kulturlandskapet, för att ansluta till riksvägen strax intill och söder om Furubo skola. Området har från 1600-talet fram till idag haft karaktären av skog med enstaka bebyggelse. Sträckningen för den eventuella cykelvägen går genom ej planlagt område.

VÄGBYGGARE GEMLAVÄGEN

GEOMETRISK KARTA 1683

UNDERLAG FÖR BEDÖMNING

- Bergkvara [G26]. Fördjupad beskrivning av en kulturmiljö av riksintresse. Länsstyrelsen 2016.

I den fördjupade riksintressebeskrivningen anges följande riktlinjer för torpzonerna:

”Enstaka, ny bebyggelse, som återbefolkar och öppnar landskapet är positivt. Avstyckningar motsvarande de gamla torpens arealer kan prövas. Ny bebyggelse bör anpassas till äldre mönster med tanke på läge, storlek och antal. Även material, färg och takform bör anpassas till svensk tradition och hålla god arkitektonisk kvalitet. Det är angeläget att de torp som inte rivits och ingår i relativt välbevarade miljöer, till exempel vid Bäckafälle, vårdas.

Vidare anges: ”Torplandskapet är känsligt för avstängda eller omledda vägar som minskar torplandskapets konnektivitet med huvudgården. Torplandskapet har historiskt varit ett föränderligt landskap, och punktvisa kompletteringar av ny bebyggelse som i skala och struktur håller sig till torplandskapet kan göras. Samlad bebyggelse bryter mot torplandskapets struktur, om sådan föreslås ska lokalisering och utformning utredas ingående”.

”Stärk områdets funktion som tätortsnära friluftsområde i ett kulturlandskap genom att anlägga leder för vandring och cykling (längs med befintliga och historiska vägsträckningar) som kopplas samman med friluftsområdet kring Norra Bergundasjön och som leder igenom godslandskapet alla delar”.

- Växjö kommuns översiktsplan, del Växjö stad. 2012-02-28

I översiktsplanen berörs området bland annat under transportinfrastruktur. Den första delen av väg 707 (som ligger i Växjö kommun) är markerad som övergripande gång- och cykelväg. Gällande redovisad användning av mark- och vattenområden för området strax söder om korsningen 707/riksväg 23 är denna del redovisad som verksamhetsområde för utbyggnad.

- Växjö kommuns förslag till ny översiktsplan, som varit ute på samråd 2020

I den nya översiktsplanen är sträckningen markerad som huvudcykelled. Följande riktlinjer anges:

- Separat gång- och cykelbro över Helige å intill Växjövägen.
- Eftersträva hög standard och hög framkomlighet för cykeltrafik. Cykelvägarna ska vara attraktiva, trafik säkra och trygga att cykla på.
- Utforma korsningar med bilvägar så att motorfordonens hastighet inte överstiger 30 km/tim, eller med planskildhet.
- Separera gång- och cykeltrafik med tydlig markering i vägbanan och skyltning

BEDÖMNING AV PÅVERKAN PÅ RIKSINTRESSET

Föreslagen GC-väg längs med väg 707 bedöms inte få någon negativ påverkan på kulturmiljön av riksintresset Bergkvara. Gång- och cykelvägen bedöms som positivt då det stärker friluftslivet och förbättrar tillgängligheten och möjligheterna till rekreation inom riksintresset, i linje med de riktlinjer som anges i den fördjupade riksintressebeskrivningen. Anslutningen till södra länken i områdets sydvästra del kommer troligtvis innebära en planskild korsning, vars utbredning, utformning och påverkan på riksintresset Bergkvara dock måste utredas vidare.

	Förändring						
Områdets värden kommer att	förädlas	förökas	förstärkas	förbli oförändrade	försvagas	förvanskas	försvinna
Innebörd	förbättring			neutral påverkan	skada	påtaglig skada	
Förhållnings-sätt	Inspirera - stärka Berika			Hänsyn Bruka varsamt	Hindra - lindra Minimera skadan	Ej tillåtligt Undvika skadan	

FÖRSLAG PÅ SKADEFÖREBYGGANDE ÅTGÄRDER

- Den nya gång- och cykelvägen bör ligga i direkt anslutning och i samma nivå som väg 707 för att förhindra att vägen blir ytterligare en barriär i landskapet.
- När cykelvägen leds vidare norrut mot Räppe kan med fördel det äldre vägnätet på den västra sidan av riksväg 23 nyttjas.
- Dragning och detaljutformning av cykelvägen bör ske i samråd med en certifierad sakkunnig kulturvärden.

5.10 Ny skidstadion vid Kvälleberg

PROJEKTBESKRIVNING

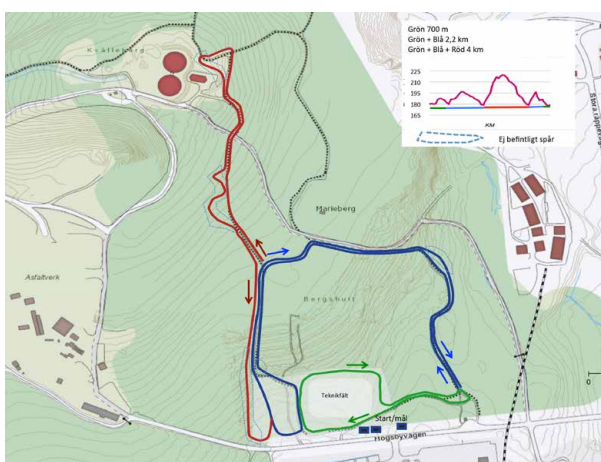
Växjö AIS har planer på att bygga en skidstadion inom Bergunda 6:1. De har skrivit avtal med markägaren till Bergkvara gård och inväntar nu besked från länsstyrelsen avseende arkeologi. Här ska finnas MTB-banor samt längdskidspår. Området ligger på ömse sidor om riksintressegränsen och hör delvis till riksintressets torpzon.

NULÄGESBESKRIVNING

Det aktuella området ligger direkt norr om Högsbyvägen, i en kuperad terräng som sträcker sig upp mot Kvälleberg. Här finns idag ett kombinerat löp- och skidspår i skogsterrängen. Spåren är grusbelagda och elljusbelysta samt består av flera alternativa slingor genom det före detta torpbrukslandskapet. Det är möjligt att delar av löpslingorna hör till det gamla vägsystem som löpt genom den blandskog och igenvuxna kulturlandskap som karaktäriserar torpzonen i detta område. Innanför den cirkel som bildas av huvudlöpslingan, ligger rester av torpanläggningen Bergshult och därovanför, något högre upp på berget låg tidigare torpet Marieberg. Vid Bergshult finns fortfarande bevarade husgrunder, en stenkällare (utan tak), fruktträd och prydnadsväxter, som till exempel påskliljor. Mellan det nyligen avverkade skogsområdet i närheten av torpmiljön och Högsbyvägen, finns en bibehållen skogsridda med granar. Intill Högsbyvägen finns en iordningställd bilparkering och en modern, mindre värmestuga som hör till elljusspårverksamheten. Området är inte planlagt, förutom på en mindre yta intill Högsbyvägen. Här finns en detaljplan från 1990. Enligt planen, med namnet "Kv Tanken i Räppe" får det planlagda området enligt egenskapsbestämmelsen användas för "teknisk anläggning" och det anges att det får vara en "gasolanläggning" med högsta byggbara höjd om 4 meter, men idag finns ingen gasolanläggning på platsen. Enligt detaljplanen får marken inte hårdgöras.

HISTORISK KONTEXT

Inom området finns ett flertal registrerade fornlämningar, bland annat fossila åkrar och en stenkammargrav, vilket berättar att området hävdats av människan sedan mycket lång tid tillbaka. Området har historiskt varit en del av Bergkvara gårds utmarker, vilket framgår av 1683 års geometriska avmätning. Enligt illustrationerna på avmätningen var området redan då skogbevuxet. Kvälleberg har, på grund utsikten ut över nejden,

SKIDSPÅR ENLIGT KLUBBENS HEMSIDA

ELLJUSSPÅRET

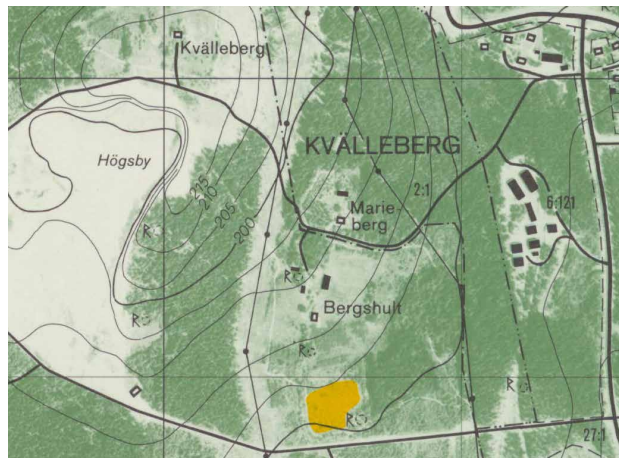
TORPET BERGSHULT

uppmärksammats historiskt vid flera tillfällen. Såväl Carl von Linné, som besökte området 1749, och Olof Hyllén-Cavallius, som passerade första gången 1825, har valt att beskriva utsikten. Hyllén-Cavallius beskriver utsikten från Qvällebergs backe som "Ett vidtäcktt skogslandskap, med en rikedom af spegelklara sjöar, låg som en karta framför våra fötter, belyst af den leende solskenet." Tre generationer tidigare beskrev Carl von Linné utsikten från Qvälleberga backe som "en ogemen prospect, då man ser de gröna och stora skogar nedanför utsträcka till en vidlöftig horisont och genomskurna med åtskilliga och många vatten, såsom Helga-sjö, Bergaunda-sjö och de många strömmar, som binda dem samman, utom åtskilliga öar och vikar, som göra dem fläckuga. Här är ett prägtigt object för målare att i perspective afteckna och föreställa en den angenämaste och härligaste situation."

Torpen Bergshult och Marieberg, som ligger inom respektive strax norr om det aktuella området finns båda med på 1873 års generalstabskarta. Bergshult finns fortfarande med 1981 års ekonomiska karta, vars fotounderlag är taget 1978. Det är inte fastlagt exakt när löpslingorna nedanför Kvälleberg anlades, men enligt muntliga källor användes området för löpträning redan på 1970-talet, medan elljusbelysningen tillkommit senare.

GENERALSTABSKARTAN 1873

EKONOMISKA KARTAN 1981

UNDERLAG FÖR BEDÖMNING

Underlaget som ligger till bedömning är handlingar som hör till Växjö Allmänna Idrottsallians bygglovsansökan om att få anlägga en skidstadion, kommunens diarienummer 2018BN1059, och en illustration på hemsidan <http://vaxjoskidstadion.se/>, som visar hur anläggningen är tänkt att innehålla tre separata skidspår som delvis följer dagens elljusspår och delvis dras fram med nya sträckningar genom landskapet. Intill Högsbyvägen förläggs ett så kallat "teknikfält", där man ska kunna tillskapa konstsnö, och det ges också plats för ett par byggnader, tänkta att fungera som vallabod, klubbstuga och förvaring. Det sistnämnda är tänkt att ske i ett större, demonterbart lagertält, där tältduken av pvc är grå eller grön i kulören. Vallaboden av trä är tänkt att vara grå, med svart tak samt fönster och dörrar i en kraftigt röd kulör. För klubbstugan finns ännu ingen ritning som illustrerar dess tänkta gestaltning. I det område, där det redan idag finns en detaljplan (se nulägesbeskrivningen nedan) planeras för en sex meter lång och två och en halv meter hög teknikcontainer, i en kraftigt blå kulör.

- Bergkvara [G26]. Fördjupad beskrivning av en kulturmiljö av riksintresse. Länsstyrelsen 2016. I den fördjupade riksintressebeskrivningen anges att "Området kring Råppe industriområde, asfaltverket och Kvällebergs skidspår utgör ett stort område med befintlig negativ inverkan på riksintresset. Uttrycken inom området är få men utvecklingen inom detta avgränsade område kan ytterligare påverka övriga delar av riksintresset, visuellt och genom ytterligare barriäreffekter. Befintliga negativa effekter kan minskas genom återöppnande av vägar samt ev. plantering av trädridå söder om verksamhetsbebyggelsen. Stärk områdets friluftsliv genom att lyfta fram de vägrester, gårds- och torplämningar som ligger inom Kvällebergs skidspårsområde. Viss utökning av verksamheterna i Råppe industriområde bör kunna ske utan påtaglig

skada. En förutsättning är dock att detta inte inverkar visuellt på centrumzonen, samt att inte ytterligare vägar stängs av. En förutsättning är även att verksamheten inte påverkar gårdsmiljöerna Askummetorp och Ask.”

- Planprogram för Växjö Västra Verksamhetsområde – ett verksamhetsområde med stor mångfald. Godkänt av Kommunstyrelsen 2017-09-05.

Planprogram är ytterligare ett steg för att kunna fastslå användningen för området. Dokumentet har till syfte att på en översiktlig nivå hantera helheten i utbyggnaden av ett verksamhetsområde väster om Växjö stad. Dokumentet beskriver en vision och övergripande målbild och visar på en övergripande struktur för området. De förslag och riktlinjer som ges här ska vara vägledande för vidare planering. Planprogrammet ska användas för att sätta enskilda detaljplaner och utbyggnad av området i sitt sammanhang.

I det aktuella området söder om väg 25, norr, öster och sydost om Kvälleberg, planeras för grö- och fritidsområden.

- Kulturlandskapsanalys. Övergripande struktur Västra Växjö och riksintresset för kulturmiljö: Bergkvara. Wallin, rapport 2017:3.

I rapporten beskrivs hur torpzonen är den ytmässigt största av de riksintressets zoner. Antalet torp var ungefär 60 stycken omkring år 1800 och hundra år senare var antalet omkring 100. Endast ett fåtal av dessa torpbyggnader finns kvar idag, men på flera platser, framförallt söder om dagens väg 25, finns spår av torpens odlingslandskap bevarat i skogsmarken. Här finns röjningsrösen, stengårdsgårdar och liknande lämningar. I rapporten anges att ett antal av torpen givetvis är bevarandevärda, särskilt där byggnaderna finns kvar och de kan associeras med äldre vägnät eller andra spår av godscomplexet och dess landskap. Författaren menar dock att torpzonen norra del, som fogats till riksintresset för ett tiotal år sedan, som helhet, emellertid inte har de egenskaper som medför ett högt kulturlandskapsvärde.

Rapportförfattaren fokuserar på området närmast norr om centrumzonen, som inte har förts till någon av riksintressets zoner, och menar att det över tid utgjort utmark som inte varit bebyggd med vare sig torp eller gårdar, med undantag av Ask och Askummetorp. Funktionen som utmark har troligen inneburit att ett omfattande skogsbyte förekommit och att området använts för ved- och virkestäkt, tjärbränning, pottasketillverkning med mera. Den historiska användningen av området vid dagens elljusspår beskrivs dock inte i rapporten.

Vid rapportens skrivande fanns bergtäkten med asfaltverket på Kvällebergs sydsida, skogsområden och ett igenväxande kulturlandskap med spår av gamla ängs-, åker- och betesmarker i det utmarksområde som rapporten fokuserar på. Författaren menar att täkten och asfaltverket inte tillför några positiva värden till riksintresset och att de onekligen är ett existerande sår. Visuellt bedöms dock påverkan på riksintresset som mycket liten. Den stora existerande påverkan på riksintresset och framförallt på upplevelsen av centralzonen är istället de två höga lagerbyggnaderna i kvarteren Fröträdet och Lådan, omedelbart norr om järnvägen och öster om riksintresset. Hur dagens elljusspår påverkar riksintresset beskrivs inte i rapporten.

Rapportförfattaren konstaterar att en viss utbyggnad söder om väg 25 kan vara möjlig utan stor negativ påverkan om framförallt byggnadshöjder begränsas, men ytterligare visuella störningar liknande dem som byggnaderna inom kv. Fröträdet och Lådan utgör, kan inte accepteras. I den tillhörande bedömning av påverkan på riksintresset, baserat på RAÄ:s modell, bedöms en utbyggnad ge en viss skada på riksintresset, främst genom den yta som tas i anspråk. Skadan bedöms dock som liten eftersom inga kärnvärden påverkas. Författaren gör bedömningen att den pågående igenväxningen av kulturlandskapet i väster och söder innebär en större skada än en eventuell utbyggnad av verksamhetsområdet. Som stärkande åtgärd för riksintresset föreslås att ett förbindelsestråk för gående skapas väster om kvarteret Fröträdet, för att därefter leda vidare under järnvägen och in i riksintressets centrumzon. Detta skulle förbättra tillgängligheten och rörligheten inom riksintresseområdets delar och kanske öppna för upplevelser av denna del av centrumzonen, av annat slag än den utsikt på avstånd som gäller idag. Hur en eventuell förändring av området, där dagens elljusspår ligger, bedöms inte i rapporten.

- Växjö kommuns översiktsplan, del Växjö stad. 2012-02-28

I den gällande översiktsplanen för Växjö stad (antagen i februari 2012), ligger den planerade skidstadion inom "område för natur och rekreation" och, enligt kartan på sidan 30, strax utanför de områden som kräver

särskild hänsyn på grund av bevarandebeståndet för kulturmiljön. Detta kan tolkas som att planens riktlinjer för riksintresset inte gäller för det aktuella området, men med tanke på att området delvis ligger i riksintresset bör riktlinjerna för torpzoner appliceras på området. Dessa lyder: "Enstaka, ny bebyggelse, som återbefolkar och öppnar landskapet är positivt. Avstyckningar motsvarande de gamla torpens arealer kan prövas. Ny bebyggelse bör anpassas till äldre mönster med tanke på läge, storlek och antal. Även material, färg och takform bör anpassas till svensk tradition och hålla god arkitektonisk kvalitet. Det är angeläget att de torp som inte rivits och ingår i relativt välbevarade miljöer, till exempel vid Bäckafälle, vårdas."

- Växjö kommuns förslag till ny översiktsplan, som varit ute på samråd 2020

Liksom i den gällande översiktsplanen från 2012, ligger det aktuella området strax utanför de områden som markerats som områden med natur- och kulturmiljövärden. Området är delvis markerat som "utvecklingsområde för tätortsbebyggelse", samtidigt som det är grönmärkat i redovisningen av mark- och vattenanvändning. Här anges att användningen av Kvälleberg som motionsområde ska vara oförändrad och att riktlinjerna för stadens gröstrukturprogram ska tillämpas. Det innebär: Värna och vidareutveckla för avkoppling, motion, lek, naturupplevelser, umgänge och möten. / Värna och stärk de biologiska och ekologiska värdena samt förmågan att leverera ekosystemtjänster. / Värna, stärk och utveckla områden som utgör eller ingår i viktiga spridningskorridorer för djur och växter. / Värna och framhåll fornlämningar och andra kulturmiljövärden. / Endast byggnader och anläggningar som behövs för grönområdets funktion tillåts.

BEDÖMNING AV PÅVERKAN PÅ RIKSINTRESSET

En vidareutveckling av de befintliga elljusspårarna till en småskalig skidanläggning bedöms kunna utföras utan att riksintresset påverkas negativt. Det förutsätter dock att stor hänsyn tas till det befintliga kulturlandskapet, bestående av äldre vägsträckningar, torpmiljöerna Bergshult och Marieberg samt karaktärsbärande träd och naturformationer. Om dessa kulturvärden hanteras väl och arbetas in i skidanläggningens utformning och gestaltning, vilket även gäller för byggnader, kan vidareutvecklingen av den befintliga motionsanläggningen bidra till att förstärka och lyfta fram torpzonen kulturvärden och kulturhistoriska karaktär. För utformning av byggnaderna ska redan framtagna riktlinjer för ny bebyggelse inom torpzonen användas. I det nuvarande förslaget måste därför färgsättningen av byggnader, lagertält och container förändras så att den anpassas till torpzonen riktlinjer. Det finns också anledning att ytterligare resonera kring och utvärdera vilka material och ytskikt på nya byggnader, som är lämpliga inom området. Att utveckla skidstadion på den befintliga kulturmiljöns villkor, kan bli en framgångsfaktor för hur man arbetar fram utvecklingsprojekt inom riksintresset. Om ovan beskrivna kulturvärden istället ignoreras, kommer en vidareutveckling av motionsanläggningen dock att bidra till en försvagning av riksintresset, och då framför allt för dess torpzoner.

	Förändring						
Områdets värden kommer att	förädlas	förökas	förstärkas	förbli oförändrade	försvagas	förvanskas	försvinna
Innebörd	förbättring			neutral påverkan	skada	påtaglig skada	
Förhållnings-sätt	Inspirera - stärka Berika			Hänsyn Bruka varsamt	Hindra - lindra Minimera skadan	Ej tillåtligt Undvika skadan	

FÖRSLAG PÅ SKADEFÖREBYGGANDE ÅTGÄRDER

- Upprätta en kulturmiljöanalys för området i ett tidigt skede av processen, där områdets kulturvärden och karaktärsdrag beskrivs och definieras. Kulturmiljöanalysens råd och riktlinjer ska sedan ligga till grund för vidare projektering och för anläggningsarbeten och byggproduktion.
- Under förberedelser och uppförande av en eventuell skidstadion, ska byggproduktionen följas av en certifierat sakkunnig kulturvärden, som kan säkerställa att kulturvärdena hanteras på det sätt som överenskommit samt rådge exploatör och entreprenör i detaljfrågor.

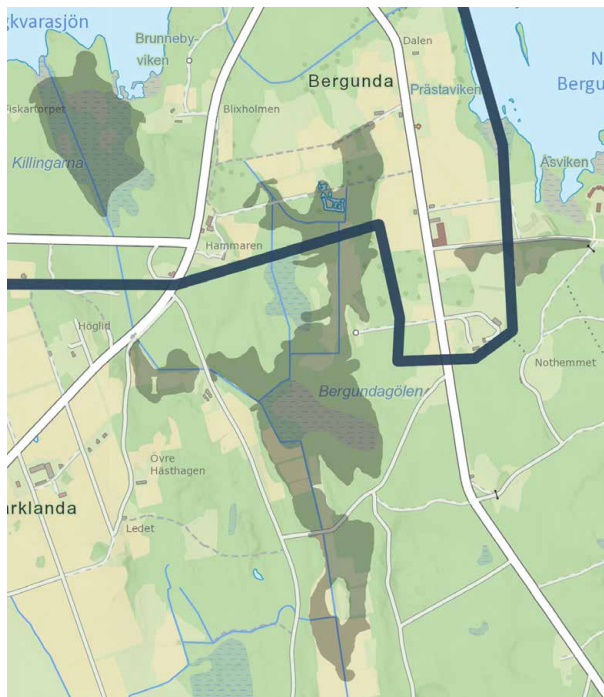
5.11 Ny våtmark i Bergunda

PROJEKTBESKRIVNING

Växjö kommun utreder möjligheterna att skapa en våtmark i Bergunda, i syfte att fånga upp näringsämnen från det renade vattnet från Sundets reningsverk innan det släpps tillbaka till Mörrumsån. Våtmarken ska ge möjlighet till utökat friluftsliv i området. Den föreslagna våtmarken består av 10 sammankopplade dammar. Våtmarken täcker en yta på 70 ha.

NULÄGESBESKRIVNING

Området omfattar ett stort markområde som sträcker sig från Bergkvarasjön i norr, västerut mot Bergunda kyrka samt vidare ner mot Bergundagölen och söderut. Området är beläget strax söder om Bergkvarasjön och ligger inom riksintressets s.k. centrumzon, medan övriga delar i huvudsak ligger inom torpzonen. Mot öster angränsar området även till by- och gårdszonen vid Bergunda kyrka. Området karakteriseras idag av skog med inslag av vägar, våtmarker och betesmark. Ingen bebyggelse ligger inom området, vilket inte är planlagt.

VYER FRÅN OMRÅDET FÖR FÖRESLAGEN VÅTMARK

HISTORISK KONTEXT

Största delen av markområdet har historiskt hört till Bergunda kyrka i dess norra del och till Bergunda gårds och Sersängs skogs- och utmarker mot söder, i enlighet med den geometriska kartan från år 1683. På generalstabskartan från år 1873 och ekonomiska kartan från 1950-talet har området i princip samma karaktär, som obebyggt skogsområde med inslag av enstaka bebyggelse (torp och gårdar) i dess utkant. På de äldre kartorna kan man också se att delar av området varit sankt, till exempel på 1792 års storskifteskarta. Inom området har det på 1800-talet skett flera sjösänkningar och utdikningar, vilket bekräftas av det historiska kartmaterialet från Lantmäteriet.

GEOMETRISK KARTA 1683

FLYGFOTO 1959-64

UNDERLAG FÖR BEDÖMNING

- Bergkvara [G26]. Fördjupad beskrivning av en kulturmiljö av riksintresse. Länsstyrelsen 2016.

I den fördjupade riksintressebeskrivningen anges följande riktlinjer för centrumzonen respektive torpzonerna:

"Huvudgårdens dominans i det övrigt tomta och öppna odlingslandskapet ska inte utmanas av annan bebyggelse. Öppna siktlinjer som indikerar ett godslandskap är viktiga att bibehålla, liksom de öppna siktlinjerna från huvudgården och ut över de öppna ägora"

"Det öppna, bebyggelsefria landskapet är grundläggande för upplevelsen av Bergkvaras historia och karaktär det är därför mycket angeläget att bevara denna miljö. Den öppna vyn från godset får inte störas vid en eventuell exploatering norr om järnvägen. Den centrala gårdsbebyggelsen har ett stort kulturhistoriskt värde. Man bör bevara byggnader som inte längre behövs för jordbruket och använda dem för verksamhet som naturligt kan inordnas i den historiska miljön och är förenliga med jordbruket. Om- och tillbyggnader ska ske med stor varsamhet".

"Enstaka, ny bebyggelse, som återbefolkar och öppnar landskapet är positivt. Avstyckningar motsvarande de gamla torpens arealer kan prövas. Ny bebyggelse bör anpassas till äldre mönster med tanke på läge, storlek och antal. Även material, färg och takform bör anpassas till svensk tradition och hålla god arkitektonisk kvalitet. Det är angeläget att de torp som inte rivits och ingår i relativt välbevarade miljöer, till exempel vid Bäckafälle, vårdas.

Vidare anges: "Torplandskapet är känsligt för avstängda eller omledda vägar som minskar torplandskapets konnektivitet med huvudgården. Torplandskapet har historiskt varit ett föränderligt landskap, och punktvisa kompletteringar av ny bebyggelse som i skala och struktur håller sig till torplandskapet kan göras. Samlad bebyggelse bryter mot torplandskapets struktur, om sådan föreslås ska lokalisering och utformning utredas ingående".

- Utredning av potentiella våtmarkslägen vid Sundet reningsverk. Naturcentrum AB. Februari 2020 samt Rening med våtmarker. Sundets reningsverk i Växjö. Naturcentrum AB. Mars 2020.
I båda utredningarna görs bedömningen att föreslagen våtmark har anpassats till befintliga natur- och kulturvärden. Gällande eventuell påverkan på riksintresset Bergkvara konstateras att "de våtmarker som föreslås kommer anläggas och utformas så att de naturligt smälter in i landskapet så att inte riksintresset påverkas negativt. Stora delar av våtmarksförslaget kan snarare ses som en restaurering av de våtmarker och sjöar som under senare tid torrlagts. Anpassningar har även gjorts till befintlig infrastruktur (vägar, ledningar mm)."

- Växjö kommuns översiktsplan, del Växjö stad. 2012-02-28

I den fördjupade översiktsplanen för Växjö stad är område utpekade som verksamhetsområde utbyggnad och ligger i direkt anslutning till område som är planerat för utbyggnad av stadsbebyggelse mot väster.

- Växjö kommuns förslag till ny översiktsplan, som varit ute på samråd 2020

I den nya översiktsplanen är området angett som Bergunda våtmark. Områdets generella riktlinjer lyder:

- Värna och vidareutveckla för avkoppling, motion, lek, naturupplevelser, umgänge och möten.
- Värna och stärk de biologiska och ekologiska värdena samt förmågan att leverera ekosystemtjänster.
- Värna, stärk och utveckla områden som utgör eller ingår i viktiga spridningskorridorer för djur och växter.
- Värna och framhäv fornlämningar och andra kulturmiljövärden.
- Endast byggnader och anläggningar som behövs för grönområdets funktion tillåts.

BEDÖMNING AV PÅVERKAN PÅ RIKSINTRESSET

Föreslagen våtmark bedöms inte få någon negativ påverkan på riksintresset, utan kommer istället förstärka den historiska landskapsbild med våt- och betesmarker som tidigare präglat området. Även då planerad våtmark ligger mycket nära godset i norr och Bergunda kyrkomiljö i öster, är karaktären av åtgärder så pass diskreta att de tenderar att smälta in i landskapet. I dagsläget är dock sträckningen för Södra länken inplanerad strax intill områdets västra del samt genom delar av våtmarken strax söder om korsningen väg 707/riksväg 23, vilket bedöms som olyckligt. Här bör en översyn av Södra länkens sträckning göras.

	Förändring						
Områdets värden kommer att	förädlas	förökas	förstärkas	förbli oförändrade	försvagas	förvanskas	försvinna
Innebörd	förbättring			neutral påverkan	skada	påtaglig skada	
Förhållnings-sätt	Inspirera - stärka Berika			Hänsyn Bruka varsamt	Hindra - lindra Minimera skadan	Ej tillåtligt Undvika skadan	

FÖRSLAG PÅ SKADEFÖREBYGGANDE ÅTGÄRDER

- Den sista delen av södra länkens västra sträckning bör ses över för att förhindra att vägen leds genom eller i direkt anslutning till planerat våtmarksområde.
- Vid ett anläggande av våtmark bör en sakkunnig kulturvärden medverka, för att säkerställa att våtmarkens utformning och utbredning anpassas till kulturlandskapet.

5.12 Riksväg 23, 2+1

PROJEKTBESKRIVNING

För att säkerställa en god framkomlighet på det statliga trafiknätet så förutsätter det nya sjukhuset, som utreds, att korsningen byggas om. En ombyggnation kräver i sin tur vägplan. Ombyggnation av riksväg 23 mellan Huseby och Marklanda finns med i länstransportplanen 2018-2029. Riksväg 23 är riksintresse för kommunikation, varför två riksintressen här ställs mot varandra. Området ligger inom riksintressets torpzonen.

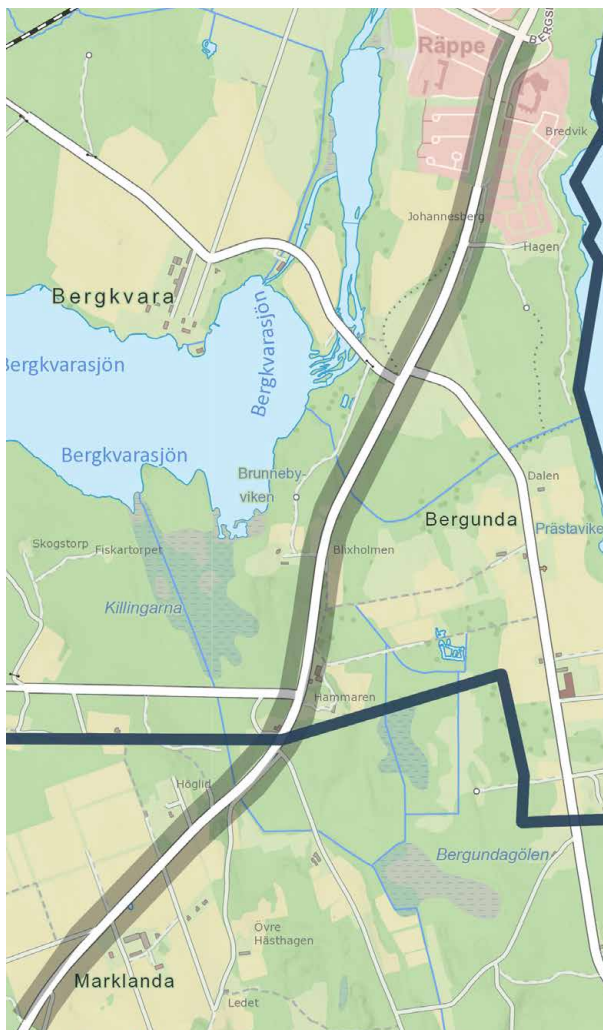
Den bedömda vägsträckningen omfattar den sträckning som tar vid där den redan antagna vägplanen för sträckningen Huseby-Marklanda slutar, det vill säga från (den tänkta) Södra länken-korsningen fram till Stora Råppevägen.

NULÄGESBESKRIVNING

Riksväg 23, som utgör riksintresse för kommunikationer, är en ca 400 km lång riksväg som sträcker sig från Malmö i söder upp till Kisa i norr. Vägsträckningen är en äldre landsväg passerar ett flertal äldre städer och byar och slingrar sig genom landskapet som en i huvudsak tvåfilig väg. Mellan Hässleholm och Växjö har väg 23 etappvis mötesseparerats, vilket nu planeras även för sträckningen Huseby-Marklanda och på sikt även sträckan från Marklanda upp mot det nya akutsjukhus som nu utreds. Nuvarande vägsträckning är ca 9 meter bred och skyltad för 80 km/h för huvuddelen av sträckan.

Området ingår enligt Hanssons zonindelning i torpzonen, förutom området runt Marklanda som ingår i by- och gårdszonen. Centrumzonen angränsar direkt mot väster om området. Gården Marklanda, med sin iögonfallande jordbruksbebyggelse, är belägen på en nord-sydlig höjdsträckning strax väster om väg 23 och gårdsbebyggelsen omgärdas av ett öppet landskap med långa siktlinjer. Alléerna runt gården understryker landskapets godsprägel. Strax före korsningen med väg 707 mot Gemla övergår landskapet, norr därom, i skogsbygd och behåller denna karaktär fram till avfarten mot Örsted, där landskapet åter skiftar karaktär och övergår i hag- och betesmarker av ålderdomlig karaktär, med inslag av stengärdesgårdar och ekar.

Bebyggelsen är, förutom vid Marklanda, koncentrerad till korsningen vid Furubo före detta skolan och till enstaka fastigheter strax söder och norr härom. Två äldre avfarter och vägsträckningar mot Bergkvara

KORSNINGEN I ÖRSTED, VÄG 714 (ÖVRE BILD) OCH BULLERVALL UTMED RIKSVÄG 23

respektive mot Bergunda kyrka är bevarade i höjd med Örsleds kvarn. Delar av en äldre vägsträckning löper även genom Oxhagen, vid Örsled, vilken också är viktig att bevara. Vägsträckningen mellan Räppe och Bredvik omfattas av DP Öjaby-Räppe-Bergsnäs, antagen 2001-03-21. Övriga delar av vägsträckningen är ej planlagd.

HISTORISK KONTEXT

Riksväg 23 utgörs av en äldre landsväg som förbinder Skåne med Småland. Delar av sträckningen är troligtvis av betydande ålder. Sträckningen söder om Växjö finns utmarkerad redan på kartmaterial från slutet av 1600-talet, även då smärre förändringar har skett i vissa delar av sträckningen, främst genom uträtning. Vägen går vid denna tid i huvudsak genom det område som benämns som "Bergkvara skog" på godsets utmarker i norr och på Marklanda gårds ägor i söder. Marklanda by slog samman till en jordbruksenhet, en så kallad plattgård eller utgård, under 1860-talet med säteriliknande bebyggelse. Gården, som var en av de största utgårdarna till Bergkvara, drevs av en rättare och med hjälp av torparnas dagsverken direkt under Bergkvara gods. Nuvarande bebyggelse uppfördes under tidigt 1900-tal. På generalstabskartorna från slutet av 1800-talet syns ett antal torp, belägna längs med hela vägsträckningen. Vid avfarten till Gemla respektive Örsled, redovisas en mindre hussamling. Övrig bebyggelse utgörs av friliggande torp i Bredvik och Räppe. På den Ekonomiska kartan från 1950 har bebyggelsen vid korsningen väg 707/väg 23 utökats liksom direkt norr om korsningen längs med väg 23. Runt bebyggelsen ligger odlings- och betesmark, medan landskapet i övrigt utgörs av skogsmark.

GEOMETRISK KARTA 1683

FURUBO SKOLA

UNDERLAG FÖR BEDÖMNING

- Bergkvara [G26]. Fördjupad beskrivning av en kulturmiljö av riksintresse. Länsstyrelsen 2016. I den fördjupade riksintressebeskrivningen anges följande riktlinjer för torpzoner;

"Enstaka, ny bebyggelse, som återbefolkar och öppnar landskapet är positivt. Avstyckningar motsvarande de gamla torpens arealer kan prövas. Ny bebyggelse bör anpassas till äldre mönster med tanke på läge, storlek och antal. Även material, färg och takform bör anpassas till svensk tradition och hålla god arkitektonisk kvalitet. Det är angeläget att de torp som inte rivits och ingår i relativt välbevarade miljöer, till exempel vid Bäckafälle, vårdas".

Vidare anges: "Torplandskapet är känsligt för avstängda eller omledda vägar som minskar torplandskapets konnektivitet med huvudgården. Torplandskapet har historiskt varit ett föränderligt landskap, och punktvisa kompletteringar av ny bebyggelse som i skala och struktur håller sig till torplandskapet kan göras. Samlad bebyggelse bryter mot torplandskapets struktur, om sådan föreslås ska lokalisering och utformning utredas ingående".

”Den historiska landsvägen mellan Växjö och Alvesta/Aringsås löper genom landskapet och utgör en viktig länk för att sammanbinda riksintressets olika delar. Den korsande väg 25 är hårt trafikerad och utgör en barriär på passagen mellan Bergkvara gård och Bergunda by. Ombyggnationer och breddningar av väg 25 som ytterligare förstärker den visuella och rörelsemässiga barriäreffekten bör undvikas”. (Anmärkning: felskrivet vägnummer. Ska vara väg 23).

- Samrådsunderlag. Väg 23 Älmhult-Växjö, delen Husaby – Marklanda. Vägplan, 2018-02-28.
- Vägplan. Väg 23, Älmhult – Växjö. Delen Huseby-Marklanda. Plankartor. Fastställelsehandling 2019-02-08.

Då inget underlag finns framtaget för sträckningen från Marklanda och till korsningen med Stora Råppevägen, har samrådshandlingen för sträckningen Huseby – Marklanda använts som ett troligt scenario för en fortsatt utbyggnad av 2+1-lösningen.

Kortfattad redovisning av projekt: Planerad utbyggnad av vägsträckningen innebär att väg 23 breddas och förses med mitträcke. Vägen kommer utföras som en så kallad 2+1-väg, med två körfält i ena riktningen och ett i det andra. Hastigheten på den nya vägen kommer vara 100 km/tim. Justeringar i plan och profil krävs. För att öka säkerheten kommer anslutande vägar utredas och om möjligt stängas eller ledas om.

- Växjö kommuns översiktsplan, del Växjö stad. 2012-02-28
I översiktsplanen anges att väg 23 har särskild regional betydelse. Riktlinjerna för riksvägarna:
 - Det behövs nya på- och utfarter men dessa ska bli planskilda lösningar i begränsat antal.
 - Trafikverket ska bygga Södra länken för att öka robustheten i vägnätet.
 - Bullerriktvärden ska hållas längs riksvägarna.
- Växjö kommuns förslag till ny översiktsplan, som varit ute på samråd 2020
För riksväg ges följande generella riktlinjer för huvudvägar:
 - Eftersträva hög trafiksäkerhet. Korsningar med gång- och cykelvägar bör vara planskilda.
 - Riktlinjer för samhällsplanering RIKTSAM ska vara vägledande för planering och byggande längs leder för farligt gods.
 - Väg 23, väg 27 och väg 30 har särskild regional betydelse och är av riksintresse för kommunikationer.
- Underlag gällande historik och beskrivning av Marklanda gård har hämtats från följande underlag:
 - Bergkvara – ett godslandskap med historia. Kulturmiljö av riksintresse. Utgiven av Länsstyrelsen i Kronobergs län.
 - Godset, människorna och landskapet. Bergkvara under 700 år. Författare: Martin Hansson, Smålands museum, rapport 2005:23.

BEDÖMNING AV PÅVERKAN PÅ RIKSINTRESSET

Då det inte finns något framtaget förslag till vägplan för den studerade sträckningen, kan endast en generell bedömning av påverkan på riksintresset göras. Därför har samrådshandlingen med ritningar för sträckningen Husby-Marklanda använts som underlag för en bedömning av ett likvärdigt scenario.

Om sträckningen från Marklanda utökas till en 2+1-väg kommer detta att innebära en breddning av vägen till åtminstone det dubbla. Förläggs dessutom en gång- och cykelväg intill vägen utökas den sammantagna vägbredden ytterligare. Väg 23 är redan idag en barriär i landskapet, vilket ytterligare förstärks genom den bullervallar som finns vid Bredvik. En ombyggnad av vägen kommer innebära ett påtagligt ingrepp i landskapet. Högre hastighet kommer att kräva avskärmningar och bullerdämpning, i form av viltstängsel, bullerskärmar och bullervaller. Nuvarande tillfartsvägar kommer att stängas av eller ledas om i planskilda korsningar, vilket i sig innebär nya på- och avfarter med ianspråktagande av nya markytor. Avstängda eller omdragna vägar, exempelvis vid Marklanda, korsningen till väg 707, avfarterna till Örledskvarn/Bergkvara och Bergunda, kommer få en negativ påverkan på den för torpzonen så viktiga konnektiviteten med huvudgården. Avstänga vägar innebär också att det måste anordnas lokalgator, som i sin tur måste ledas över eller under

riksvägen, vilket blir visuellt påtagligt inom riksintresset och försvårar utblickarna i landskapet. Påverkan av avstängda vägar och planskilda korsningar och dess konsekvenser på riksintresset måste belysas vidare. Detta gäller likaså påverkan på den bebyggelse som ligger i direkt anslutning till Marklanda, bebyggelsen vid korsningen väg 707 samt bebyggelse strax norr och söder om denna korsning. Förutom påverkan på befintlig bebyggelse måste påverkan på det för riksintresset karakteristiska öppna jordbrukslandskapet, med dess siktlinjer och det ålderdomliga beteslandskapet vid Oxhagen med dess knotiga ekar och stengårdsgårdar måste belysas närmare. Äldre landskapselement och ekar ligger bitvis i direkt anslutning till väg 23. De riktlinjer som anges i den fördjupade riksintressebeskrivningen och som kommunen hänvisar i bland annat översiktsplanen måste följas om inte riksintresset ska bli lidande: "Ombyggnationer och breddningar av väg 23 som ytterligare förstärker den visuella och rörelsemässiga barriäreffekten bör undvikas".

Det bedöms därför inte vara möjligt att bygga ut berörd sträcka till en 2+1-väg utan påtaglig skada på riksintresset Bergkvara.

	Förändring						
Områdets värden kommer att	förädlas	förökas	förstärkas	förbli oförändrade	försvagas	förvanskas	försvinna
Innebörd	förbättring			neutral påverkan	skada	påtaglig skada	
Förhållnings-sätt	Inspirera - stärka			Hänsyn	Hindra - lindra	Ej tillåtligt	
	Berika			Bruka varsamt	Minimera skadan	Undvika skadan	

- En kulturmiljöanalys för den aktuella sträckningen bör utföras snarast, där påverkan på områdets kulturhistoriska värden beskrivs grundligt. Eftersom resultatet av utredningen har inverkan på den nya översiktsplanen och Växjö stads utveckling, bör utredningen inte vänta tills Trafikverket låter göra motsvarande utredning. Med hjälp av kulturmiljöanalysens bedömningar, råd och riktlinjer kan arbetet med att utreda om det alls är möjligt att förlägga en 2+1 väg i denna sträckning, utan att riksintresset utsätts för påtaglig skada, samt ge förslag på alternativ utformning.

5.13 Trafikplats riksväg 23 / Södra länken

PROJEKTBESKRIVNING

I Växjö kommuns översiktsplan pekas Södra länken ut som ett behov på sikt, för stadens och regionens trafikinfrastruktur. I dagsläget finns sträckan inte med i regionens länstransportplan 2018-2029, men den kan aktualiseras med anledning av sjukhusflytten. En framtida trafikplats mellan Södra länken och riksväg 23 ligger i riksintressets så kallade torpzon. Riksväg 23 utgör riksintresse för kommunikationer, medan den tänka placeringen av trafikplatsen ligger strax utanför (söder om) gränsen för riksintresset Bergkvara. Området hör dock till en av torpzonerna, enligt Martin Hanssons zonindelning av kulturmiljön Bergkvara Gods. Det ligger också inom ett av de områden som nu utreds att eventuellt läggas till det befintliga riksintresset Bergkvara.

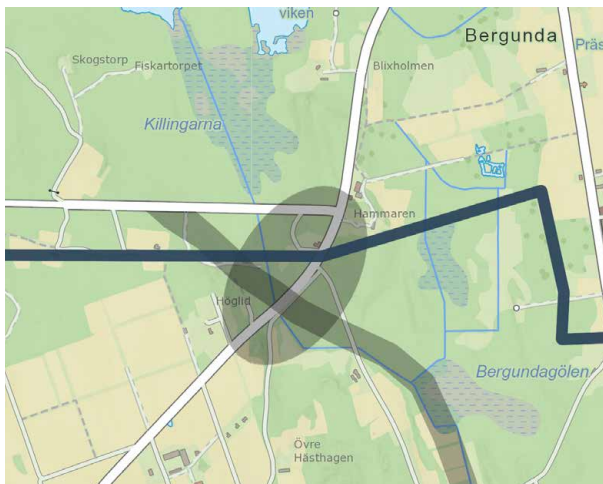
NULÄGESBESKRIVNING

Den plats, där Södra länken och riksväg 23 korsar varandra i 2012 års översiktsplan och i detaljplanen för Södra länkens etapp 1, är belägen i en lågpunkt i landskapet. Genom området löper en grävd avrinningskanal mellan Bergkvarasjön och Bergundagölen. Marken i området på ömse sidor om riksvägen är delvis barrträdsbevuxen, delvis relativt öppen med lövträd. Öster om riksvägen finns en anslutning till den väg som leder rakt söderut, mot Rockatorp och Kyletorp. På den västra sidan om riksvägen ligger, direkt norr om den tänkta korsningen, den före detta folkskolan Furubo, medan torpet Höglid ligger direkt söder om den tänkta korsningen. Längre norrut, mittemot dagens avfart till väg 707, ligger det välbevarade torpet Hammaren.

Det finns inga antagna detaljplaner i eller i närheten av det aktuella området, men den första etappen av Södra länken, en östligare del av sträckningen, regleras i en antagen detaljplan från 2010.

HISTORISK KONTEXT

Riksväg 23 är en del av den landsväg som sedan medeltiden förbundit Skåne med Småland. Redan på 1683 års geometriska karta var den aktuella sträckningen densamma som idag, även om mindre justeringar för att bredda och rätta ut vägen skett under modern tid. Dagens Gemlaväg, den osedvanligt raka väg 707, tillkom genom så kallat nödhjälpsarbete på 1920- och 1930-talen. Innan dess slingrade sig vägen från Gemla genom natur-

FOTON UTMED VÄGEN

GEOMETRISK KARTA 1683

och kulturlandskapet, för att ansluta till riksvägen strax intill och söder om Furubo skola.

Den före detta folkskolan uppfördes 1875, för att 1904 byggas till så att den även kunde inrymma småskolan. Folkskolebyggnadernas placering i landskapet berättar om befolkningstäthet och dåtidens vägnät, eftersom de gavs en strategisk placering i förhållande till sin respektive upptagningsområdet. I detta fall var skolbyggnaden avsedd att förse de kringboende torpbarnen med en lämplig skollokal.

Mitt emot Furubo skola, strax intill vägen mot Rockatorp och Kyletorp, låg sedan åtminstone slutet av 1700-talet torpet Röda krog. Under 1700-talet och en bit in på 1800-talet fanns här en marknadsplats med krog, vars verksamhet gav namn till torpet. Det fanns kvar till 1960-talet, men försvann i samband med att riksvägen byggdes om. Bostadshuset flyttades dock och ska, enligt hembygdsföreningens hemsida, finnas uppställt på en plats i närheten.

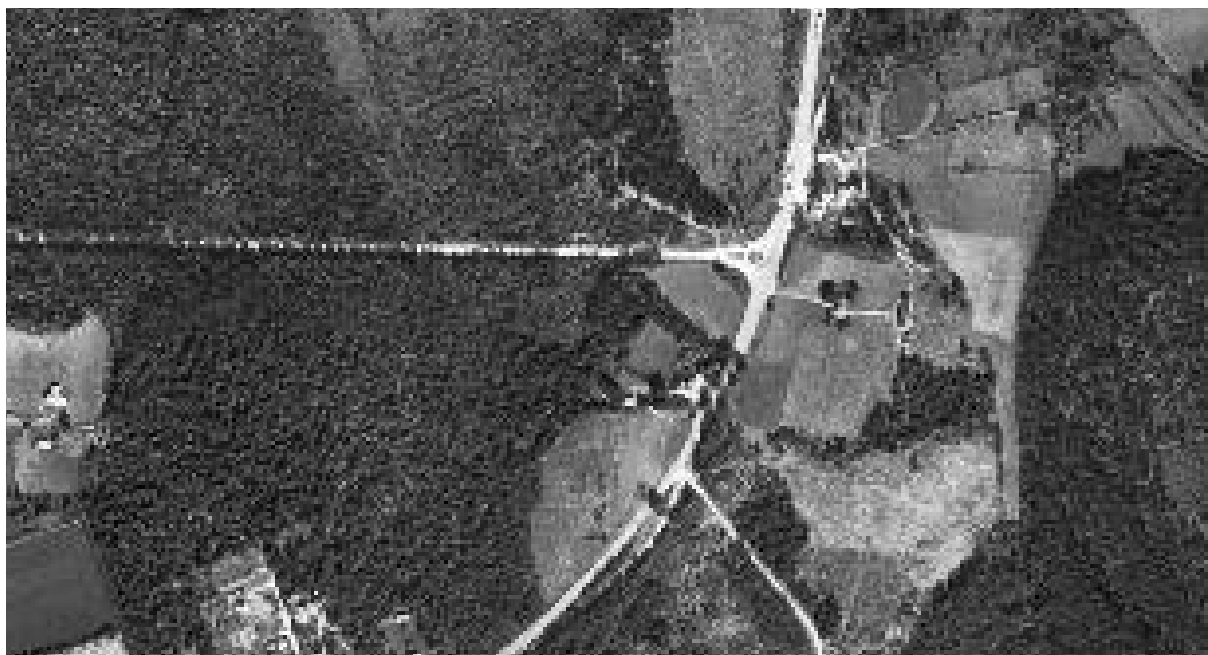
Torpet Hammaren, som än idag finns kvar mitt emot väg 707:s anslutning till riksvägen, finns åtminstone med på 1873 års topografiska karta, men har förmodligen en längre historia. På samma karta, liksom på 1683 års geometriska karta, återfinns ett slingrande vattendrag mellan Bergkvarasjön och Bergundgölen. Vattendraget är så pass omfattande att kartritaren 1683 markerat att det fanns en bro där landsvägen korsade vattnet. Enligt källmaterial på hembygdsföreningens hemsida, tycks riksvägens ha breddats och byggts om på 1960-talet.

FURUBOSKOLA

TORPET RÖDA KROG

FLYGFOTO 1959-64

UNDERLAG FÖR BEDÖMNING

Underlaget som ligger till bedömning är den dragning av södra länken som visualiseras i 2012 års översiktsplan. Där korsar Södra länken riksvägen i en naturlig sänka i topografin, söder om dagens möte mellan väg 707 och riksväg 23. Enligt översiktsplanen avser kommunen att förlägga en regional busshållplats och bytespunkt i anslutning till den nya trafikplatsen.

- Bergkvara [G26]. Fördjupad beskrivning av en kulturmiljö av riksintresse. Länsstyrelsen 2016.

I den fördjupade riksintressebeskrivningen anges följande riktlinjer för torpzonerna och vägnätet i närheten av den aktuella utredningsplatsen:

”Enstaka, ny bebyggelse, som återbefolkar och öppnar landskapet är positivt. Avstyckningar motsvarande de gamla torpens arealer kan prövas. Ny bebyggelse bör anpassas till äldre mönster med tanke på läge, storlek och antal. Även material, färg och takform bör anpassas till svensk tradition och hålla god arkitektonisk kvalitet. Det är angeläget att de torp som inte rivits och ingår i relativt välbevarade miljöer, till exempel vid Bäckafälle, vårdas”.

”Torplandskapet är känsligt för avstängda eller omledda vägar som minskar torplandskapets konnektivitet med huvudgården. Torplandskapet har historiskt varit ett föränderligt landskap, och punktvisa kompletteringar av ny bebyggelse som i skala och struktur håller sig till torplandskapet kan göras. Samlad bebyggelse bryter mot torplandskapets struktur, om sådan föreslås ska lokalisering och utformning utredas ingående”.

”Den historiska landsvägen mellan Växjö och Alvesta/Aringsås löper genom landskapet och utgör en viktig länk för att sammanbinda riksintressets olika delar. Den korsande väg 25 [felskrivet vägnummer i texten] är hårt trafikerad och utgör en barriär på passagen mellan Bergkvara gård och Bergunda by. Ombyggnationer och breddningar av väg 25 som ytterligare förstärker den visuella och rörelsemässiga barriäreffekten bör undvikas”.

”Långstorp och Marklanda föreslås införlivas i riksintresset.”

- Samrådsunderlag. Väg 23 Älmhult-Växjö, delen Huseby – Marklanda. Vägplan, 2018-02-28.
- Vägplan för Väg 23, Älmhult – Växjö. Delen Huseby-Marklanda. Plankartor. Fastställelsehandling 2019-02-08.

Dessa underlag behandlar inte den tänkta trafikplatsen vid Södra länken, men samrådsunderlaget och vägplanen bedöms ändå kunna ge en bild av hur en trafikplats av det här slaget kan tänkas komma att utformas. I bedömningen nedan har vägts in att riksvägen mellan Huseby och Marklanda ska breddas och fördes med mitträcke, att justeringar i plan och profil kommer att krävas samt att anslutande vägar av säkerhetsskäl, om möjligt, stängs av eller leds om. Eftersom Södra länkens trafikplats bedöms bli relativt hårt trafikerad, av bland annat yrkestrafik, och den planeras att fördes med en regional busshållplats och bytespunkt, bedöms det som att den nya trafikplatsen kommer att ta en liknade yta i anspråk, som där riksvägen möter vägarna 692 och 697 i den antagna vägplanen (ritning 1 00 T 02 12).

- Växjö kommuns översiktsplan, del Växjö stad. 2012-02-28

I den gällande översiktsplanen för Växjö stad (antagen i februari 2012), ligger det tänkta trafikplatsen inom ”verksamhetsområde, utbyggnad” och, enligt kartan på sidan 30, strax utanför de områden som kräver särskild hänsyn på grund av bevarandebeståndet för kulturmiljön. Därmed kan det tolkas som om översiktsplanens riktlinjer för riksintressets torpzon inte gäller för det aktuella området, men eftersom de av Riksantikvarieämbetet utpekande riksintresseanspråket innebär inte någon avgränsning i detalj av områdets fysiska omfattning och utbredning (s. 68 i Riksantikvarieämbetets handbok) och den tänkta trafikplatsen ligger enbart några hundra meter från riksintresseområdet som dessutom kan komma att utökas här, är det rimligt att riktlinjerna för riksintressets torpzon appliceras på området.

- Växjö kommuns förslag till ny översiktsplan, som varit ute på samråd 2020

Liksom i den gällande översiktsplanen från 2012 ligger det aktuella området strax utanför de områden som markerats som områden med natur- och kulturmiljövärden. Att döma av den mycket schematiska illustrationen för utvecklingsstrategi i översiktsplanen är området i anslutning till den tänkta trafikplatsen avsett att användas för transport, med syfte att knyta ihop riksvägarna 23 och 27 söder om Växjö stad, som komplement till riksvägnätet och för att erhålla bättre tillgänglighet till universitetet och andra målpunkter i södra delen av staden och eventuellt även för bebyggelse.

BEDÖMNING AV PÅVERKAN PÅ RIKSINTRESSET

Anläggandet av en trafikplats i det tänkta läget bedöms medföra stor negativ påverkan på de värdebärande karaktärsdragen i torpzonen och på den över lång tid viktiga infrastrukturella knutpunkt där Gemlavägen förr i tiden anslöt till riksväg 23, vilket i sin tur kommer att leda till negativ påverkan på riksintresset Bergkvara gods. I anslutning till den infrastrukturella knutpunkten återfinns fortfarande flera uttryck som berättar om förutsättningarna för godsets framdrift. Exakt hur stor påverkan kommer att bli är inte möjligt att bedöma med nuvarande underlag, men flera av de uttryck och karaktärsdrag som hör till riksintresset kan komma att påverkas negativt. Exempel på detta är siktlinjerna genom kulturlandskapet, rester av det äldre vägnätet, Furubo (före detta) skola, jätteträd i form av ekar, vattendraget mellan Bergkvarasjön och Bergundagölen, det välbevarade torpet Hammaren och eventuella kvarvarande rester av andra torpmiljöer inom trafikplatsens påverkansområde. Dessutom finns inom det möjliga påverkansområdet såväl fornlämningar som övriga kulturhistoriska lämningar, som till viss del kan kopplas till riksintressets motivtext.

	Förändring						
Områdets värden kommer att	förädlas	förökas	förstärkas	förbli oförändrade	försvagas	förvanskas	försvinna
Innebörd	förbättring			neutral påverkan	skada	påtaglig skada	
Förhållnings-sätt	Inspirera - stärka Berika			Hänsyn Bruka varsamt	Hindra - lindra Minimera skadan	Ej tillåtligt Undvika skadan	

FORSLAG PÅ SKADEFÖREBYGGANDE ÅTGÄRDER

- En kulturmiljöanalys för det aktuella området bör utföras snarast, där påverkan på områdets kulturhistoriska värden beskrivs grundligt. Eftersom resultatet av utredningen har inverkan på den nya översiktsplanen och Växjö stads utveckling, bör utredningen inte vänta tills Trafikverket låter göra motsvarande utredning. Kulturmiljöanalysen bör omfatta Södra länkens kvarvarande etapper (2 och 3) och väga in den påverkan som den redan genomförda etapp 1 medfört på kulturmiljön. Med hjälp av kulturmiljöanalysens bedömningar, råd och riktlinjer kan arbetet med att utreda om det alls är möjligt att förlägga en trafikplats i detta läge, utan att riksintresset utsätts för påtaglig skada.

5.14 Nylanda verksamhetsområde 2

PROJEKTBESKRIVNING

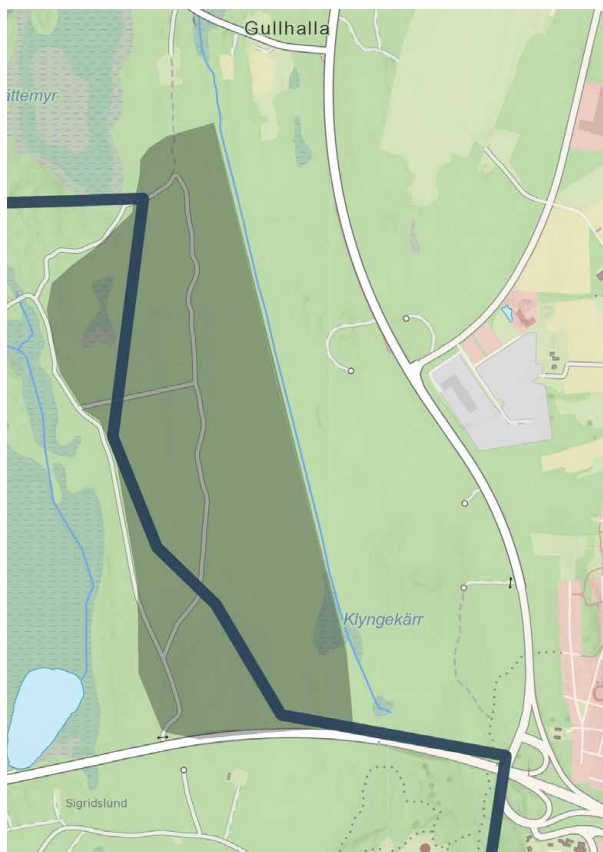
Beroende på efterfrågan i det nu planerade området kan kommunen vilja pröva möjligheterna för en etapp två västerut. Detta har beskrivits i planprogram Västra Väckjö verksamhetsområde som godkändes av KS 2017. Den sydvästra delen av området ligger inom riksintressets torpzon, medan övriga delar ligger i direkt anslutning.

NULÄGESBESKRIVNING

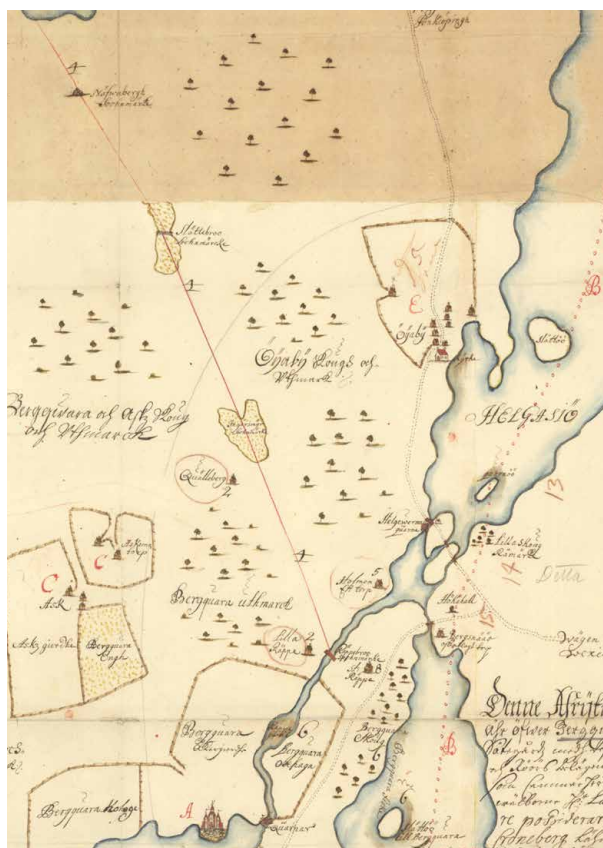
Området utgörs av ett större långsträckt markområde strax väster om den första etappen av Nylanda verksamhetsområde (etapp 1). Det tilltänkta verksamhetsområdet svämmas delvis in riksintresset mot väster, men är i huvudsak beläget direkt utanför riksintressets nordöstra del. Området är obebyggt och utgörs främst av relativt svårframkomlig produktionsskog, men här finns också ett äldre vägnät. Längs väg 25, söder om området, löper viltstängsel och skogsvägen in i området har låst grind. Spår av torplämningar finns bevarade i området, insprängda i produktionsskogen och sammankopplade genom det äldre vägnätet. Området fungerar idag som en buffertzoz mellan den kommande verksamhetsbebyggelsen i öster och riksintressets torpzon. Området ligger inom ej planlagt område.

HISTORISK KONTEXT

Området har historiskt tillhört Öjaby och på den geometriska kartan från 1683 är området utmärkt som Öjaby kungs- och utmark. Området illustreras med lövskog som mot väster gränsar till Bergkvaras utmarker. På Generalstabskartan från slutet av 1800-talet utgörs området fortfarande i huvudsak av skog, med endast ett fåtal torp- och gårdsetableringar. På den Ekonomiska kartan från 1950 syns ett antal torp/gårdar med omgivande åker- och betesmark, främst i områdets norra delar. Torpen binds samman av ett slingrande vägnät, på samma sätt som godsets övriga torpzoner. Först år 1975 etablerades flygplatsen vid Öjaby och vid denna tid började verksamheterna i anslutning till flygplatsen och Öjaby att succesivt växa fram. Områdets karaktär har fram till idag varit som skogsmark med inslag av enstaka torp- och gårdsbebyggelse motsvarande torpzonen inom riksintresset.

NYLANDA ETAPP 2

GEOMETRISK KARTA 1683

FLYGFOTO 1975

UNDERLAG FÖR BEDÖMNING

- Bergkvara [G26]. Fördjupad beskrivning av en kulturmiljö av riksintresse. Länsstyrelsen 2016.

Riktlinjer för torpzonen:

"Enstaka, ny bebyggelse, som återbefolkar och öppnar landskapet är positivt. Avstyckningar motsvarande de gamla torpens arealer kan prövas. Ny bebyggelse bör anpassas till äldre mönster med tanke på läge, storlek och antal. Även material, färg och takform bör anpassas till svensk tradition och hålla god arkitektonisk kvalitet. Det är angeläget att de torp som inte rivits och ingår i relativt välbevarade miljöer, till exempel vid Bäckafälle, vårdas".

"Torplandskapet norr om väg 25 har låg läsbarhet och begränsad tillgänglighet samt är avskilt från övriga riksintresset genom väg 25. Området har en hög tålighet, men vid utveckling av området bör områdets potential i form av ädellöv, småskalig vägstruktur och områden med torplämningar och fossil åkermark utnyttjas. En potentiell port in till Växjö".

"Torplandskapet är känsligt för avstängda eller omledda vägar som minskar torplandskapets konnektivitet med huvudgården. Torplandskapet har historiskt varit ett föränderligt landskap, och punktvisa kompletteringar av ny bebyggelse som i skala och struktur håller sig till torplandskapet kan göras. Samlad bebyggelse bryter mot torplandskapets struktur, om sådan föreslås ska lokalisering och utformning utredas ingående".

- Planprogram för Växjö Västra Verksamhetsområde – ett verksamhetsområde med stor mångfald. Godkänd av Kommunstyrelsen 2017-09-05

Avsikten med planprogrammet är att skapa ett verksamhetsområde med service och handel, verksamheter som kontor och liknande, samt i norr störande verksamheter inklusive höglager.

Verksamhetsområdet norr om riksväg 25 förslås utvecklas både som attraktiva kunskapsmiljöer för personal- och kunskapsintensiva företag och för ytkrävande verksamheter med stor omgivningspåverkan. Byggnadshöjderna bedöms bli upp till 15 meter inom området och för förekommande höglager, 30 meter. De högre byggnaderna ska förläggas i områdets inre delar.

Utbyggnaden av etapp 2 av Nylanda verksamhetsområde ingår i rapporten i "Område 9. Mark för ytkrävande verksamheter med stor omgivningspåverkan". Verksamheter som kräver stora, plana och hårdgjorda ytor. Det konstateras att det kan "finnas en viss negativ påverkan på riksintresset då landskapet kommer att förändras. I det stora hela så uppnår byggnation i området en större tillgänglighet vilket är av nytta för riksintresset."

I rubriken konsekvenser för kulturmiljön konstateras "Utbyggnad enligt planprogrammet bedöms skapa en bättre tillgänglighet för allmänheten till området. Tillsammans med att så långt som möjligt respektera och spara de spår som finns i kulturlandskapet så förväntas detta som helhet få en positiv effekt på kulturlandskapets värden. Placering och utformning av byggnader är viktigt för att minimera eventuell negativ påverkan."

- Kulturlandskapsanalys. Övergripande struktur Västra Växjö och riksintresset för kulturmiljö: Bergkvara. Wallin, rapport 2017:3.

Rapporten behandlar hur en utbyggnad av Verksamhetsområde Västra Växjö skulle påverka riksintresset för Bergkvara. I rapporten bedömer författaren att sådan utbyggnad skulle kunna stärka riksintressets värde i delen norr om väg 25, framförallt genom ökad tillgänglighet och synlighet.

Ett nyttjande av marken norr om väg 25 i enlighet med Planprogram för Växjö Västra Verksamhetsområde skulle enligt Wallin "förstärka riksintressets värde och förbättra de betydelsebärande komponenternas synlighet, tillgänglighet och möjligheterna att förstå dem. Detta skulle ge en berikning och stärkning av riksintressets värde. Anledningen är den ökade tillgängligheten och att de ingående kulturlandskapsmiljöerna skulle vårdas".

Wallin konstaterar att området norr om väg 25 karakteriseras av ett kulturlandskap med låg läsbarhet och dålig tillgänglighet idag, som även avskiljs av den moderna dragningen av riksväg 25 som är en mycket påtaglig barriär.

- Växjö kommuns översiktsplan, del Växjö stad. 2012-02-28

I översiktsplanen för Växjö kommun finns aktuellt område utpekad som utredningsområde, markanvändning ej bestämd.

- Växjö kommuns förslag till ny översiktsplan, som varit ute på samråd 2020

I den nya översiktsplanen finns ett flertal generella riktlinjer för området som benämns Norra Öjaby verksamhetsområde. Under generella riktlinjer för verksamheter finns en punkt som berör befintlig kulturmiljö:

- Värna och framhäv särskilt tydliga fornlämningar och andra kulturhistoriska spår i gestaltningen av verksamhetsområdena.

BEDÖMNING AV PÅVERKAN PÅ RIKSINTRESSET

Utökningen av verksamhetsområdet innebär att den tidigare buffertzonen mot Nylanda verksamhetsområde 1 försvinner och utbyggnadsverksamheten svämmar in i riksintressets östra torpzon. Området utgör, tillsammans med Nylanda 1, ett ytmässigt mycket stort område, som med sin framtida planerade karaktär utgör ett påtagligt främmande inslag i den nuvarande kulturmiljön. Det är svårt att se hur den tänkta utformningen av området ska kunna samordnas med dess kulturvärden. Förändringar inom och direkt utanför riksintresset kan påverka riksintressets uttryck och värden, främst visuellt. Särskilt känslig är den visuella påverkan från riksintressets centrumzon. I riktlinjerna för centrumzonen konstateras att "den öppna vyn från godset får inte störas vid en eventuell exploatering norr om järnvägen". Men den visuella påverkan berör inte bara centrumzonen utan hela riksintresset, och i synnerhet intilliggande torpzon mot väster. Den nya bebyggelse som planeras i etapp 2 innebär, med tillåten byggnadshöjd upp till 15 meter och för höglager upp till 30 meter i dess inre norra delar, ytterligare ett steg i skalförskjutningen, i jämförelse med etapp 1 - och nu såväl inom som i direkt anslutning till riksintresset. Den sammantagna storleken på verksamhetsområdet och summan av antal tänkta byggnader, utgör en avsevärd förändring i förhållande till områdets kulturhistoriska karaktär.

Enligt Wallins resonemang skulle en utbyggnad av området "förstärka riksintressets värde och förbättra de betydelsebärande komponenternas synlighet, tillgänglighet och möjligheterna att förstå dem". En förbättrad tillgänglighet inom området, som idag är ytterst begränsad, samt synliggörandet av de äldre spår (torplämningar) som finns kvar är visserligen positivt. Det måste dock ställas mot att stora delar av området kommer att omvandlas till hårdgjorda ytor och bebyggas med verksamheter, troligtvis föga anpassade till torpzonens riktlinjer och med upp till 30 meter i byggnadshöjd. De spår som finns kvar kommer att hamna i en helt annan kontext och frågan är om läsbarheten av riksintressets uttryck verkligen ökar. Den visuella påverkan av den nya bebyggelsen kommer däremot troligtvis bli påtaglig.

Nuvarande område utgör en viktig buffertzon mot Nylanda verksamhetsområde etapp 1. Den utökning av verksamhetsområdet som föreslås genom etapp 2 blir, tillsammans med etapp 1, genom sin storlek och karaktär en påtaglig skada på riksintresset.

	Förändring						
Områdets värden kommer att	förädlas	förökas	förstärkas	förbli oförändrade	försvagas	förvanskas	försvinna
Innebörd	förbättring			neutral påverkan	skada	påtaglig skada	
Förhållnings-sätt	Inspirera - stärka Berika			Hänsyn Bruka varsamt	Hindra - lindra Minimera skadan	Ej tillåtligt Undvika skadan	

FÖRSLAG PÅ SKADEFÖREBYGGANDE ÅTGÄRDER

- Kulturmiljökompetens bör anlitas genom hela plan- och bygglovsprocessen för att säkerställa att de kulturhistoriska värdena på platsen tas om hand och vidareutvecklas på bästa sätt genom hela projektet.

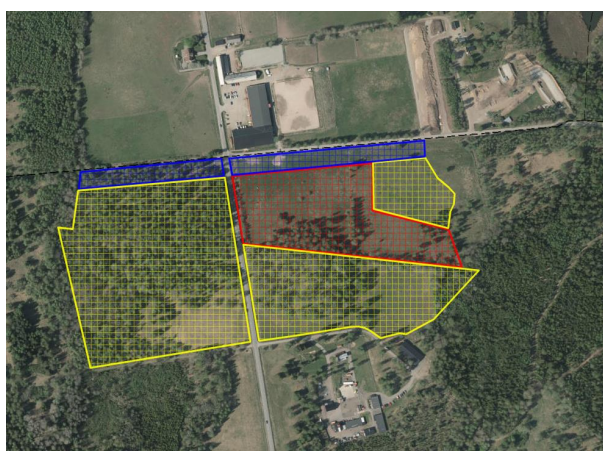
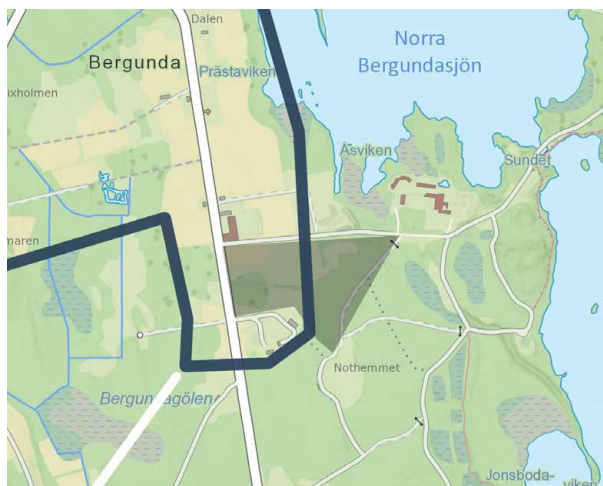
5.15 Nytt ridsportcenter Bergunda

PROJEKTBESKRIVNING

Växjöortens Fältrittklubb har planer på att renovera den befintliga anläggningen i Bergunda samt att utöka anläggningen med ett hästsportcenter söderut på kommunens mark. I dagsläget finns dock ingen tidplan för projektet, men fältrittklubben har begärt ett förhandsbesked från kommunen. De nya lokalerna är tänkta att förläggas direkt söder om Bokhultsvägen. Området ligger inom riksintresset, på ömse sidor om väg 710, och ingår i en av riksintressets by-/gårdszoner.

NULÄGESBESKRIVNING

Den befintliga ridanläggningen ligger inom Bergunda Södregård, som är en del av Bergunda by. Ridsportverksamheten är inrymd i gårdens befintliga ekonomibyggnader och den närmaste angränsande marken. Marken är således präglad av hästsportsverksamheten. Det finns inga antagna detaljplaner i eller i närheten av det aktuella området.

BERÖRDA YTOR ENLIGT KLUBBENS PLANER

BILDER FRÅN OMRÅDET

HISTORISK KONTEXT

Området har historiskt varit en del av Bergunda bys marker, vilket framgår både av den geometriska uppmätning som genomfördes 1683 och storskiftet av Bergunda by vid 1700-talets slut. Marken bestod redan då i huvudsak av åkermark och under 1800-talet kom åkermarken att, tack vare den agrara revolutionen, ytterligare utökas i området, vilket skedde på bekostnad av andra marktyper. Bergunda Södregård, till vilken marken hör idag, var en av de gårdar som på 1800-talet utvecklades till en av godsets utgårdar/plattgårdar. På 1873 års generalstabskarta ligger Bergunda Södregård på den plats där den ligger idag och vägstrukturerna i anslutning till dagens ridklubbsanläggning är då desamma som idag. Tack vare kartmaterial och flygfoton från 1900-talet och fram till idag, går det att konstatera att förändringen de senaste dryga 100 åren varit låg. De förändringar som skett kan summeras till att några internvägar i området har slutat nyttjats och att delar av åkermarken har omvandlats till ängs- och betesmark samt att den nuvarande ridhus- och stallbebyggelsen tillkommit. Den är uppförd på initiativ av Växjö Fältrittklubb, som haft sin verksamhet markerna till Bergunda Södregård sedan 1975, då föreningen var nybildad.

GEOMETRISK KARTA 1683

FLYGFOTO 1959-64

UNDERLAG FÖR BEDÖMNING

Underlaget som ligger till bedömning är skisser som tillhandahållits av kommunen. Skisserna, som är daterade 2019-08-13, illustrerar att verksamheten är tänkt att ta mark i anspråk på båda sidor om väg 710, där den östra delen ligger mellan Bokhultsvägen och Nothemmet, medan den västra delen är en ungefärlig spegling av den östra, men något mindre till ytan. På skissen framgår inte hur området är tänkt att disponeras, men på en tidigare (odaterad) skiss återfinns anteckningar som anger att man tänkt sig manegebyggnad, stall, paddock med läktare, hagar, boxar, plats för lastbilsuppställning, plats för camping och byggnader för korttids-/internatboende.

- Bergkvara [G26]. Fördjupad beskrivning av en kulturmiljö av riksintresse. Länsstyrelsen 2016.

I den fördjupade riksintressebeskrivningen anges följande riktlinjer för by- och gårdszonerna:

”Bergunda kyrkby, liksom utgårdarna Långstorp och Marklanda, präglas av ett sammanslaget och rationaliserat jordbruk med öppna utblickar. Det öppna odlingslandskapet kan tåla punktvis bebyggelse i traditionsenliga lägen. Samlad bebyggelse eller bebyggelse på åkermark bör undvikas.”

- Växjö kommuns översiktsplan, del Växjö stad. 2012-02-28

I den gällande översiktsplanen för Växjö stad (antagen i februari 2012), ligger Bergunda Södregård och dagens ridsportsanläggning dels inom ett område där markanvändningen ännu inte är bestämd, dels inom ett område för ”stadsbebyggelse, utbyggnad”. Enligt kartan på sidan 30, ligger det aktuella området inom ett område som kräver särskild hänsyn på grund av bevarandeintressen för kulturmiljön, men samtidigt finns en markering att det ligger inom utbredningsområdet för avloppsverket. Eftersom området ligger inom ett bevarandeintresseområde är översiktsplanens riktlinjer för riksintressets by- och gårdszoner tillämpliga. De lyder: ”Nuvarande jord- och skogsbruk fortgår och måste kunna utvecklas som areella näringar. Kompletteringar i form av enstaka hus för byns utveckling ska anpassas till landskapet och hålla god arkitektonisk kvalitet. Att uppföra grupper av bostadshus för stadens behov är inte i linje med riksintresset.” För de areella näringarna lyder riktlinjerna i området: ”Odlingslandskapen vid Kronobergs kungsgård, Skir, Bergkvara – Bergunda, Öjaby och Marklanda ska bevaras. Vi tillåter nya byggnader som anknyter till den befintliga bebyggelsemiljön och som inte ändrar områdenas karaktär.” (s. 33)

- Växjö kommuns förslag till ny översiktsplan, som varit ute på samråd 2020

Liksom i den gällande översiktsplanen från 2012 ligger det aktuella området inom de områden som markerats som områden med natur- och kulturmiljövärden. Här ska dels naturvärden och värdefull landskapsbild värnas, dels ska områdets kulturhistoriska värden värnas och framhävas, man ska eftersträva att bebyggelsemiljöns och landskapets karaktär bibehålls, byggnader bör placeras och utformas efter rådande bebyggelsestruktur och lokal byggnadstradition, kulturhistoriskt värdefulla byggnader bör vårdas och bevaras, riktlinjerna i länsstyrelsens fördjupade beskrivning av riksintesseområdet ska tillämpas och vindkraftverk och andra anläggningar som påtagligt stör landskapsbilden ska undvikas. Att döma av den mycket schematiska illustrationen för utvecklingsstrategi i översiktsplanen är området där fältrittklubben önskar expandera utpekad för såväl natur och rekreation, som för bebyggelseutveckling på sikt. Inom natur- och rekreationsområdet anges att: ”Godslandskapet värnas och utvecklas för turism och friluftsliv och knyts ihop med staden via ett lättillgängligt grönstråk runt Norra Bergundasjön och ett fortsatt öppet kulturlandskap kring Bergunda kyrka.”

BEDÖMNING AV PÅVERKAN PÅ RIKSINTRESSET

Det aktuella området bedöms kunna förse med ett par ytterligare byggnader och anpassade ytor för ridsportsverksamhet, särskilt med tanke på att verksamheten gränsar till lantbruksfunktionen, men området är mycket känsligt med höga landskapshistoriska värden och här finns också fornlämningar och övriga kulturhistoriska lämningar, som till viss del har bäring på riksintresset (en färdväg, en bytomt och fossil åkermark). En förutsättning för att en exploatering av marken ska vara förenlig med riksintresset är att markanvändning och bebyggelse till volym, skala, exploateringsgrad, placering och gestaltning anpassas till kulturmiljön i stort och till de riktlinjer som finns för by- och gårdssonerna. Om detta sker kan påverkan på riksintresset bli konsekvensneutral.

	Förändring						
Områdets värden kommer att	förädlas	förökas	förstärkas	förbli oförändrade	försvagas	förvanskas	försvinna
Innebörd	förbättring			neutral påverkan	skada	påtaglig skada	
Förhållnings-sätt	Inspirera - stärka Berika			Hänsyn Bruka varsamt	Hindra - lindra Minimera skadan	Ej tillåtligt Undvika skadan	

FÖRSLAG PÅ SKADEFÖREBYGGANDE ÅTGÄRDER

- En kulturmiljöanalys bör utföras i ett tidigt skede, det vill säga inför beslut om förhandsbesked och fortsatt projektering. Kulturmiljöanalysens råd och riktlinjer ska sedan ligga till grund för vidare projektering. Det färdiga projekteringsresultatet ska därefter prövas genom en antikvarisk konsekvensbeskrivning.
- Under ett eventuellt utökande av ridsportsanläggningen, ska byggproduktionen följas av en certifierat sakkunnig kulturvärden, som ska säkerställa att kulturvärdena hanteras på det sätt som överenskommits som kan rådge exploatör och entreprenör i detaljfrågor.

5.16 Dubbelspår kust-till-kustbanan

PROJEKTBESKRIVNING

I den nationella planen för infrastruktur 2018-2019 ingår att utreda på vilket sätt som kapacitetsbehovet på Kust-till-kustbanan kan stärkas. Utredningen är en förutsättning för att investeringar längs banan ska kunna bli aktuella vid nästa revidering av den nationella planen. Det är i dagsläget inte klarlagt när den nationella planen ska revideras, varför det är oklart när ett dubbelspår utmed Kust-till-kustbanan mellan Alvesta och Växjö kan bli aktuellt.

Kust-till-kustbanan passerar i öst-västlig riktning genom riksintressets centrala delar. Den mittersta delen av spårsträckningen tangerar och ligger delvis i riksintressets så kallade centrumzon, medan den västra delen löper rakt igenom en torpzoon. Längst i öster, i anslutning till det ursprungliga stationsområdet, går spåren genom riksintressets industrizon. Delar av området norr om spårsträckningen tillhör inte någon av de kulturhistoriskt kategoriserade zonerna.

NULÄGESBESKRIVNING

Den nuvarande sträckningen inom riksintresset är enkelspårig, utom vid av- och pålastningszonen mellan Räppe (före detta) station och Räppe hamn, där det redan i dag finns dubbla spår. Denna yta fungerar nu som en av flera mötesstationer utmed sträckningen. Inga korsningar inom riksintresset är planskilda, utan de är istället försedda med ljud- och ljussignaler samt helbommar.

I Trafikverkets kartläggningsrapport för Kust-till-kustbanan, upprättad 2020 (TRV 2019/16039), anges att banstandarden på sträckan Räppe–Växjö är god och den är byggd under 2010-talet. Rapporten beskriver stationsområdet i Räppe enligt följande: "Räppe är en tvåspårig driftplatsdel inom Växjö driftplats. Möteslängder är 254–956 meter. Hastigheten på sidospåret är sth 70. Ställverket är av modell 95 och mötesstationen är utrustad med samtidig infart från båda håll. Plattform för resandeutbyte saknas i dagsläget men planer finns på en ny station i samband med att ett nytt länsjukhus byggs precis norr om järnvägen."

Väster om Räppe går spårsträckningen genom riksintressets skogs- och odlingslandskap, och på ömse sidor om spåret är vegetationen nertagen, så att det bildats en uthuggen spårgata genom landskapet. Ungefär mitt i sträckningen korsas spåren av den gamla landsväg som leder mellan Bergkvara Gods och utgården Ask, och sedan vidare västerut till Alvesta.

KORSNINGEN MELLAN GAMLA LANDSVÄGEN OCH SPÅRET

HISTORISK KONTEXT

Merparten av järnvägssträckningen går genom markområden som historiskt fungerat som Bergkvaras utmarker respektive godsets odlings- och betesmark. Järnvägen drogs fram genom området i början av 1860-talet och den har sedan dess skurit genom godsets ägor och påverkat brukandet och nyttjandet av marken utmed järnvägssträckningen. Järnvägen kom att bli en betydelsefull del av Bergkvara gods och dess industriella utveckling under 1800-talets sista decennier. Stationsområdet, med dess strategiska placering i Räppe, kom att bli mål- och utgångspunkten för långväga transporter av gods och människor godset och ut i världen. Järnvägen, med tillhörande stationen, var i princip en förutsättning för godsets industriutveckling med en av Kronobergs äldsta industrimiljöer. Sedan lång tid tillbaka stannar inte persontågen i Räppe och inga på- eller avlastningar på godståg sker längre från bangården, varför järnvägssträckningen de senaste 50 åren varit en korridor för andras passage genom kulturlandskapet, snarare än en integrerad del av godsets kontakt med yttervärlden.

GENERALSTABSKARTAN 1873

UNDERLAG FÖR BEDÖMNING

Underlaget som ligger till bedömning är Alvesta och Växjö kommuners samt Region Kronobergs gemensamma ställningstagande om infrastrukturbehovet för Kust-till-kustbanan mellan Alvesta och Växjö, daterat i mars 2017 och muntlig information från kommunens medarbetare, om att dubbelspåret är tänkt att förläggas bredvid det befintliga enkelspåret. Enligt kommunens skriftliga underlag till denna rapport (se ny station i Räppe), kommer korsningen mellan Kust-till-kustbanan och Stora Räppevägen att behöva byggas om och göras planskild, i det fall ett akutsjukhus uppförs på den före detta stormarknadstomten.

- Bergkvara [G26]. Fördjupad beskrivning av en kulturmiljö av riksintresse. Länsstyrelsen 2016. I den fördjupade riksintressebeskrivningen ligger inte fokus på de västra delarna av riksintresset eller på markområdena allra närmast järnvägen, men i riktlinjerna finns textavsnitt som ändå kan ge vägledning för hur man ska förhålla sig för detta område. Här anges, bland annat, att: "Torplandskapet är känsligt för avstängda eller omledda vägar som minskar torplandskapets konnektivitet med huvudgården." och "Den historiska landsvägen mellan Växjö och Alvesta/Aringsås löper genom landskapet och utgör en viktig länk för att sammanbinda riksintressets olika delar." Vad gäller spårsträckningen läggs i öst, vid industrizonen, anges: "Den norra industrizonen karaktäriseras av en blandad och icke planlagd bebyggelse av olika karaktär och skala. Denna del är tålig för nya etableringar av såväl verksamheter som bostadsbebyggelse. Nya kompletteringar bör dock följa områdets brokiga skala och utformning. Befintliga industrier och deras koppling till vattnet respektive järnvägen ska inte påverkas negativt."

- Växjö kommuns översiktsplan, del Växjö stad. 2012-02-28

I den gällande översiktsplanen för Växjö stad (antagen i februari 2012) går hela den aktuella järnvägssträckningen genom eller tangerar utpekade områden som kräver särskild hänsyn. Därmed är översiktsplanens riktlinjer för riksintressets olika zoner tillämpliga.

- Växjö kommuns förslag till ny översiktsplan, som varit ute på samråd 2020

Liksom i 2012 år översiktsplan går hela den aktuella järnvägssträckningen genom eller tangerar ett utpekad område med natur- och kulturmiljövärden. Här lyder riktlinjerna: Värna och framhäv områdets kulturhistoriska värden. / Eftersträva att bebyggelsemiljöns och landskapets karaktär bibehålls. Byggnader bör placeras och utformas efter rådande bebyggelsestruktur och lokal byggnadstradition. / Kulturhistoriskt värdefulla byggnader bör vårdas och bevaras. / Tillämpa riktlinjerna i länsstyrelsens fördjupade beskrivning av riksintresseområdet. / Undvik vindkraftverk och andra anläggningar som påtagligt stör landskapsbilden. Som kunskapsunderlag ligger Länsstyrelsens fördjupade riksintressebeskrivning från 2016 och Växjö kommuns kulturmiljöprogram för landsbygden från 1989. I det sistnämnda är det aktuella området inte omnämnt.

BEDÖMNING AV PÅVERKAN PÅ RIKSINTRESSET

Under förutsättning att det nya spåret förläggs intill det befintliga, att inga ytterligare vägsträckningar med höga kulturvärden inom riksintresset klipps av, att korsningen med den gamla landsvägen mellan Alvesta och Växjö inte blir planskild, att Stora Råppevägen inte höjs upp på en bro i det fall korsningen görs planskild, att omgestaltningen av stationsområdet vid Råppe och en eventuellt ny bro över Råppegölen anpassas till riktlinjerna för industrizonen bedöms det som möjligt att anlägga en dubbelspårig järnväg genom riksintresset utan att det skadas.

	Förändring						
Områdets värden kommer att	förädlas	förökas	förstärkas	förbli oförändrade	försvagas	förvanskas	försvinna
Innebörd	förbättring			neutral påverkan	skada	påtaglig skada	
Förhållnings-sätt	Inspirera - stärka			Hänsyn	Hindra - lindra	Ej tillåtligt	
	Berika			Bruka varsamt	Minimera skadan	Undvika skadan	

FÖRSLAG PÅ SKADEFÖREBYGGANDE ÅTGÄRDER

- En kulturmiljöanalys bör utföras i ett tidigt utredningsskede, där det berörda områdets kulturvärden och karaktärsdrag beskrivs. Analysen ska också innehålla råd och riktlinjer för hur kulturvärden och karaktärsdrag ska hanteras i planering, projektering och produktion.
- En certifierat sakkunnig kulturvärden ska medverka i planering och projektering, för att fungera som kontinuerligt stöd vid val av åtgärder och utföranden. En certifierat sakkunnig kulturvärden ska även följa anläggningsentreprenaden, för att säkerställa att kulturvärdena hanteras på fastslaget sätt.

5.17 Ny Räddningsstation för Värends räddningstjänst

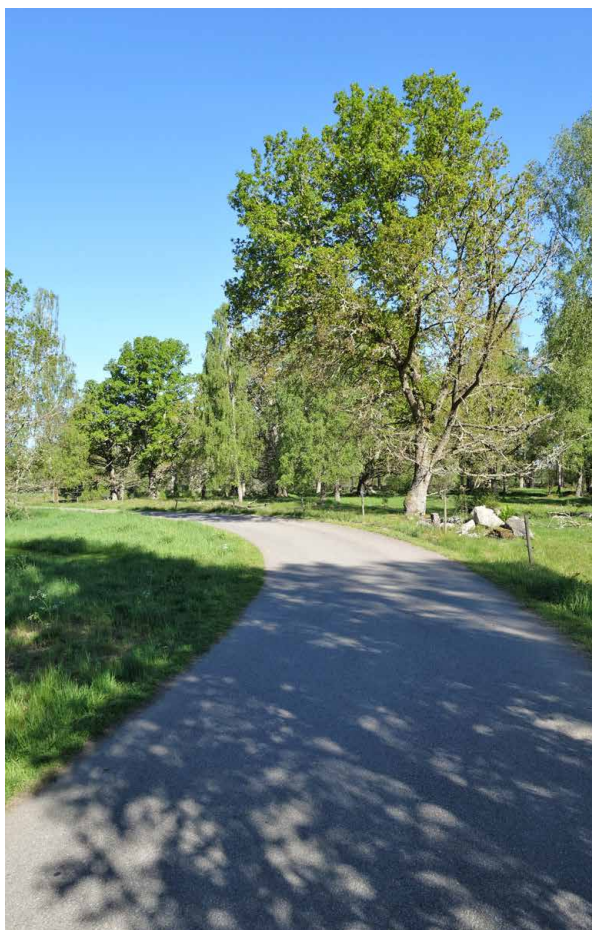
PROJEKTBESKRIVNING

För att klara utryckningstiderna i Växjö stad så har Värends Räddningstjänst signalerat ett behov av en ny räddningsstation i stadens västra delar. En lokalisering som förts fram är att utvidga verksamheten vid övningsanläggningen Nothemmet i Bergunda. I dagsläget finns ingen tidplan för projektet. Området ligger strax inom riksintresset och torpzonen. Området gränsar i norr mot by- och gårdszon runt Bergunda kyrka.

NULÄGESBESKRIVNING

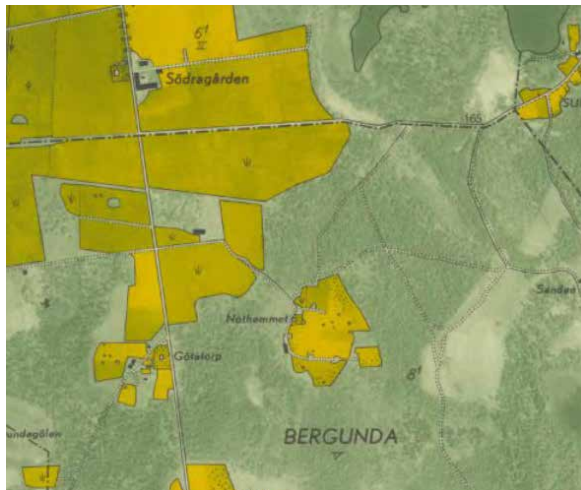
Själva övningsområdet är omgärdat av ett högre stängsel som avskärmar området från omgivningen. Inom området finns endast enstaka byggnader och området består i huvudsak av vallar, gropar och olika fordon som används vid övningar. Vägarna inom området är asfalterade eller grusade. Inom området förekommer enstaka solitära träd och trädgångar. Området utanför anläggningen är skogsbevuxet med inslag av öppen betesmark, framförallt upp mot kyrkan i norr. I områdets direkta närhet finns mot norr ett ridsportcenter, en skjutbana och ett reningsverk. Strax söder om anläggningen finns. Enstaka friliggande, mindre torp. Kvarvarande byggnader till torpet Nothemmet, som gett anläggningen dess namn, är beläget några hundra meter väster om bebyggelsen. Området är ej planlagt.

BILDER FRÅN OMRÅDET

HISTORISK KONTEXT

Området där Nothemmet är beläget har historiskt sett tillhört Bergunda kyrka, vilket framgår av den geometriska uppmätning som genomfördes för Bergkvara år 1683. I slutet av 1700-talet låg här tre knekttorp, som benämndes Nothemmet 1, 2 och 3. Varje torp födde ett par kor, gris och några höns. Efter hand försvann två av torpen, medan det nuvarande Nothemmet bevarades. På den ekonomiska kartan från 1950 syns Nothemmet och omgivande odlings- och betesmark tydligt. Byggnaderna på torpet har använts som förråd av I11 och området har varit militärt övningsfält. Området har karakteriserats av småskalig torpbebyggelse sedan 1700-talet.

EKONOMISKA KARTAN 1950

TORPET NOTHEMMET

UNDERLAG FÖR BEDÖMNING

- Bergkvara [G26]. Fördjupad beskrivning av en kulturmiljö av riksintresse. Länsstyrelsen 2016.
I den fördjupade riksintressebeskrivningen anges följande riktlinjer för torpzonerna:
”Enstaka, ny bebyggelse, som återbefolkar och öppnar landskapet är positivt. Avstyckningar motsvarande de gamla torpens arealer kan prövas. Ny bebyggelse bör anpassas till äldre mönster med tanke på läge, storlek och antal. Även material, färg och takform bör anpassas till svensk tradition och hålla god arkitektonisk kvalitet. Det är angeläget att de torp som inte rivits och ingår i relativt välbevarade miljöer, till exempel vid Bäckafälle, vårdas.

Vidare anges att ”Torplandskapet är känsligt för avstängda eller omledda vägar som minskar torplandskapets konnektivitet med huvudgården. Torplandskapet har historiskt varit ett föränderligt landskap, och punktvisa kompletteringar av ny bebyggelse som i skala och struktur håller sig till torplandskapet kan göras. Samlad bebyggelse bryter mot torplandskapets struktur, om sådan föreslås ska lokalisering och utformning utredas ingående”.

- Växjö kommuns översiktsplan, del Växjö stad. 2012-02-28
Området ingår i översiktsplanen i den blandade stadsbygden och är markerat som utbyggnadsområde. För den blandade stadsbygden anges: ”stadsbebyggelse som i huvudsak används för bostäder, handel, kontor eller annan verksamhet som är förenlig med bostäder i närheten. Trafik- och parkeringsytor, fritidsanläggningar, stadsdelsparker och andra grönytor ingår”.
Följande riktlinjer anges för Jonsboda:
 - Stråket genom Bokhultet ska vara stängt för biltrafik för att värna rekreativvärdena i Bokhultet och ge konkurrensfördel för gång-, cykel- och kollektivtrafik.
 - Vi förväntar oss att attraktiviteten för tätare bebyggelse kommer att bli störst närmast Södra Bergundasjön. För att maximera attraktionskraften i stadsdelens centrum ska vi placera centrumet i ett vackert läge nära sjön.
 - Vi föreslår ett grönstråk från stadsdelens centrum mot Marklanda och ett från Södra Bergundasjöns södra spets mot Kättilstorp och skogsområdet väster därom. På så sätt skapar vi ett samband av gröna områden i stadsdelen med koppling till såväl Södra Bergundasjön och in mot stadens centrum som ut mot omgivande landskap.

- Växjö kommuns förslag till ny översiktsplan, som varit ute på samråd 2020

I den nya översiktsplanen är området under rubriken mark- och vattenanvändning definierat som "tätortsnära landsbygd". De generella riktlinjer för befintlig bebyggelse och kulturmiljö som anges är:

- Ny bebyggelse kan med fördel lokaliseras till befintliga bebyggelsestrukturer t.ex. i anslutning till byar eller andra bebyggelsegrupper eller där vi har redan har infrastruktur, t.ex. vägar, kollektivtrafik och bred band.
- Beakta kulturmiljövärden och lokala traditioner beträffande byggnaders placering och utformning. Såväl tillkommande bebyggelse som om- och tillbyggnader och andra förändringar ska anpassas till och samspela med befintliga byggnader, och med landskapets värden och kvaliteter.

BEDÖMNING AV PÅVERKAN PÅ RIKSINTRESSET

Då det inte finns något framtaget förslag på lokalisering eller någon preciserad omfattning gällande utbyggnadsareal och eller byggnadsbehov, är det i dagsläget endast möjligt att göra generella antaganden, bedömningar och rekommendationer. Det förutsätts att etablerandet av en ny räddningstjänst kräver relativt omfattande nybebyggelse, i form av byggnader för fordon, personal, träning, utbildning och restaurang etc. Därtill kommer behovet av en mycket väl fungerande infrastruktur till från och till anläggningen. Om en räddningsstation ska uppföras i området är dels av största vikt att ny bebyggelse hålls låg och småskalig, där inga byggnadshöjder överstiger befintlig bebyggelse på platsen, dels att karaktären hos den befintliga vägstrukturen bibehålls. Riktlinjerna för ny bebyggelse i torpzonen ska beaktas. Befintlig väg genom Bergunda får inte breddas, förses med planskilda korsningar eller förändras på oönskat sätt. Då det idag finns planer på utbyggnad av ridsportsanläggningen mot söder och ny våtmark mot väster, dvs i direkt anslutning till berört område, är en potentiell utbyggnad endast möjlig mot söder eller mot sydväst på platsen för torpet Nothemmet. Med tanke på de få kvarvarande torpen inom riksintresset och att dessa utgör den värdebärande kärnan i torpzonen är det av största vikt att Nothemmet bevaras och vårdas. Området kan dock tåla en utbyggnad, om denna görs koncentrerat och småskaligt och den inte kräver omfattande utbyggnad av befintlig infrastruktur.

	Förändring						
Områdets värden kommer att	förädlas	förökas	förstärkas	förbli oförändrade	försvagas	förvanskas	försvinna
Innebörd	förbättring			neutral påverkan	skada	påtaglig skada	
Förhållnings-sätt	Inspirera - stärka Berika			Hänsyn Bruka varsamt	Hindra - lindra Minimera skadan	Ej tillåtligt Undvika skadan	

FÖRSLAG PÅ SKADEFÖREBYGGANDE ÅTGÄRDER

- En lokaliseringsstudie bör tas fram som visar markanvändning, lokalisering, typ av bebyggelse samt behov av eventuell ny infrastruktur. Därefter görs en bedömning av påverkan på befintlig kulturmiljö och riksintresset.
- Kulturmiljökompetens bör anlitas genom hela plan- och bygglovsprocessen för att säkerställa att de kulturhistoriska värdena på platsen tas om hand och vidareutvecklas på bästa sätt genom hela projektet.
- Konsekvensbedömningar av påverkan på kulturmiljön och riksintresset bör göras i bygglovsskedet av antikvariskt sakkunnig för att bedöma föreslagen bebyggelses skala, utformning och fasadmaterial etc. Det är av största vikt att bebyggelsen hålls låg och småskalig, där inga byggnadshöjder överstiger befintlig bebyggelse på platsen. Riktlinjerna för nybebyggelse inom torpzonen och by- och gårdszonen ska beaktas.
- Torpet Nothemmet bevaras och vårdas. Det är önskvärt att byggnaderna användas och ge en funktion. Torpbebyggelsen bör generellt ges skydds- och varsamhetsbestämmelser i samband med ny detaljplan.

5.18 Fjärrvärme Växjö- Alvesta

PROJEKTBSKRIVNING

Växjö och Alvesta kommuner behöver gemensamt komplettera sin fjärrvärmeproduktion med ytterligare en produktionsplats i västra delen av Växjö, företrädesvis i anslutning till eller i närheten av Häringetorp. Utrymme för en större värme- respektive fjärrkyleackumulator behöver också medges i västra Växjö. Samtal mellan Växjö Energi och Alvesta Energi pågår. Ingen lokaliseringsstudie har ännu påbörjats.

NULÄGESBESKRIVNING

Häringetorp avfallsanläggning är belägen strax söder om väg 707, mellan Härensås och korsningen vid riksväg 23. Avfallsanläggningen utgörs av ett större område för deponi av avfall, med inslag av enstaka bebyggelse. Anläggningen nås från väg 707 och omges i huvudsak av skog. Området är beläget strax utanför riksintresset, men i direkt anslutning till torpzonen. I dess direkta närhet mot öster ligger både Marklanda och Bergkvara godsanläggning. Området är ej planlagt.

HISTORISK KONTEXT

Området har historiskt hört till byn Marklandas utmarker och har i huvudsak karaktäriserats av skog, med få inslag av bebyggelse. På generalstabskartan från 1873 syns dock ett antal torp inom området. Det är oklart om namnet Häringetorp syftar på ett äldre torp, inga belägg har påträffats för detta. På den Ekonomiska karta från 1950 omnämns platsen för nuvarande avfallsanläggning som Häringetorp 1:1 och karaktäriseras av skog. Någon bebyggelse finns inte redovisad. Det är inte klarlagt när nuvarande anläggning anlades på platsen.

UNDERLAG FÖR BEDÖMNING

Inget underlag för bedömning har redovisats av kommunen och inga underlag har påträffats vid internetsökning. Däremot har bilder på Växjö kommuns anläggning Sandviksverket och andra kommuners nyligen uppförda fjärrvärmeanläggningar, med tillhörande ackumulatortankar, studerats.

BEDÖMNING AV PÅVERKAN PÅ RIKSINTRESSET

Då något underlag inte har funnits tillgängligt har vi i vår bedömning utgått ifrån hur produktionsplatser för fjärrvärme med tillhörande ackumulatorer brukar gestaltas. Det man generellt kan säga är att de genomgående är mycket skrymmande och utformade med höga torn, som utgör ett påtagligt visuellt inslag i landskapet. Utifrån detta antagande är placeringen av en större värme- respektive fjärrkyleackumulatorer inom riksintresset olämpligt och det riskerar att utgöra en påtaglig skada. Det kommer även att krävas nergrävning av kulvert genom riksintresset, vilket i sig är problematiskt. Höga byggnader inom och i direkt anslutning till riksintresset bör generellt undvikas. En placering vid Häringetorp bedöms med stor sannolikhet dessutom kunna få en visuell påverkan, sett från centrumzonen med godsanläggningen i förgrunden. Storleken och utformningen på fjärrvärmeanläggningen är dock helt avgörande för lokaliseringen. Kan en anläggning göras lägre och bredare än vad motsvarande anläggningar visar idag och förses med en för riksintresset anpassad gestaltning, kan det vara möjligt att pröva en väl anpassad placering inom riksintresset. Lokalisering måste därför utredas vidare, liksom den visuella påverkan på riksintresset.

EXEMPEL PÅ ANLÄGGNINGAR FÖR FJÄRRVÄRMEPRODUKTION

	Förändring						
Områdets värden kommer att	förädlas	förökas	förstärkas	förbli oförändrade	försvagas	förvanskas	försvinna
Innebörd	förbättring			neutral påverkan	skada	påtaglig skada	
Förhållnings-sätt	Inspirera - stärka			Hänsyn	Hindra - lindra	Ej tillåtligt	
	Berika			Bruka varsamt	Minimera skadan	Undvika skadan	

FÖRSLAG PÅ SKADEFÖREBYGGANDE ÅTGÄRDER

- Med tanke på hur denna typ av anläggningar vanligtvis gestaltas är placeringen av en större värme- respektive fjärrkyleackumulatorer inom riksintresset olämpligt och riskerar att utgöra en påtaglig skada, men om anläggningarna kan ges en lägre utformning, kan det vara möjligt att utreda en lokalisering någonstans inom riksintresset vidare. I så fall krävs sedvanlig medverkan av en certifierat sakkunnig kulturvärden genom hela utrednings- och projekteringsprocessen.

5.19 Jonsboda

PROJEKTBSKRIVNING

Jonsboda området ligger sydväst om Södra Bergundasjön och ingick som del av övningsområdet runt I11. Området har varit i kommunal ägo sedan 1996 och finns med i Växjö kommuns översiktsplan som ett stadsbyggnadsområde på lång sikt. I och med det ingår det i kommunens långsiktiga markreserv. Det är idag inte möjligt att säga när området kan bli aktuellt för byggnation. Jonsboda ligger strax utanför riksintresset, men inom torpzonen och by- och gårdsszon.

NULÄGESBESKRIVNING

Området är vidsträckt och beläget intill Södra Bergundasjöns västra strand. Området karakteriseras idag till stor del av skog med inslag av enstaka bebyggelse utmed områdets största väg, Bergundavägen, som sträcker sig rakt igenom Jonsboda i nordsydlig riktning. Inom området ligger flera välbevarade torp, bland annat Götatorp. Området gränsar i norr till bebyggelsen i Bergunda, Värends räddningstjänst, en skjutbana och ett reningsverk samt till riksintresset Bergkvara. Spår i landskapet efter militärverksamheten, i form av skjutfält, skjutvallar och skyttevärn är fortfarande synliga sedan området användes som militärt övningsfält. Området är ej planlagt.

HISTORISK KONTEXT

Jonsboda har historiskt varit en del av Bergkvara gods och präglas fortfarande av detta, genom att flera torp, åkrar och betesmarker finns i området. Den historiska bebyggelsen i Jonsboda har i huvudsak bestått av torp. På den geometriska kartan från år 1683 ligger Jonsboda inom Bergunda och Sersångs skogs- och utmarker. På Generalstabskartan från år 1869 finns flera torp inom området bl.a. torpet Jonsboda, uppfört under början av 1800-talet. I samband med att boningshuset brann år 1946 övergavs torpet Jonsboda och idag finns endast spår av yttertrappan kvar. På den Ekonomiska kartan är torpen betydligt färre, men befintliga torp i Nothemmet, Götatorp, Olovstorp och Ryafällan finns utmarkerade. Från början av 1920-talet har delar av Jonsboda använts som militärt övningsfält för regementet I11 i Växjö, i huvudsak i områdets norra del.

EKONOMISKA KARTAN 1950

TORPET GÖTATORP

VÄGSTRÄCKNING FÖRBI RESTERNA AV TORPET JONSBODA

UNDERLAG FÖR BEDÖMNING

- Bergkvara [G26]. Fördjupad beskrivning av en kulturmiljö av riksintresse. Länsstyrelsen 2016.

I den fördjupade riksintressebeskrivningen anges följande riktlinjer för torpzoner:

”Enstaka, ny bebyggelse, som återbefolkar och öppnar landskapet är positivt. Avstyckningar motsvarande de gamla torpens arealer kan prövas. Ny bebyggelse bör anpassas till äldre mönster med tanke på läge, storlek och antal. Även material, färg och takform bör anpassas till svensk tradition och hålla god arkitektonisk kvalitet. Det är angeläget att de torp som inte rivits och ingår i relativt välbevarade miljöer, till exempel vid Bäckafälle, vårdas.”

Vidare anges: ”Torplandskapet är känsligt för avstängda eller omledda vägar som minskar torplandskapets konnektivitet med huvudgården. Torplandskapet har historiskt varit ett föränderligt landskap, och punktvisa kompletteringar av ny bebyggelse som i skala och struktur håller sig till torplandskapet kan göras. Samlad bebyggelse bryter mot torplandskapets struktur, om sådan föreslås ska lokalisering och utformning utredas ingående”.

För by- och gårdszonerna anges följande riktlinjer:

”Nuvarande jord- och skogsbruk fortgår och måste kunna utvecklas som areella näringar. Kompletteringar i form av enstaka hus för byns utveckling ska anpassas till landskapet och hålla god arkitektonisk kvalitet. Att uppföra grupper av bostadshus för stadens behov är inte i linje med riksintresset”.

- Växjö kommuns översiktsplan, del Växjö stad. 2012-02-28

I översiktsplanen är området markerat som stadsbebyggelse för utbyggnad. Under rubriken ”Bevarandeintressen för kulturmiljön” och underrubriken ”Risker” anges att: Stadens utveckling ställer krav på verksamhetsmark väster om Växjö stad. Bergkvara gods kan påverkas i och med de föreslagna verksamhetsområdena Räppe och Jonsboda.

Förutom de generella riktlinjerna tar även översiktsplanen upp specifika punkter som bör uppfyllas vid utvecklingen av Jonsboda. Den nuvarande vägen som idag går genom naturreservatet Bokhultet ska stängas för biltrafik och endast bestå av gång-, cykel-, och kollektivtrafik. Detta för att skydda naturreservatet och att gynna miljövänliga färdmedel. För att området ska bli attraktivt och följa målbilden att Växjö ska vara ”sjöarnas stad” föreslås att Jonsbodas centrum ska förläggas i ett vackert läge nära Södra Bergundasjön. Vidare föreslår översiktsplanen flera gröna stråk med kopplingar till andra delar av kommunen. Ett stråk ska

sammankoppla den nya stadsdelens centrum och Marklanda i väster. Samtidigt föreslås två grönstråk som ska koppla samman Jonsboda i nordsydlig riktning

- Växjö kommuns förslag till ny översiktsplan, som varit ute på samråd 2020

Under rubriken "Utvecklingsstrategi" redovisas området som ett viktigt strategiskt område för utveckling av staden på lång sikt.

- Ohlsson, Mikael. Landskapsanalys och stadsutveckling. En studie av Jonsboda. SLU. 2013

Arbetet är ett examensarbete inom Landskapsanalys och stadsutveckling inom SLU, där författaren undersökt hur Jonsboda kan utvecklas med hänsyn till Växjö kommuns mål och landskapets förutsättningar. Arbetet undersöker bland annat vilka värden som finns i landskapet och hur dessa kan tas tillvara och utvecklas. I rapporten ges en karakterisering av Jonsbodas olika delar samt ett förslag på lämpliga platser för utbyggnad inom området utifrån platsens förutsättningar, landskapsanalys och kommunens riktlinjer för utbyggnad. En generell synpunkt är att Jonsbodas norra och västra del, där bland annat torpen är belägna, inte är lämplig för stadsutveckling.

BEDÖMNING AV PÅVERKAN PÅ RIKSINTRESSET

En utbyggnad av Jonsboda, med småskalig bebyggelse anpassad till platsens förutsättningar, bedöms kunna utföras utan att riksintresset påverkas negativt. Det förutsätter dock att stor hänsyn tas till det befintliga kulturlandskapet, bestående av torpmiljöerna Götatorp, Ryafällan, Olovstorp och vid Ekebergshult samt tillhörande trädgårdar, odlings- och betesmark, äldre vägsträckningar samt övriga kulturhistoriska lämningar i landskapet så som karaktärsbärande träd, stengärdesgårdar, naturformationer och arkeologi. Om dessa kulturvärden hanteras väl och arbetas in i detaljplanen, kan en småskalig vidareutveckling av området bidra till att förstärka och lyfta fram områdets kulturvärden och kulturhistoriska karaktär. För utformning av bebyggelsen ska redan framtagna riktlinjer för ny bebyggelse inom torpzonen respektive by- och gårdszonen användas. Att utveckla Jonsboda på den befintliga kulturmiljöns villkor, kan bli en framgångsfaktor för hur man arbetar fram utvecklingsprojekt inom riksintresset. Om ovan beskrivna kulturvärden istället ignoreras, kommer en vidareutveckling av Jonsboda dock att bidra till en försvagning av riksintresset, och då framför allt för dess torpzoner.

	Förändring						
Områdets värden kommer att	förädlas	förökas	förstärkas	förbli oförändrade	försvagas	förvanskas	försvinna
Innebörd	förbättring			neutral påverkan	skada	påtaglig skada	
Förhållnings-sätt	Inspirera - stärka Berika			Hänsyn Bruka varsamt	Hindra - lindra Minimera skadan	Ej tillåtligt Undvika skadan	

FÖRSLAG PÅ SKADEFÖREBYGGANDE ÅTGÄRDER

- En kulturmiljöutredning som beskriver och analyserar befintlig kulturmiljö (inklusive riksintresset för Bergkvara) ska alltid tas fram som ett underlag inför ny detaljplan. Här ska även redovisas hur kulturmiljön på bästa sätt integreras och utgör en resurs i det fortsatta detaljplanearbetet.
- Kulturmiljökompetens bör anlitas genom hela plan- och bygglovprocessen för att säkerställa att de kulturhistoriska värdena på platsen tas om hand och vidareutvecklas på bästa sätt genom hela projektet.
- Konsekvensbedömningar av påverkan på kulturmiljön och riksintresset bör göras i bygglovsskedet av antikvariskt sakkunnig för att påverkan på kulturmiljön.
- Torpbebyggelsen inom riksintresset är idag hotad och bör generellt ges skydds- och varsamhetsbestämmelser i samband med ny detaljplan.

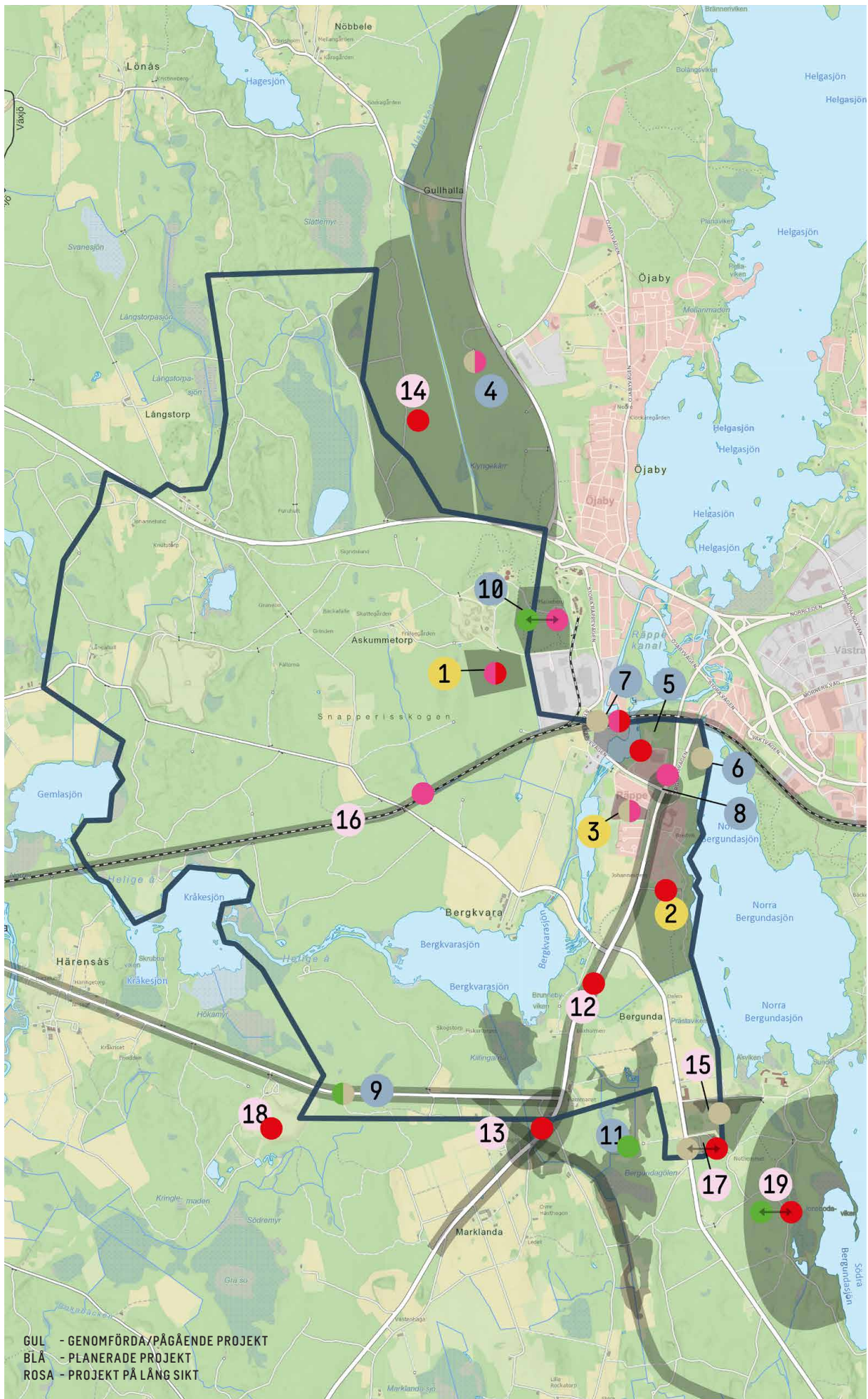
6. Sammanställning av projektanalys

Av samtliga 19 projekt som analyserats, bedöms drygt hälften av projekten ha lett till eller riskerar att leda till påtaglig skada på riksintresset. Merparten av de övriga projekten bedöms kunna bli konsekvensneutrala eller leda till en viss skada på riksintresset, men några av dessa projekt bedöms kunna medföra en viss förbättring och förstärkning av riksintresset.

Av de tre projekt som redan genomförts och som är nästintill färdigställda, bedöms exploateringen av Bredvik och Snapperisskogen 1 ha medfört påtaglig skada på riksintresset. Här är skadan redan skedd och inte längre möjligt att åtgärda, med annat än vad som skulle kunna betecknas som kosmetiska åtgärder. Kulturhistoriska värden har helt enkelt gått förlorade.

Av de åtta projekt som planeras inom de närmaste åren, bedöms två av dem (det nya akutsjukhuset och en planskild korsning vid järnvägsövergången vid Råppe station) utgöra risk för påtaglig skada på riksintresset. För dessa projekt krävs framgent ett mycket aktivt kulturmiljöarbete, där såväl utredningsarbetet som projekteringen präglas av ett tvärsektoriellt och lösningsorienterat arbetssätt hos alla inblandade aktörer och där målbilden är att den befintliga kulturmiljön och projekten kan stärka och berika varandra. Med dessa ingångsvärden, kan det bli möjligt att hitta utformningar och utföranden som är förenliga med riksintressets kulturhistoriska karaktär och karaktärsbärande värden.

Av de åtta projekt som ligger längre fram i tiden, bedöms sex riskera att leda till påtaglig skada på riksintresset. En anledning är att projekt framförallt utgörs av infrastrukturprojekt, som till sin karaktär tenderar att ta stora ytor i anspråk i strategiska lägen, något som i sig medför stor negativ påverkan på riksintresset. Det bör dock poängteras att bedömningsunderlagen för dessa projekt, som fortfarande befinner sig i tidiga skeden, varit begränsade.

	Förändring						
Områdets värden kommer att	förädlas	förökas	förstärkas	förbli oförändrade	försvagas	förvanskas	försvinna
Innebörd	förbättring			neutral påverkan	skada	påtaglig skada	
Förhållnings-sätt	Inspirera - stärka			Hänsyn	Hindra - lindra	Ej tillåtligt	
	Berika			Bruka varsamt	Minimera skadan	Undvika skadan	

BEDÖMNINGAR

1. SNAPPERISKOGEN							
2. BREDVIK							
3. KV SNÖFLINGAN							
4. NYLANDA VERKSAMHETSOMRÅDE 1							
5. NYTT AKUTSJUKHUS							
6. NY IDROTTSPLATS RÄPPE GOIF							
7. NY STATION RÄPPE							
8. NY KORSNING RIKSVÄG 23 / ST RÄPPEVÄGEN							
9. CYKELVÄG LÄNSVÄG 707 MOT GEMLA							
10. NY SKIDSTADION INOM BERGUNDA							
11. NY VÅTMARK I BERGUNDA							
12. RIKSVÄG 23, 2+1							
13. TRAFIKPLASTS RIKSVÄG 23 / SÖDRA LÄNKEN							
14. NYLANDA VERKSAMHETSOMRÅDE 2							
15. NYTT RIDSPORTCENTER I BERGUNDA							
16. DUBBELSPÅR KUST TILL KUSTBANAN							
17. NY RÄDDNINGSSATION FÖR VÄRENDIS RÄDDNINGSTJÄNST							
18. FJÄRRVÄRME VÄXJÖ - ALVESTA							
19. JONSBODA							

7. Bedömning av den kumulativa effekten

I handboken Kulturmiljövårdens riksintressen enligt 3 kap. 6 § miljöbalken skriver Riksantikvarieämbetet om hur kumulativ skada kan innebära påtaglig skada. Man skriver (på sidan 60) i handboken:

”Summan av flera liknande förändringar kan utgöra risk för påtaglig skada. Generellt gäller att det måste göras troligt att liknande åtgärder kommer att följa på en första åtgärd för att summan av de väntade förändringarna ska kunna beaktas vid bedömningen. Det kan handla om små sådana förändringar med återkommande påverkan på värdena, vilka till sist gör att miljön förlorar sitt riksintressanta värde. Summan av t.ex. enskilda bygglov utanför plan kan innebära att de grundläggande värdena påtagligt skadas. Om detta skulle vara fallet kan frågan uppmärksammas genom länsstyrelsens uppsiktsinsatser. Ett annat exempel är att en exploatering, t.ex. etablering av vindkraftverk, skulle kunna åberopas till stöd för ytterligare exploateringar i området. Även de samlade konsekvenserna av flera olika typer av åtgärder, d.v.s. av utvecklingen i stort inom ett riksintresse, kan utgöra grund för att hävda risk för kumulativ skada.”

Baserat på Riksantikvarieämbetets beskrivning av hur kumulativa effekter uppstår, i kombination med resultatet av den påverkansbedömning av 19 projekt som genomförts inom ramen för denna utredning, är det odiskutabelt att en sammanvägning av projekten leder till kumulativa effekter som är påtagligt negativa för riksintresset. Redan vid analysen av de enskilda projekten bedömdes att ett tiotal av dem har lett till eller riskerar att leda till påtaglig skada på riksintresset och att ytterligare några projekt bedömdes kunna leda till en försvagning av detsamma. Den sammanvägda effekten av samtliga bedömda projekt leder, trots att ett flertal projekt bedömts kunna bli konsekvensneutrala eller positiva för riksintresset, till en mycket hög negativ påverkan på riksintresset, med risk för att de värdebärande uttrycken för delar av riksintresset helt försvinner. Det gäller framför allt för riksintressets östra sida, ett område som kan delas upp i tre delar. Nedan beskrivs den kumulativa effekten för dessa tre delområden.

I området runt Räppe, som innehåller delar av riksintressets industrizon, delar av torpzonerna och en mindre del av centrumzonen, är förändringstrycket mycket hårt och projekten här är överlag dåligt anpassade till kulturmiljön. Dessutom har de senaste årens rivningar av värdebärande bebyggelse i området, som stationsbebyggelsen, stärkelsefabriken och torpmiljöerna Bredvik och Johannesberg, bidragit till att utarma kulturmiljön i området. I denna del av riksintresset riskerar det senaste decenniets rivningar och byggnationer, i kombination med planerade projekt för bland annat nytt akutsjukhus och omkringliggande infrastruktur att medföra att riksintresset förvanskas till den grad att delar av uttrycket för riksintresset försvinner. Risken är särskilt hög om de planerade projekten utförs i samma anda som nyligen genomförda projekt, det vill säga att berörda områden totalsaneras från befintliga bebyggelse, vegetation och topografi, till förmån för ny bebyggelse utan strukturell eller gestaltningsmässig förankring i områdets kulturhistoriska kontext.

I nordost har den snart färdigställda markberedningen av Nylanda verksamhetsområde 1 lett till att området i dagsläget har karaktären av ett ökenområde. Här finns inte ett spår kvar av den utmarkskaraktär som tidigare präglade området, annat än torpmiljön Gullhalla som tillfälligt står kvar. Torpmiljön är inte skyddad i detaljplanen. Området är istället angivet som ”natur” i planen. Torpbebyggelsen står i skrivande stund kvar och används som boende och etablering för anläggningsarbetarna. Sprängningsarbeten inför markberedningen pågår dock på gårdsplanen även denna värdebärande del av kulturmiljön kommer att utraderas i närtid. Resultatet av Nylanda verksamhetsområdes första etapp har, redan innan bebyggelse börjat uppföras i området, visat att det applicerade förhållningssättet till den tidigare torp- och utmarksområdet är förödande för kulturmiljön på den aktuella platsen. Att utöka verksamhetsområdet med ytterligare en etapp av en liknande karaktär, skulle ge avsevärda kumulativa effekter av negativa art för riksintresset. Om så skulle ske, skulle förlusterna dels påverka själva utan för riksintresset, dels innebära att en ny ”stadsdel” skulle resa sig upp ur skogen, på ett sätt som riskerar att förta centrumzonens roll som just centrum för godsanläggningen. I denna del av riksintresset (och dess närhet) riskerar den befintliga kulturmiljön att helt utraderas på en mycket stor landyta, om det verksamhetsområde som nu anläggs utökas med ytterligare en etapp. Riksintressets nordligaste torpzon skulle lida påtaglig skada och den kvarvarande delen av riksintresset skulle gränsa mot hårdexploaterade ytor med bebyggelsestrukturer som är helt främmande för de uttryck som konstitueras dess kulturhistoriska värde.

I den sydöstra delen av riksintresset och strax därutån, utmed riksväg 23 och vid Marklanda, kan de infrastrukturella tillsammans leda till påtaglig skada på det berörda kulturlandskapet med tillhörande skol- och torpmiljöer. Om befintliga och nya vägar placeras och utformas så som analysunderlagen indikerar,

riskerar stora delar av kulturmiljön att omformas och omgestaltas på ett sätt som leder till att uttrycken för riksintresset kraftigt försvagas eller till och med försvinner. Även vid Bergunda Södregård, Nothemmet och Jonsboda, finns det anledning att oroa sig för kumulativa effekter, även om underlagen för hur dessa projekt kan komma utformas i dagsläget är väldigt rudimentära. Riksintresset tål inte att ytterligare ett torpzonområde utraderas eller att ett bostadsområde av Bredviks karaktär uppförs.

Sammanfattningsvis riskerar den negativa kumulativa effekten på riksintresset, på grund av de projekt som analyserats och bedömts inom ramen för denna utredning, att bli förödande. Inläsningsarbetet i samband med analysprocessen har visat att även tidigare projekt och åtgärder inom riksintresset under 2000-talet lett till att uttrycken för riksintresset försvagats. Redan 2005 konstaterar Martin Hansson i Smålands museums rapport Godset, människorna och landskapet att "Torplandskapet tillhör den kanske mest hotade kulturlandskapstypen på Bergkvara. Åkermarken är skogsplanterad och många torps har rivits". Sedan dess har ytterligare torpmiljöer försvunnit, bland annat torpen Bredvik och Johannesberg. Även industrizonen i Råppe har försvagats efter att stationsmiljön och stärkelsefabriksanläggningen, båda centrala för förståelsen av Bergkvaras industriella expansion i slutet av 1800-talet, rivits.

Försvagningen av riksintresset har således pågått under hela 2000-talet, men tycks ha eskalerat under de senaste åren. Det är viktigt att bryta denna trend och därför måste insatser för att undvika, förebygga, lindra och minska de negativa effekterna på riksintresset omedelbart vidtas. Detta kan ske genom ett ambitiöst och målmedvetet kulturmiljöarbete, med start i visionsarbetet och översiktsplaneringen, för att sedan löpa vidare genom detaljplaneprocessen och bygglovshanteringen. Om kulturmiljöarbetet intensifieras kommer det att, för flera av de analyserade projekten, uppstå möjligheter att förflytta påverkansbedömningarna vänsterut i Riksantikvarieämbetets matris. Då kan bedömningar gå från rött till rosa, från grått till grönt och i bästa fall så långt vänsterut i det gröna fältet, att riksintressets värden förstärks eller förädlas. En förutsättning för en drastisk förflyttning, till exempel från rött till grått eller hela vägen till grönt, krävs att det skadeförebyggande arbetet påbörjas i mycket tidiga skeden av projekten och att det finns relevanta kunskapsunderlag och styrdokument att tillgå. Ju längre man väntar med att arbeta strategiskt med kulturmiljöfrågorna, desto mindre blir möjligheten att komma till rätta med riskerna att uttrycken för riksintresset skadas.

8. Förslag på åtgärder för hållbar utveckling av riksintresset

RESONEMANG OCH RÅD I RIKSANTIKVARIEÄMBETETS HANDBOK

I handboken Kulturmiljövårdens riksintressen enligt 3 kap. 6 § miljöbalken. beskriver Riksantikvarieämbetet hur man ska förhålla sig till riksintressen för kulturmiljövården, så att de inte skadas utan snarare kan berika våra livsmiljöer. I handbokens Del C skriver man bland annat:

”Det är framför allt genom den tidiga dialogen mellan länsstyrelse och kommun eller exploatör som det finns möjligheter att lyfta kulturmiljön som en resurs i utformningen av en plan eller ett projekt. Väl beskrivna och tidigt kommunicerade redogörelser för den riksintressanta miljöns värden, behov, tålighet och utvecklingsmöjligheter ger goda förutsättningar för dialog och samråd kring hur kulturmiljöernas potential kan utnyttjas fullt ut.” (s. 47)

”Drivkraften att åstadkomma lösningar där platsens kulturhistoriska värden ingår i målbilden för och berikar ett projekt måste finnas hos alla inblandade aktörer. Resultaten är beroende av förhållningssätt och ambitionsnivå.” (s. 47)

”I många fall kan en åtgärd justeras avseende utformning, skala eller läge så att förändringen kan genomföras samtidigt som riksintressets kulturhistoriska värden tillgodoses genom att det som tillkommer samspelar med platsens kulturhistoriska innehåll. I den processen kan länsstyrelsen ha rollen av både kunskapsförmedlare, rådgivare och inspiratör. De kunskapsunderlag som krävs för att identifiera möjligheter och begränsningar har ofta utarbetats av kontrakterade konsulter vid läns museer eller privata företag.” (s. 47-48)

”Åtgärder, nytilskott och andra förändringar inom riksintressen kan medverka till att kulturmiljön stärks och berikas. En förstärkning av den riksintressanta kulturmiljön kan vara en sådan åtgärd som återskapar, stärker eller bygger vidare på läsbarheten av det kulturhistoriska sammanhang som ligger till grund för utpekandet. Det kan också vara en sådan åtgärd som inverkar positivt på betingelserna att bruka och förvalta kulturmiljön, som förbättrar tillgängligheten till eller möjligheterna att på olika sätt använda och röra sig inom miljön. Med stärkande åtgärder för riksintresset menas inte primärt att återskapa försvunna enskildheter, utan snarare att genom fysisk planering tillskapa eller återskapa samband – strukturer, siktlinjer, rörelsestråk och andra former av rumslighet – som förbättrar läsbarheten, d.v.s. möjligheterna att förstå och uppleva kulturmiljön.” (s. 48)

”Omfattande projekt kräver ofta en lång planerings- och beslutsprocess under vilken en mängd kunskap ska tas fram, aktörer höras och intressen vägas samman. För att kulturmiljöfrågan ska få genomslag på ett sådant sätt att platsens kulturhistoriska värden tas tillvara och i bästa fall både berikas och berikas av projektet krävs ett tvärsektorielt och lösningsorienterat arbetssätt. Generellt gäller att det är möjligheten att finna gemensamma målbilder, med positiva följeffekter för både verksamhetsutövare och den riksintressanta kulturmiljön, som avgör slutresultatets kvalitet.” (...) ”Diskussionen kring kulturmiljön ska då inte begränsas till att dokumentation eller beskrivning av platsens förflutna utan ska handla om vilken roll platsens kulturhistoriska innehåll kan spela nu och i framtiden.” (s. 48)

”Frågan om och hur ett visst projekt kan stärka och berika kulturmiljön är kanske svår men central. Detsamma gäller frågan om hur en viss kulturmiljö kan stärka och berika ett projekt. Den tidiga dialogen är avgörande. Länsstyrelsens mandat att verka för att riksintressena tillgodoses är i detta skede brett och sträcker sig från rådgivning för hur projektet kan stärka både den riksintressanta kulturmiljön och övriga kulturhistoriska värden inom planområdet – till den lägsta godtagbara nivån, d.v.s. undvika påtaglig skada. I senare skeden har handlingsutrymmet oftast krympt och frågeställningarna reducerats till att diskutera ”tillåtligheten” i form av miljökonsekvenser och om att förhindra påtaglig skada på riksintresset.” (s. 49)

Riksantikvarieämbetet skriver (på sidan 49) att det ska råda en växelverkan mellan riksintressets kulturhistoriska värden och de samhällsutvecklingsprojekt som utförs där. Kulturmiljön ska stärka och berika projekten, på samma sätt som projekteten ska stärka och berika kulturmiljön. Genom ett sådant förhållningssätt kommer platsens kulturhistoriska innehåll att utgöra en särskild kvalitet och resurs för boende, verksamhet och besökare, men för att detta ska uppnås måste projekten medverka till att stärka läsbarheten av de kulturhistoriska sammanhang som ligger till grund för riksintressets utpekande.

I handboken ger Riksantikvarieämbetet förslag på insatser och åtgärder som kan vidtas för att tillvarata kulturmiljön och dess ingående beståndsdelar. Åtgärderna kan vara av hindrande, sammanbindande, stärkande eller utvecklande karaktär. De kan vidtas i syfte att säkerställa och tydliggöra landskapets kulturhistoriska värden i förebyggande syfte, de kan förhandlas i planeringsprocesser eller krävas som kompensation för tillåten skada på kulturmiljön. Vilka typer av åtgärder som kan vara relevanta varierar med den riksintressanta kulturmiljöns karaktär och förutsättningar samt med inriktning och omfattning av eventuella förestående eller pågående förändringar. Bedömningen är med andra ord alltid plats- och projektspecifik. Sammantaget kan det handla om åtgärder som:

- Skyddar och bevarar hela miljöer, delmiljöer, strukturer eller objekt som ingår i landskapets kulturhistoriska sammanhang,
- Finansierar eller stödjer insatser och verksamheter som gynnar en hållbar utveckling av kulturmiljön.
- Stärker, reparerar eller återskapar siktlinjer, sammanhang, rumsligheter eller andra aspekter av den visuella läsbarheten av kulturmiljön.
- Stärker, reparerar eller återskapar rörelsestråk, kommunikationsleder eller andra funktionella förutsättningar för möjligheten att bruka, förvalta och röra sig inom kulturmiljön.
- Förbättrar tillgängligheten till miljön genom informationsskyltning, rast- och parkeringsplatser, leder och promenadstigar eller andra åtgärder som underlättar besök och ökar möjligheterna att förstå kulturmiljön.
- Ersätter eller återskapar förlorade lägen för kulturhistoriska uttryck genom flytt och bevarande av direkt påverkade byggnader och andra anläggningar inom miljön eller efterliknande (eller återflytt) av tidigare borttagna byggnader och anläggningar.
- Uppväger för försvårad eller förlorad läsbarhet av kulturmiljön genom olika former av kommunikativa åtgärder (dokumentation och rekonstruktion, nygestaltning, aktiviteter).

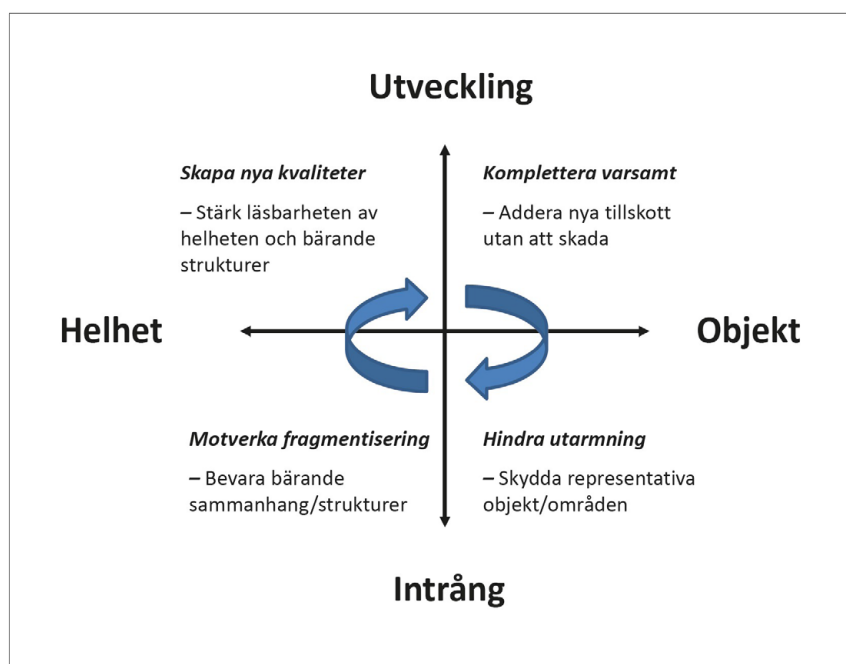

ILLUSTRATION FRÅN S. 50 I RIKSANTIKVARIEÄMBETETS HANDBOK

HÅLLBAR UTVECKLING AV RIKSINTRESSET BERGKVARA

Vid den fortsatta samhällsutvecklingen inom riksintresset är det viktigt att alla aktörer är medvetna om dess skydd, kvaliteter och kulturhistoriska värde, för att tillvara dem och se dem som en tillgång och förutsättning för utvecklingen. Riksantikvarieämbetets råd och riktlinjer i handboken fungerar väl som ingångsvärde för ett förändringsarbete. Nedan räknas ett antal åtgärder/framgångsfaktorer upp, som kommer att leda till att riksintresset kan få den behandling som det förtjänar och som lagen föreskriver. Åtgärderna är uppdelade i strukturella respektive projektspecifika åtgärder, där de första är en förutsättning för att de senare ska kunna bli riktigt fruktbara. Slutligen ges även förslag på några generella förbättringsåtgärder som även skulle kunna fungera som diskussionsunderlag för möjliga kompensationsåtgärder, att diskutera med länsstyrelsen som är tillsynsmyndighet.

Förslag på strukturella åtgärder

- Kommunen behöver skaffa sig egen kulturmiljökompetens, en kommunantikvarie eller kulturmiljöstrateg, som kan jobba strategiskt med kulturmiljöfrågor i såväl tidiga skede som genom plan- och byggprocessen.
- Kommunen behöver förnya och komplettera sina kulturmiljöunderlag och styrdokument för hantering av kulturmiljö. De nuvarande dokumenten är föråldrade, varför bedömningarna och förhållningssätt är delvis förlegade. Korrekta och relevanta kunskapsunderlag kommer att förbättra bedömningar och underlätta vid planarbeten och handläggning av bygglovsärenden. I förslaget till den nya översiktsplanen hänvisas till exempel till kulturmiljöprogram från 1980-talet, där kapitlet om lagstiftningen är föråldrat, bebyggelsebeskrivningarna är inaktuella och bedömningarna delvis inaktuella.
- För att säkerställa att den kulturhistoriskt värdefulla bebyggelsen inom riksintresset identifieras och skyddas, behöver en inventering och klassificering av dess bebyggelse göras.
- För att säkerställa att den infrastruktur som anläggs och den bebyggelse som uppförs inom riksintresset får en gestaltning som är värdig och berikar riksintresset, rekommenderas att en övergripande gestaltungsstrategi tas fram för riksintresset. På så sätt kan våra samtida tillägg i ett längre perspektiv komma att tillmätas höga kulturhistoriska värden och värderas som skyddsvärda tillägg som berikar riksintresset.
- Inom riksintresset rekommenderas att detaljplaner alltid upprättas i samband med exploateringsprojekt. Planerna ska förses med skyddsföreskrifter och/eller varsamhetsbestämmelser för kulturhistoriskt värdefull bebyggelse och för övriga uttryck för riksintresset. Under tiden som stora delar av riksintresset saknar detaljplaner, rekommenderas att områdesbestämmelser upprättas, som skyddar kulturvärdena inom riksintresset.
- Rutiner måste upprättas för att säkerställa att redan framtagna och kommande styrdokument för hantering av riksintresset följs, från översiktplan- och detaljplanearbete, via bygglovshandläggning och under byggproduktion. Kommunen måste även fastställa vilket av de redan framtagna styrdokument som ska vara gällande. Idag hänvisas i olika forum till olika dokument, med ibland motstridiga uppgifter om exempelvis riksintressets utbredning, vilket skapar förvirring och risk för felaktiga beslut.

Förslag på projektspecifika åtgärder

- Vid varje projekt i eller i anslutning till riksintresset ska, i tidigt skede, kulturmiljökompetens kopplas in. I projekt där kommunen medverkar eller där kommunen får information om att ett externt projekt är på gång ska projektet stämmas av med den egna kulturmiljökompetensen, för att bedöma om och i vilken omfattning kulturmiljökompetens behöver följa projektet.
- Vid förändring och utveckling inom eller i riksintressets närhet ska alltid en kulturmiljöanalys tas fram i tidigt skede. Kulturmiljöanalysen ska innehålla en objektsanpassad beskrivning och analys av den befintlig kulturmiljön samt ge råd och riktlinjer för hur kulturvärdena ska hanteras för att skyddas och samtidigt utgöra en resurs i projektet.

- Till samtliga exploateringsprojekt som utarbetas inom riksintresset, större som mindre, ska konsekvensbedömningar av påverkan på kulturmiljön och riksintresset tas fram. Detta bör ske både i detaljplaneskedet och i bygglovsskedet. Konsekvensbedömningarna ska utföras av certifierat sakkunniga kulturvärden, som är särskilt utbildade för att göra antikvariska bedömningar.

Förslag på generella åtgärder som kan förstärka, föröka och förädla riksintresset

- Läk och återskapa det godsstrukturens sargade vägnät, genom att knyta samman dagens avskurna vägsträckningar och förtydliga dess mål- och blickpunkter.
- Förbättra och återskapa siktlinjer genom godslandskapet, framförallt in mot och ut från centrumzonen.
- Ta fram en strategi för hur exponenter för riksintressets uttryck kan lyftas fram och tydliggöras inom och strax utanför riksintresset. Exempel på sådana exponenter är det äldre vägnätet, befintliga alléer, ekar, åker- och betesmark, utmark med stengärdsgårdar och bevarade torpmiljöer med jordkällare, odlingsväxter och bebyggelsen.
- Rusta, i samråd med fastighetsägaren, upp de kvarvarande torpen på ett varsamt sätt, det vill säga enligt byggnadsvårdens principer, och ta fram ett program för ett långsiktigt brukande av dem, så att det kommer till användning igen. Örebro kommun har drivit ett projekt av denna karaktär, som skulle kunna fungera som inspiration och diskussionsunderlag.

9. Källförteckning

TRYCKTA KÄLLOR

Almqvist, Sten m. fl. (red.), Bergunda, Öja Hembygds- och kulturminnesförening, Bergunda, 1974

Hansson, Martin & Nylén, Alexandra, Bergkvara: ett godslandskap med historia : [kulturmiljö av riksintresse, Länsstyrelsen i Kronobergs län, Växjö, 2012

Hansson, Martin, Godset, människorna och landskapet: Bergkvara under 700 år, Växjö museum, Växjö, 2005

Lanemo, Emy, Bergkvara [G26]: fördjupad beskrivning av en kulturmiljö av riksintresse, Länsstyrelsen i Kronobergs län, Växjö, 2016

Lindquist, Cecilia, Lejonet 5. Konsekvensbedömning avseende riksintresset Växjö, version 2, WSP, 2019-12-30

Ohlsson, Mikael, Landskapsanalys och stadsutveckling: En studie av Jonsboda. SLU, 2013

Palmblad, Samuel, En söt historia - Räppe stärkelsefabrik: Växjö kommun, Kronobergs län, Smålands museum, Växjö, 2019

Palmblad, Samuel, Kulturhistorisk dokumentation av Bergundaskolan samt kulturhistorisk utredning av Räppe gamla skola, Smålands museum 2016:13, Växjö 2016

Wallin, Kulturlandskapsanalys 2017, Övergripande struktur Västra Växjö och riksintresset för kulturmiljö: Bergkvara Växjö kommun, Wallin kulturlandskap och arkeologi, Södra Sandby 2017

Årenäs, Sven-Erik m. fl. (red.), Bergunda: En återblick, Bergunda Hembygdsförening, Bergunda, 1999

OTRYCKTA KÄLLOR

Detaljplan/tillägg till MKB. Bergkvara 6:26 mfl (Bredvik), Räppe i Växjö kommun. Dnr 2009BN0917 Dpl 214.

Detaljplan. Del av BERGKVARA 6:1, Räppe Växjö kommun. Antagen av BN 2018-06-25.

Detaljplan. Bergkvara 6:26 mfl (Bredvik), Räppe Växjö kommun. Antagen av KF 2013-11-19

Detaljplan för Kv. Snöflingan i Räppe, Växjö kommun. Antagen av BN 2017-02-22.

Detaljplan för ÖJABY 28:1 mfl, Öjaby i Växjö kommun. Antagen av BN 2017-04-27.

Fördjupad översiktsplan Bergkvara gård. Antagen av KF 2007-04-17. Växjö kommun.

Granskningsyttrande 2017-01-17. Förslag till detaljplan för Snöflingan 10, Räppe, Växjö. Länsstyrelsen. Ärendenummer 402-6486-16

Kulturmiljövårdens riksintressen enligt 3 kap. 6 § miljöbalken. Handbok. Rapport från Riksantikvarieämbetet 2014-06-23

Planprogram för Västra Växjö Verksamhetsområde – ett verksamhetsområde med stor mångfald. Godkänt av KS 2017-09-05

Planprogram Öjaby verksamhetsområde. Programhandling 2012-12-20. Samråd 2013-02-09 – 2013-03-23. Rening med våtmarker. Sundets reningsverk i Växjö. Naturcentrum AB. 2020.

Samrådsyttrande 2016-09-02. Förslag till detaljplan för Snöflingan 10, Bergundaskolan i Räppe, Växjö kommun. Länsstyrelsen. Ärendenummer: 402-4154-16.

Samrådsyttrande 2019-01-19. Förslag till detaljplan del av Bergkvara 6:1 mfl, Räppe, Växjö kommun. Länsstyrelsen. Ärendenummer: 402-5754-18

Samrådsunderlag. Väg 23 Älmhult-Växjö, delen Husaby – Marklanda. Vägplan. Trafikverket. Vägplan 2018-02-28.

Utredning av potentiella våtmarkslägen vid Sundet reningsverk. Naturcentrum AB. 2020

Växjö kommuns översiktsplan del Växjö stad. Antagen av KF 2012-02-28

Nytt akutsjukhus Växjö, Arbetsmaterial - Förstudie delrapport 1, Sweco 2020-01-29.

Flygfoton och ortofoto över området, från mitten av 1900-talet och fram tills idag, har tillhandahållits av Växjö kommun.

INTERNET

<https://gis1.vaxjo.se/vaxjokartan/> Växjökartan, med information om bland annat pågående detaljplaner, trafik- och stadsplanering. Besökt i april till maj 2020.

<https://gis1.vaxjo.se/planmosaik/planmosaik.html> Planmosaik som visar antagna detaljplaner i Växjö kommun. Besökt i april till maj 2020.

https://historiskakartor.lantmateriet.se/arken/s/search.html?swedish=true&user=public&arv=false&pul=true&asUrl=https%3A%2F%2Farkivsoek.lantmateriet.se%2Farkivsoek%2Fstartpage.html&hk_contextpath=%2Fhistoriskakartor Lantmäteriets webbtjänst för åtkomst till historiska kartor. Besökt i april till maj 2020.

<https://gis1.vaxjo.se/utvop/index.html> Samrådshandling ny Översiktsplan Växjö. Besökt i april till maj 2020.

<https://www.hembygd.se/bergunda> Äldre fotografier har hämtats från Bergkvara hembygdsförening.

